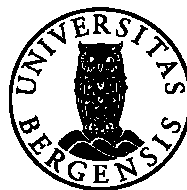


Moderne pilegrimssatsning i Røldal



Monica Smørås



Mastergradsoppgave i region og regionalisering
Institutt for arkeologi, historie, kulturvitenskap og religionsvitenskap
Det humanistiske fakultetet
Universitetet i Bergen
Vår 2010

Moderne pilegrimssatsning i Røldal

Forord

Jeg vil først og fremst takke min dyktige veileder, professor i religionsvitenskap, Lisbeth Mikaelsson. Hun har vært en kilde til motivasjon og inspirasjon, og har gitt meg støtte og mange gode råd underveis med oppgaven.

Tusen takk til mine informanter: Ragnvald Christenson, Eilev Erikstein, Liv Eirill Evensen, Una Høydal, Ole D. Hagesæther, Toralv Mikkelsen, Arne Sveinung Nataas, Dagny Erdal Seim og Gunvor Øvregård. Dere har alle vært til stor hjelp.

Jeg ønsker også å takke dem som har gitt meg litteraturtips og kildemateriell til oppgaven: Ragnvald Christenson, Liv Eirill Evensen, Una Høydal, Arne Sveinung Nataas, Gunvor Øvregård og Richard Johan Natvig.

En stor takk til gode venner som har kommentert og gitt gode råd i forbindelse med oppgaven: Marit Kjeksrud Amundsen, Suzanne Anett Thobro, Sverre Andreas Fekjan og alle mine kjære medstudenter på region og regionalisering. Dere har vært fantastiske!

En spesielt stor takk til min kjære pappa, Jostein Smørås, som har korrekturlest oppgaven, og som sammen med min flotte mamma, Laila Eriksen, alltid har hatt tro på meg.

Ellers vil jeg også takke mine gode venner som har støttet og oppmuntret meg når jeg trengte det mest: Cecilie Lybak, May-Britt Johansson, Mariela Norheim, Lene Bukkøy og Catrine Smørås.

Monica Smørås

Bergen, mai 2010

(Forsiden viser en avmerkning langs pilegrimsveien til Røldal. Foto: Monica Smørås)

Innholdsfortegnelse

Forord.....	5
Innholdsfortegnelse.....	6
1. Introduksjon.....	8
1.1 Presentasjon av tema og sted.....	8
1.2 Problemstillinger.....	9
1.3 Pilegrim og pilegrimstradisjonen.....	11
1.4 Pilegrimsferd til Røldal i middelalderen og under reformasjonen.....	12
1.4.1 Det mirakuløse krusifikset.....	12
1.4.2 Middelalder i Røldal.....	13
1.4.3 Røldal etter reformasjonen.....	14
1.5 Tidligere forskning.....	15
1.5.1 Internasjonal forskning.....	15
1.5.2 Forskning i Norge.....	16
2. Bruk av metoder.....	18
2.1 Deltakende observasjon.....	18
2.1.1 Deltakende observasjon som metode.....	19
2.1.3 Informantutvalg.....	22
2.1.4 Bruk av feltnotater.....	22
2.1.5 Posisjonering som forsker og forskning på egen kultur.....	22
2.2 Kvalitative intervju.....	23
2.2.1 Informantutvalg.....	23
2.2.2 Hvordan intervjuene foregikk.....	25
2.3 Spørreskjema.....	25
2.4 Dokumentanalyse.....	26
2.5 Oppsummering.....	26
3. Moderne pilegrimsaktivitet i Røldal.....	27
3.1 Bakgrunnen for den moderne pilegrimssatsningen.....	27
3.2 Moderne pilegrimsvandring til Røldal.....	29
3.2.1 Ulike vandringsarrangementer knyttet til Røldal.....	29
3.2.2 Ulike motiver for å vandre – en statistisk presentasjon.....	32
3.2.3 Prosjekt «Pilegrimsvegen til Røldal».....	36
3.2.4 Pilegrimsstevnet i Røldal.....	37
3.3 Opprettelse av et pilegrimssenter i Røldal?.....	38
3.3.1 Bakgrunn og målsetting for pilegrimssenteret i Røldal.....	39
3.4 Statens pilegrimssatsning.....	40
3.4.1 «På livets vei» - Per Kvisti Uddu sin utredningsrapport.....	40
3.4.2 Pilegrimskonferansen i Trondheim 3. august 2009.....	42
3.5 Fremtidsvisjoner for pilegrimssatsningen.....	43
3.6 Oppsummering.....	45
4. Hvilken betydning har historie og fortid i pilegrimssatsningen i Røldal?.....	46
4.1 Fortid og historie.....	46
4.1.1 Fortellingen om Røldal.....	47
4.1.2 Kollektive minner.....	48
4.1.3 Tradisjon.....	49
4.1.4 Sted og stedsskaping.....	50
4.2 Interesse for historie og fortid i pilegrimssatsningen blant de ulike aktørene.....	52

4.2.1 Røldal i skolen	52
4.2.2 Oppleve historien	54
4.2.3 Interesse, engasjement og frivillighet	56
4.2.4 Identitetsaspekt ved satsningen?	58
2.3 Oppsummering.....	60
5. Lokale, regionale og religiøse interesser i pilegrimssatsningen i Røldal.....	61
5.1 Lokale interesser	61
5.1.1 Markedsføring.....	61
5.1.2 Kommersielle interesser.....	62
5.1.3 Bevisstgjøring av Røldals historie?.....	66
5.1.4 ”Odda i utvikling”	66
5.1.5 Bevaring av kirken og ivaretagelse av historien	68
5.2 Regionale interesser	69
5.2.1 ’Region’ og ’Regionalisering’	69
5.2.2 Religiøse regioner i Norge?	72
5.2.3 Reiselivsstrategi i Fylkeskommunen	73
5.2.4 Ønske om regional betydning for satsningen?.....	73
5.2.5 Internasjonal pilegrimssatsning.....	75
5.3 Religiøse interesser	75
5.3.1 Er pilegrimsvandringen hovedsakelig for dem med kristne interesser?	75
5.3.2 Økonomiske interesser for kirken?	77
5.3.3 Pilegrimssatsningen som kirkelig strategi?.....	77
5.3.4 Protestantiske interesser for katolsk tradisjon?	79
5.4 Oppsummering.....	81
6. Sammendrag med konkluderende bemerkninger.....	82
7. Summary	85
8. Referanseliste	86
8.1 Litteratur.....	86
8.2 Kilder	90
Vedlegg 1: Intervjuguide	94

1. Introduksjon

1.1 Presentasjon av tema og sted

I følge Ian Reader har mange pilegrimsmål rundt i verden fått et voksende antall tilreisende pilegrimer. Dette er pilegrimsmål knyttet til ulike religioner, og også noen som ikke er knyttet til en organisert religiøs tradisjon. Etter flere århundrer med nedgang, har det blitt en stor økning i antall pilegrimer de siste årene (Reader 2007: 211). Reader påpeker videre at økningen i pilegrimsreiser også vises i en økende media-interesse for pilegrimsfenomenet. Han mener også at en annen faktor ved pilegrimsøkningen har vært søken etter kulturell identitet (ibid: 217). Han hevder at økningen også skjer fordi religiøse autoriteter går i spissen for pilegrimsvandringer. Religiøse autoriteter har historisk sett strevd med å tiltrekke pilegrimer gjennom å promotere mirakelhistorier rundt pilegrimsmål eller helgenene knyttet til disse stedene (ibid: 218-219). Reader hevder også at pilegrimsvandring har blitt vanlig for personlig selvutvikling og er ikke nødvendigvis knyttet til organiserte religioner (ibid: 224). I dag ser man også at flere tidligere pilegrimsmål fra middelalderen på nytt blir til pilegrimsdestinasjoner. Dette skjer på tross av at mange av landene som er involvert er protestantiske og ikke katolske som målene opprinnelig var (Grefbäck 2004, Mikaelsson 2008).¹ Fenomenet ser man også i Norge, der man eksempelvis har restaurert pilegrimsveiene til Nidaros, og man finner også arrangerte pilegrimsturer til øyen Selja (Mikaelsson 2005, Mikaelsson 2008, Selberg 2007). Et annet eksempel er den pågående pilegrimssatsningen i



bygden Røldal, og det er denne pilegrimsdestinasjonen jeg har valgt som tema for min oppgave. I hovedsak er det vandringen fra Seljord til Røldal jeg har viet størst oppmerksomhet, dette fordi det er denne vandringen som i nyere tid har pågått lengst. I Røldal har man tatt opp pilegrimstradisjonen fra middelalderen, som i mange sammenhenger omtales som det

Stavkirken i Røldal. Foto: Monica Smørås (03.07.2009)

¹ "Pilegrimsmålet Viborg" på nettsiden: <pilegrim.info/indeks.aspx?id=756566>. 03.10.2010. (Dato for nedlastning: 04.04.2010).

største pilegrimsmålet i Norge etter Nidaros (Norheim 2004, Jordheim 2007).

Røldal er en bygd med ca. 500 innbyggere, og ligger 400 m.o.h, på vestsiden av Haukelifjell. Røldal er en del av Odda kommune, i Hordaland fylke. Røldal er kjent for sin stavkirke som kan dateres tilbake til 1200-tallet. Kirken besøkt en mengde pilegrimer i middelalderen. Målet for reisen var krusifikset som henger i stavkirken, og som man trodde var helbredende. Ifølge tradisjonen svettet krusifikset på jonsok og det var denne svetten som ble sagt å ha helbredende effekt. Ifølge Knut og Alma Dalen i *Røldal Bygdebok* hevdes det at denne stavkirken antakelig har vært kjent som en helligdom allerede rundt år 1300. Etter hvert som mirakelfortellingene rundt krusifikset ble



Krusifikset i Røldal Stavkirke. Foto: Una Høydal (2007).

kjent, har dette mest sannsynlig vært den største årsaken til pilegrimsferdene til kirken. Det kjente krusifikset er skåret i eiketre og måler 85 cm. vertikalt. Krusifikset kan dateres til ca. år 1250, da gotisk kunst var på sitt høyeste i Norge (Dalen & Dalen 1960: 75, Veka 1979: 19). En del av dokumentasjonen om historien i Røldal forsvant da kirkebøkene for Røldal, Suldal og Sauda gikk tapt i en brann i 1773 (Dalen & Dalen 1960: 5).

1.2 Problemstillinger

Prosjektet er forankret innen det tverrfaglige masterprogrammet region og regionalisering, men hovedvekten er innenfor mitt spesialiseringsfag,

religionsvitenskap. Å kartlegge den moderne pilegrimssatsningen i Røldal vil være det primære mål med arbeidet, da som sagt med hovedvekt på vandringen fra Seljord til Røldal. Kartleggingen vil bestå i å samle inn ulike typer informasjon for å kunne danne en helhetlig oversikt. Kartleggingen vil ha følgende underproblemstillinger:

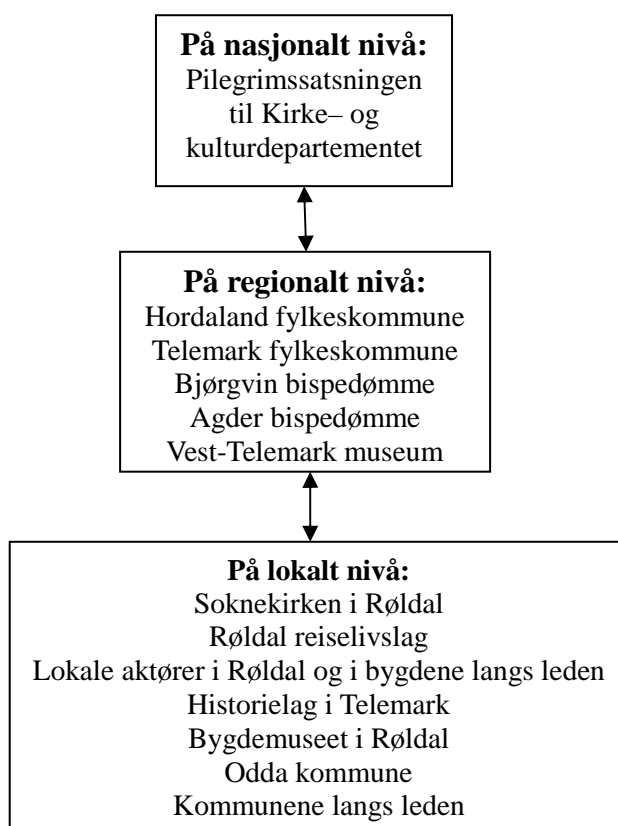
1. Hva er bakgrunnen for satsningen og hvordan foregår vandringene i dag? I denne sammenhengen ønskes det å finne ut: Hvem i lokalsamfunnet engasjerer seg i pilegrimsvandringen? Hvem deltar og hvilke motiver og forventninger har disse? Hva er de eventuelle fremtidsplanene for pilegrimssatsningen?

2. Hva er historiens betydning for dagens satsning? Knyttet til dette ønskes det å undersøke: Blir historie og tradisjon brukt som en kilde til opplevelse for vandrerne i dag? Kan fortid og historie bidra til stedsskaping i Røldal? Hvilke interesse har de ulike aktørene i satsningen for pilegrimshistorien knyttet til Røldal? Har satsningen et identitetsaspekt?

3. Greie ut om de ulike interessene til de sentrale aktørene i satsningen. Her vil det søkes svar på: I hvilken grad skjer satsningen på nasjonalt, regionalt eller lokalt nivå? I hvilken grad skjer den på religiøst nivå? Hvilke motiver har de ulike initiativtakerne til pilegrimssatsningen?

I oppgaven kommer jeg til å omtale ulike aktører i pilegrimssatsningen på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Her følger en oversikt over aktørene fordelt på de ulike nivå:

Figur 1: Aktørene i pilegrimssatsningen knyttet til Røldal:



1.3 Pilegrim og pilegrimstradisjonen

Ordet pilegrim kommer av det latinske ordet peregrinus, som ifølge *Oxford Latin Dictionary* oversettes med fremmed (stranger) eller utlending (foreigner) (2000). I følge Diana Webb, var det å være pilegrim det samme som å være som en fremmed eller en utlending. En pilegrim var således gjerne langt hjemmefra, for å oppsøke en fremmed plass (Webb 2002: 7). I dag brukes pilegrim om en som foretar en pilegrimsreise. I følge *Encyclopedia of Religion* er en pilegrimsvandring (pilgrimage) en prosess og et flytende fenomen i stadig forandring. Pilegrimsvandring er en populær overgangsrite, og er mer å våge seg ut i en religiøs opplevelse enn en overgang til høyere status (2005). En pilegrimsreise kan være en form for religiøs reise, og slike reiser blir av Siv Ellen Kraft og Ingvild Sælid Gilhus omtalt som reiser som har et religiøst formål eller får en religiøs tolkning (Kraft & Gilhus 2007). Men pilegrimsreiser trenger ikke nødvendigvis knyttes til noen form for religion. Alan Morinis skriver i boken *Sacred Journeys, The Anthropology of Pilgrimage*, at pilegrimsreiser er “a journey undertaken by a person in quest of a place or a state that he or she believes to embody a valued ideal” (Morinis 1992: 4). Målet for en slik reise trenger dermed ikke primært være et bestemt sted, men kan like gjerne være en tilstand. Pilegrimsreise i følge Morinis trenger dermed ikke være tilknyttet en religion, eller være noe religiøst. Forholdet mellom pilegrimsreiser og religiøsitet, vil bli omtalt senere i oppgaven.

Pilegrimsreiser har vært, og er viktig i svært mange religioner, og er ikke kun et kristent eller europeisk fenomen. Store internasjonale pilegrimsmål er eksempelvis Mekka knyttet til Islam, og Benares/Varanasi knyttet til hinduismen. Det å reise til andre steder enn der man holder til i hverdagen og steder man anser som hellig, er også kjent fra flere før-kristne kulturer. Ulike pilegrimstradisjoner går antakelig tilbake lengre enn det vi har skriftlige kilder til (Webb 2002: VII). I tidlig kristendom vet man ikke om det var vanlig å besøke steder som Jesus hadde besøkt, eller steder som var viktige i historiene rundt Jesus. Man vet derimot at det etterhvert ble vanlig å besøke gravene til apostlene. En slik praksis med å besøke ærverdige fortidspersoners graver finner man også i tidlig jødisk tradisjon (Walker 2004: 74). I følge Peter Walker var synet på Jerusalem heller negativt de første 300 årene av kristendommen (ibid). Ved år 300 evt. ble det likevel i enkelte grupper en interesse for Palestina grunnet den bibelske tilknytningen. Men man har ikke funnet noen kilder for ekskursjoner dit for å søke en hellig plass. Biskop Cyril som begynte sin tjeneste i Jerusalem i 348 evt., var den første som promoterte Jerusalem som en hellig kristen by. Ikke alle var enige i dette og Cyril ble møtt med motstand fra blant annet Eusebius, biskop av Cæsarea (Walker 2004: 77-78). Likevel ble det på slutten av 300-tallet en utvikling knyttet til hellige steder i

Jerusalem. Promoteringen av hellige steder gjaldt ikke bare i Palestina, men ble spredt videre til kristne også andre steder i verden. Mange av stedene som bibelhistoriene knytter til Jesus ble restaurert og kristne kom for å besøke dem. Noen av disse stedene man besøkte var også knyttet til Abraham. På slutten av 300-tallet kunne man derfor se stier etter pilegrimer, og det ble i løpet av denne tiden også en voksende interesse for relikvier, som Jesu kors og liknende (Walker 2004: 81-85).

I middelalderen ble pilegrimsreisene institusjonalisert og antallet pilegrimer økte (Kraft & Gilhus 2007: 15). Det var mange ulike grunner til at kristne reiste på pilegrimsferd. Noen reiste frivillig og andre under tvang. Noen hadde blitt beordret til å gjøre dette av kirken for å bli tilgitt sine synder. For andre var reisen ment å fungere som en straff for ulike lovbrudd som var begått, og man gikk for å gjøre bot (Webb 2002: XIII). I følge Schumacher var ordet pilegrimreise i middelalderen også brukt om søndagens kirkegang. Ordet ble på denne måten knyttet sterkt til det å møte Gud. Det ble ikke bare brukt om lange og lidelsesfulle reiser til hellige steder, men kunne også være bare det å dra til kirken. Menneskelivet ble også ofte sett på som en reise i seg selv - en reise mot et bedre liv. Derfor ble metaforisk sett, også livet å betrakte som en pilegrimsreise. Hva som ble omfattet av begrepet pilegrimsreise var derfor ganske vidt (Schumacher 2005: 129-131). Pilegrimsreisene i Europa nådde sitt høydepunkt rundt 14. og 15. århundre og begynte å stagnere på 1500-tallet da reformasjonen ble innført (Kraft & Gilhus 2007: 15).

1.4 Pilegrimsferd til Røldal i middelalderen og under reformasjonen

1.4.1 Det mirakuløse krusifikset

Stavkirken i Røldal er en lovekirke, fordi den fikk lovnader om gaver fra syke og nødlidende som takk for helbredelse.² Helbredelsen var som sagt knyttet til krusifikset i stavkirken, og dette skaffet Røldal mange tilreisende både i middelalderen og utover i etterreformatorsk tid (Jensen 2008: 4). Man vet ikke når eller hvordan Røldal kirke fikk krusifikset, men det er knyttet flere historier til dette. I Røldal bygdebok kan man lese at krusifikset ble funnet i Krossfjorden nord i Rogaland, av en gammel blind mann og en guttunge som var ute og fisket. Fiskesnøret tok tak i noe tungt og da

² Ordet *lovekirke* brukes i to ulike sammenhenger. Det brukes om kirker som ble bygget etter et løfte knyttet til bønnhørelse fra Gud. Videre brukes det også om kirker som har fått votivgaver over lengre tid, fra syke og nødlidende som takk for at de ble leget, velsignet eller bønnhørt i forbindelse med kirken (Eriksen 1986: 52).

de dro inn snøret, så de et bilde med et kors rett under vannets overflate.³ De forsøkte å få bildet ombord i båten, men det var for tungt. Mannen svettet ned i øynene, og da han skulle tørke svetten vekk fikk han mirakuløst synet tilbake. Han mente at det var krusifiks-bildet som var årsak til dette underet. Mens han satt i båten lovde han krusifikset vekk til ulike kirker, men han maktet ikke å få det opp fra fjorden. Når han derimot nevnte kirken i Røldal ble bildet mye lettere og han fikk det greit om bord. Derfor ble det Røldal kirke som fikk krusifikset. Historien om krusifikset varierer imidlertid, og variasjoner forteller at det ble funnet i andre fjorder. Videre går noen historier ut på at krusifikset ble funnet på Stadthavet, mens andre forteller at det ble funnet på fjellet (Dalen & Dalen 1960: 74-75).

I *Røldal Bygdebok* finner man også en historie knyttet til hvordan krusifikset kunne helbrede. Sagnet forteller at Rasmus Midjås falt ned fra huset han holdt på å bygge og fallet forårsaket at han mistet hørselen. Ettersom Rasmus Midjås hadde hørt om det undergjørende krusifikset i Røldal stavkirke reiste han dit i ønske om å få hørselen tilbake. Han reiste i 1766 og da han kom frem fikk han en klut med svette fra krusifikset til å ha på ørene. Dette gav ham mirakuløst nok hørselen tilbake, og i takknemlighet skjenket han og konen en lysekrone, med deres forbokstaver og årstallet inngravert, til Mo kirke (Dalen & Dalen 1960: 81). Dette eksempelet viser en kontinuitet av pilegrimstradisjonen etter reformasjonen. Dette vil jeg komme nærmere inn på senere.

1.4.2 Middelalder i Røldal

For pilegrimene som kom til Røldal kirke ble det holdt en egen messe. Denne messen ble holdt på jonsok, som fra gammelt av var den 6. juli. I slutten av middelalderen samlet denne messen en stor folkemengde. Dette ble gjort fordi det på denne tiden av året var mindre strabasiøst å komme seg over fjellene. Været på denne tiden var også som regel bedre, og man hadde mulighet til å sove ute dersom det ble nødvendig. At historiene forteller om helbredende svattedråper fra krusifikset på akkurat jonsok, er derfor kanskje ikke helt tilfeldig. Dette underet skal ha funnet sted år etter år og da også midt i pilegrimenes høysesong i Røldal. Kirken tjente mye under kollekten og store mengder av dette kom fra de tilreisende pilegrimene. Det ble også gjerne gitt offergaver fra folk som var hjemme og ikke hadde mulighet til å reise selv (Bjelland 2000: 236, Dalen & Dalen 1960: 75-77, Eriksen 1986: 225-233, Veka 1979: 20-25). Kirken i Røldal hadde dermed økonomisk fordel

³ Krossfjorden er en fellesbetegnelse for Vindafjorden, Yrkefjorden og Sandeidsfjorden.

av at pilegrimer kom for å besøke den.

Kirkelig velstand grunnet de mange pilgrimsbesøkende, medførte at man i middelalderen hadde råd til å ha flere prester ansatt i Røldal. I tillegg til daglige messer hadde prestene ansvar for alt godset kirken eide, og måtte også drive prestegården. Ellers tok prestene blant annet imot skriftemål, forvaltet sakramentene og besøkte syke. I likehet med andre katolske kirker hadde kirken i Røldal et rikt inventar og ulikt utstyr til å ta i bruk under gudstjenesten. Mesteparten av dette ble fjernet da reformasjonen ble innført, men det kjente krusifikset fikk være igjen (Dalen & Dalen 1960: 77-78, Eriksen 1986: 225-233, Veka 1979: 20-25). En del av det gamle inventaret fra stavkirken i Røldal kan man i dag se på Kulturhistoriske samlinger ved Bergen museum.

1.4.3 Røldal etter reformasjonen

Stavkirken i Røldal har en spesiell historie på grunn av at pilegrimer valfartet til kirken i flere hundre år etter at reformasjonen var blitt innført i 1537. Krusifikset tiltrakk fremdeles folk selv om katolske tradisjoner var forbudt. Prester som besøkte Røldal eller hørte om krusifikset og pilgrimene, rådet folk til å holde seg borte fra denne kirken. De mente at man i Røldal drev med avguderer. I visitasboken skriver biskopen Nils Glostrup fra Oslo i 1622 om slikt avguderer i Røldal. I 1644 skriver biskopen Ludvig Munthe i en katekismeforklaring at man ikke må søke noe hjelp fra Røldalskirken (Dalen & Dalen 1960: 80). Det har tydeligvis vært en oppfatning om at man i Røldal ikke fulgte alle reglene som reformasjonen medførte, og at man ikke klarte å få slutt på dette. Skikken tilknyttet krusifikset på jonsok vedvarte langt ut i etterreformatorisk tid i Norge. Det var først da prost O.L. Løberg kom for tidlig på visitas til kirken i 1840 at en utenforstående kirkelig representant fikk oppleve hva som faktisk gikk for seg i Røldal kirke.⁴ Løberg fikk slutt på jonsokmessene, men der finnes likevel vitnemål om at folk søkte hjelp av krusifikset helt frem til 1850. Grunner til dette kan blant annet være at etter reformasjonen kom ikke presten så ofte på besøk til bygden (Bjelland 2000: 237-240, Eriksen 1986: 221-223, Jensen 2008: 19, Veka 1979: 26-27).

I en dagbok fra 1822, skriver Wilhelm Frimann Koren om sitt møte med Røldal. Han forteller om

⁴ Prost Løberg daterer selv hendelsen til 1835, men det antas å være feil. I Ryfylke prostis visitasprotokoll 111-2, kommer det frem at 1840, er det riktige årstallet for hendelsen (Eriksen 1986: 221).

stavkirken hvor der ble holdt preken en gang i året og om krusifikset som hang i koret i kirken. I denne teksten fortelles det også om de helbredende kreftene fra svetten til krusifikset. Koren blir fortalt om dette fra bøndene i området som hevder å ha sett det med egne øyne. Han kan også fortelle at mange mennesker valfartet til Røldal hver St. Hansaften, og at mange av disse var syke og håpet på å bli helbredet. Han sier også at det ble lagt igjen mange kroppsdeler i tre (votivgaver), som var lagt der som vitnesbyrd om en mirakuløs helbredelse (Koren 1822).⁵ Dette kan altså vitne om at man lenge etter reformasjonen valfartet til Røldal, og troen på det helbredende krusifikset var fremdeles sterk.

Da reformasjonen kom til Norge, ble det tatt en avgjørelse om at Røldal kirke ikke lenger skulle ha egen prest, og Røldal ble dermed et annekssogn til Suldal. Det ble følgelig bare holdt gudstjeneste i Røldal en gang i året, da presten kom fra Suldal for å gjøre de kirkelige tjenestene som var nødvendig. Gudstjenesten ble holdt rundt jonsok-tider. Denne ordningen med én gudstjeneste vedvarte til omkring 1700-tallet. Videre utover og frem til 1849 kom presten 2-3 kirkehelger i året i stedet for bare denne ene. Disse tre fant sted ved jonsok, en gang til i august og sistegang ved mikkelsmess (Bjelland 2000: 238-239, Dalen & Dalen 1960: 81-82, Eriksen 1986: 233-234, Veka 1979: 23-25).⁶ I 1827 ble siste jonsokmesse holdt i Røldal kirke (Dalen & Dalen 1960: 96).

1.5 Tidligere forskning

Her presenteres noen av bidragene til pilegrimsforskning som finnes i dag. Det ville bli for omfattende å gi en fullstendig utgreiing av hele denne forskningen, og det presenteres følgelig kun et utvalg av det som foreligger.

1.5.1 Internasjonal forskning

I de senere år har det vært en stor vekst innen pilegrimsforskningen og publikasjoner som omhandler pilegrimsvandring har økt. Et sentralt bidrag til internasjonal pilegrimsforskning er boken *Image and Pilgrimage in Christian Culture* skrevet av Victor og Edith Turner fra 1978. Dette blir regnet som den første større pilegrimsstudien som prøver å etablere et analyseapparat som skal

⁵ Votivgaver: En gave man lover en gud eller det guddommelige for å få eksempelvis helbredelse eller frelse.

⁶ Mikkelsmess: En religiøs høytidsdag til minne om erkeengelen Mikael. Den feires 29. september, og blir også markert som høsttakkefest.

kunne anvendes på flest mulig pilegrimseksempler. Denne er hyppig sitert og mye brukt i dagens pilegrimsforskning. Antropologisk tilnærming til pilegrimsvandring finner man hos Ellen Badone og Sharon R. Roseman (red.) med boken *Intersecting Journeys. The Anthropology of Pilgrimage and Tourism* fra 2004. Her presenteres flere forskjellige pilegrimsmål gjennom ulike artikler, og disse studeres i forhold til turisme. I denne sammenhengen kan det også være verdt å nevne Ian Reader og Tony Walter (red.) med boken *Pilgrimage in Popular Culture* (1993). Her presenteres ulike pilegrimsmål og det settes spørsmål ved hvorvidt reisene til disse stedene kan kalles pilegrimsreiser. Videre undersøkes pilegrimsmålenes tilknytning til turisme og underholdning. Et annet bidrag fra Ian Reader er artikkelen ”Pilgrimage growth in the modern world: Meanings and implications” (2007). Knyttet til pilegrimsreiser og turisme kan man også nevne Timothy J. Dallen og Daniel H. Olsen sin bok *Tourism, Religion & Spiritual Journeys* fra 2006.

Av annen internasjonal forskning kan nevnes *Connected Places. Region, Pilgrimage and Geographical Imagination in India* av Anne Feldhaus fra 2003. Forskingen er knyttet til pilegrimssteder i India og Feldhaus undersøker her blant annet hvordan pilegrimsmål knytter steder sammen og hvordan mennesker knytter seg til disse stedene, og videre til regionene de bor i. Andre eksempler er på pilegrimsforskning er *Explorations in a Christian Theology of Pilgrimage*, av Craig Bartholomew og Fred Hughes (red.) fra 2004, hvor pilegrimsfenomenet studeres fra kristent og teologisk synspunkt.

1.5.2 Forskning i Norge

Tidligere forskning på pilegrimssatsning i Norge er i stor grad knyttet opp mot pilegrimsfenomenet i Nidaros. Det er dette pilegrimsmålet det er fokusert mest på og blitt skrevet mest om. Av dem som har forsket på pilegrimssatsningen i Nidaros finner vi blant andre kulturhistorikeren Arne Bugge Amundsen med sin artikkel ”Naturvandring eller indre reise? Moderne norske pilegrimer i ideologisk dobbeltlys” (2002). I denne artikkelen tilkjenner han et kritisk syn på kirkens satsning på moderne pilegrimstradisjon i Nidaros. Artikkelen er et bidrag i boken *Historien in på livet* (Eriksen et. al 2002). Knyttet til Nidaros finner man også artikkelen ”Secular Protestants – and Pilgrims?” av Gustav Erik Gullikstad Karlsaune (2002). I denne artikkelen bygger Karlsaune på sosiologen Paolo Giuriati sine systematiske undersøkelser av moderne pilegrimer i Trondheim. Verdt å nevne i denne sammenheng er masteroppgaven *Den moderne pilegrimsbevegelsen ved Nidaros domkirke. Med særlig vekt på pilegrimsprestens rolle*, av Øyvind Vådahl (2007). Oppgaven

omhandler revitaliseringen av pilegrimstradisjonen i Trondheim, og gir også god oversikt over en stor del av litteraturen om pilegrimsfenomenet knyttet til Nidaros. Religionsviteren Lisbeth Mikaelsson har også skrevet om pilegrimsbevegelsen i Trondheim i artikkelen ”Nidarosdomen og pilegrimsbølgen” (2008).

Mikaelsson tar også opp pilegrimstemaet knyttet til øyen Selja i artikkelen “Locality and Myth: The Resacralization of Selja and the Cult of Sunniva” (2005). Knyttet til pilegrimsaktiviteter på Selja er også artikkelen ”Festival, fortelling og sted” av Torunn Selberg fra 2007, sentral. Artikkelen er et bidrag i boken *Kulturelle Landskap. Sted, fortelling og materiell kultur* (Selberg & Gilje 2007). Boken *Religiøse reiser* av Ingvild Sælid Gilhus og Siv Ellen Kraft, og masteroppgaven *Bot og bedring: Den norske pilegrimstradisjonen i middelalderen* av Ragnhild Bjelland (2000), er også bidrag til pilegrimsforskningen i Norge.

2. Bruk av metoder

I dette kapittelet redegjøres det for hvilke metoder jeg har benyttet i forbindelse med oppgaven. Jeg vil presentere hver enkelt metode og videre forklare hvorfor disse er valgt og hvordan jeg har tatt dem i bruk. Valgte metoder har vært deltakende observasjon, kvalitative intervju, dokumentanalyse og spørreundersøkelser. Spørreundersøkelsen har jeg ikke laget selv, men er data jeg fikk tilgang til. Materialet fra denne er følgelig ikke samlet inn av meg, og er således sekundærdata. Det å kombinere ulike metoder kan være med på å gi bred kunnskap om emnet man studerer. Tolkninger av det man observerer kan for eksempel valideres gjennom samtaler og intervjuer (strukturerte og ustrukturerte), og ulike dokumenter kan være med å gi god bakgrunnskunnskap (Fangen 2004: 140, 150). I mitt tilfelle har det vært nyttig og nødvendig å ta i bruk en kombinasjon av ulike metoder.

Jeg valgte hovedsakelig kvalitative metoder fordi jeg ønsket å gå i dybden på temaet og få en ”helhetlig forståelse av spesifikke forhold” og ikke ”representativ oversikt over generelle forhold” slik som kvantitative undersøkelser kunne gi (Grønmo 2004: 336). Spørreundersøkelsen jeg fikk tilgang på er derimot en kvantitativ undersøkelse, men jeg valgte å trekke denne inn som et supplement til de resterende kvalitative undersøkelsene.

2.1 Deltakende observasjon

I følge René Gothóni kan en pilegrimsforsker delta i felten og bli en pilegrim blant de andre pilegrimene. Med andre ord, forskeren kommer selv i møte med pilegrimenes opplevelser (Gothóni 2005: 118). Pilegrimsstudier krever i følge Gothóni deltakende observasjon, inkludert med frie og tematiserte intervjuer. Det er også viktig med selv-observasjon, selv-analyse og refleksjoner rundt det å konfrontere seg selv med egne fordommer og forforståelser av pilegrimsfenomenet, påpeker han. Gothóni hevder at for å finne ut hva det betyr for pilegrimene å vandre og hvorfor de gjør det, kan man ikke bare observere dem. Det er også viktig at man snakker med deltakerne. For å få dette til påpeker han at man kan delta i pilegrimsgruppen for å prøve å finne ut hvorfor pilegrimene ønsker å vandre. Han påpeker videre at man deler en felles interesse med pilegrimene for det temaet som man studerer (ibid: 119). På bakgrunn av slike overveielser har jeg foretatt deltakende observasjon i forbindelse med materialinnsamlingen til oppgaven. Ønsket var å komme i direkte

kontakt med pilegrimene for å finne ut deres motiver for sin vandring.

2.1.1 Deltakende observasjon som metode

Deltakende observasjon er en metode hvor man produserer data. Data samles ikke inn, men skapes av at forskeren plasserer de enkelte observasjonene i ulike kategorier. Meningen skapes dermed gjennom at det man har observert koples til ulike begreper (Aase & Fossåskaret 2007: 36, Wadel 1991: 78). Videre er det derfor også viktig at man som forsker tenker over hvordan våre egne konstruerte begreper vil stå i forhold til informantenes språkbruk (Wadel 1991: 150). For å produsere de data som trengs ved bruk av denne metoden, må man ”være blant folk og delta i deres samhandling, samtidig som man er der for å studere og observere dem” (Fangen 2004:28). Man ønsker å se hvordan deltagerne oppfører seg i de ulike situasjonene de går inn i. Det er også vanlig å samtale med deltakerne for å høre om deres tanker og fortolkninger rundt de hendelsene som observeres. Deltagende observasjon som begrep brukes ofte synonymt med feltarbeid fordi deltakende observasjon innebærer at man befinner seg ”ute i felten” (ibid). Det hevdes av Richard Johan Natvig at det er naturlig og nødvendig når man studerer religiøs praksis i levende religioner, å ta i bruk feltarbeidsmetoder (Natvig 2006: 210). Men feltarbeid er som Natvig påpeker, ikke en metode i seg selv, men innebærer særskilte metoder eller pakker av metoder (ibid: 203). En av disse metodene er deltakende observasjon. Dette var også en av metodene jeg ønsket å bruke da jeg reiste til Røldal.

I dagene fra 3.-5. juli 2009 foretok jeg mitt feltarbeid i Røldal og deltok på pilegrimsstevnet som ble arrangert der. I løpet av dette stevnet hadde flere pilegrimer sin siste etappe frem til Røldal fra ulike startsteder i Norge. Selv deltok jeg på den siste etappen fra Svandalsflona til Røldal sammen med et pilegrimsfølge på ca. 60 personer, hvor de fleste hadde gått en ni dagers marsj fra Seljord i Telemark. Full deltakelse på hele pilegrimsvandringen ville selvsagt gitt mer tid til å samtale med flere av de mange deltakerne, men om dette ville gitt andre svar på mine spørsmål om pilegrimsvandringene er uvisst. I løpet av helgen var jeg også deltaker på de arrangementene som ble holdt i bygden i forbindelse med pilegrimsstevnet. Dette dreide seg om arrangementer som bygdevandring, konsert og korsvandring. Jeg satte meg som mål blant annet å finne ut hva grunnen var til at mange ønsket å delta på en slik pilegrimsvandring. Gjennom helgen hadde jeg samtaler med flere av deltakerne, og jeg forhørte meg om deres inntrykk knyttet til pilegrimsferden og pilegrimsstevnet.

I forbindelse med planleggingen av feltarbeidet leste jeg meg opp på informasjon som kunne være relevant i forhold til min oppgave og planla ut fra dette. Jeg tenkte gjennom hva jeg faktisk ønsket å få svar på i løpet av feltarbeidet slik at jeg kunne jobbe mest mulig effektivt når jeg først satte i gang. Jeg opplevde at denne kunnskapen gjorde det lettere å forberede ulike spørsmål jeg ønsket å stille deltakerne. God bakgrunnskunnskap medførte således at jeg følte meg tryggere i situasjonen, da jeg visste mer om hvordan pilegrimsvandringen og pilegrimsstevnet ville foregå.

Når man drar på feltarbeid kan det være nyttig å bevisstgjøre seg hvordan man ønsker å kombinere deltagelse med observasjon. Jeg opplevde at det var greit å nedtone rollen som observatør for å komme så nær forskningsobjektene som mulig. På den måten er det ofte lettere å forstå kommunikasjonen og eventuelle samhandlinger preget av sosiale koder deltagerne imellom. Likevel skal forskeren samtidig, selv om han/hun nedtoner sin rolle som observatør, beholde det analytiske fokus i sin tilnærming (Fangen 2004: 29). Man må være integrert i feltet man studerer, uten at det er nødvendig å overta interessen som feltaktørene har og som motiverer deres handling (Aspers 2007: 105). Hvis man går over til å delta på lik linje med de andre deltakerne, blir man også nødt til å handle på den måten som det forventes av de vanlige deltakerne, og dette kan være med på å begrense rollen som forsker. Hvis man velger å ikke delta, men bare drive med observasjon oppstår et annet problem. Hvis man bare observerer har man nesten ingen kontakt med deltakerne, og det kan på denne måten være vanskelig å forstå studieobjektene sine perspektiv hvis man ikke samhandler med dem på noen måte. Derfor er det mest vanlig at de fleste feltforskere (hvis det er mulig) arbeider et sted i mellom de to polene, fullstendig deltaker og fullstendig observatør, og det er en balanse mellom disse som oftest er ønskelig (Hammersly & Atkinson 1995: 94-100).

I mitt feltarbeid tilstrebet jeg følgelig så godt det var mulig å finne en balanse mellom det å være observatør og det å være deltaker, og deltok eksempelvis på gudstjenestene og messene som ble arrangert, og var like mye med på salmesang og resitering som de andre deltakerne for å prøve å få en mest mulig reell opplevelse av disse arrangementene. Likevel var det et klart skille mellom meg og de andre deltakerne både fordi jeg følte en distanse til de andre ved at jeg var tilstede som forsker, og ved at jeg informerte om dette under alle samtaler jeg hadde med deltakerne. Som forsker er man forpliktet til å holde hemmelig det man blir fortalt i fortrolighet (Aspers 2007:113). Hvis man skal bruke noe av denne informasjonen må forskeren i så fall få samtykke av personen som har uttalt seg og kunne aidentifisere dem helt, om det ønskes (Fangen 2004: 155-156). Det er også viktig at man anonymiserer eventuelle personer som blir omtalt av andre i en samtale eller

intervju, som ikke selv har hatt mulighet til å gi samtykke (Aspers 2007: 63). Derfor presenterte jeg meg alltid som forsker og fortalte kort om mitt prosjekt. Jeg fortalte også hva jeg ønsket å bruke informasjonen til, slik at jeg ikke ble gitt informasjon på falske premisser. Deltakerne gav også samtykke til om de ønsket å bli sitert eller ikke. Jeg gav dem mulighet til å trekke seg underveis dersom de ikke ønsket å fortsette å være informant, eller trekke seg ut av en samtale om de ønsket det. Derfor ble det fort kjent at jeg hadde en forskerrolle og ikke en deltakerrolle og det kan tenkes at dette påvirket deres utsagn. Likevel følte jeg at de fleste pilegrimsvandrere jeg var i samtale med fortalte velvillig om det jeg ønsket å vite, og de fleste virket svært positive i forhold til oppgaven min. Jeg fikk dermed inntrykk av at alle svarte ærlig på det jeg spurte om, selv om det kan tenkes at de ville svart litt annerledes om spørsmålene jeg stilte, hadde kommet fra en av de andre deltakerne.

Jeg opplevde i løpet av feltarbeidet at ved å bruke deltagende observasjon kan man komme nært inn på informantenes virkelighet, og man får en kunnskap om dem som blir mer personlig. Man vil også få en bedre forståelse av det feltet som studeres, og egne fortolkninger og erfaringer kan brukes som en del av datamaterialet i feltforskningen. Ved å bruke denne metoden kommer man nærmere inn på folk i forhold til mange andre metoder, og man kan teste om det som deltakerne sier om det de foretar seg, stemmer med det man ser. Man kan kanskje også få tilgang til ulike ting som ikke ville fremkommet i et intervju (Fangen: 30-31).

Det var lettere å sette seg inn i hvordan ting kunne oppleves på pilegrimsreisen da jeg selv fikk være med å gå et stykke sammen med dem. Spørsmålene kom lettere og samtalen ble bedre da jeg fikk oppleve noe av det samme som deltakerne fikk. Jeg fikk også positiv respons på at jeg deltok på de ulike arrangementene sammen med de andre deltakerne. Det at jeg viste min interesse og engasjerte meg for noe som også var viktig for dem, gjorde at jeg ble godt mottatt av pilegrimene. Deltakerne reagerte også positivt da jeg fortalte at jeg skulle skrive masteroppgave om moderne pilegrimssatsning, og mange påpekte at det var flott at noen endelig viste oppmerksomhet mot Røldal. Derfor var også de ulike personene jeg samtalte med velvillige til å fortelle meg om sine opplevelser rundt pilegrimsvandringen, og gav meg også tips om hvem andre jeg burde snakke med. Alle jeg samtalte med viste velvilje til å gi meg informasjon om hvorfor de var med og hvordan de hadde fått informasjon om denne turen, men noen fortalte mer personlig enn andre. Jeg lot informanten helt og holdent avgjøre hvor personlig informasjonen de ønsket å dele med meg skulle være. Dette vil jeg si fungerte svært bra, og jeg fikk mye informasjon av de fleste.

2.1.3 Informantutvalg

Informantene mine på pilegrimsvandringen og pilegrimsstevnet var altså de ulike deltakerne som var med på disse arrangementene. Jeg ønsket å snakke med dem som bare var vanlige deltakere, og ikke dem som var med å organisere vandringen og stevnet. Disse personene var svært opptatt i løpet av pilegrimsstevnet og jeg valgte heller å intervju disse på et senere tidspunkt. Utover dette var utvalget mitt av informanter helt tilfeldig. Ettersom kvinner over 50 år var mest representert i vandringsgruppen var det også flest informanter fra denne gruppen. Men jeg fikk også snakke med noen av de mannlige deltakerne, og også noen av dem som var litt yngre. Til sammen fikk jeg snakket med 17 av pilegrimsvandrerne.

2.1.4 Bruk av feltnotater

Jeg erfarte nytten av å ta gode notater i forbindelse med feltarbeidet. Når jeg gikk gjennom notatene senere merket jeg at det var mye jeg husket igjen ved hjelp av disse, som jeg nok ikke hadde husket ellers. Jeg brukte også fotoapparat for å dokumentere det som skjedde og for å huske hva som hadde foregått. Som Sigmund Grønmo påpeker når det gjelder naturlig interaksjon, kan det være et ”problem at forskeren må skrive notater om det som observeres”. Han mener videre at dette problemet kan reduseres ved at de fleste av notatene skrives mens forskeren er alene (Grønmo 2004: 204). Jeg valgte derfor å utføre uformelle samtaler med et utvalg av deltakerne og ta notater etter at samtalen var utført, i stedet for under samtalen. Det kan også tenkes at noen vil ordlegge seg annerledes når de vet at det de sier blir notert. Notatene mine består derfor mye av gjengivelser av samtalen med mine egne ord, og ikke deltakernes. I denne oppgaven forekommer det derfor få direkte sitater fra pilegrimene på vandringen, men jeg har prøvd å rekonstruere samtalen så godt som mulig, og har forsøkt på beste måte å gjengi deres tanker på mest mulig korrekt, ut i fra slik jeg oppfattet det i samtalen våre.

2.1.5 Posisjonering som forsker og forskning på egen kultur

Forskeren er med på å konstruere feltet som det forskes på ved å delta. Det er derfor viktig å være klar over at egne vurderinger, egen historie og egen *habitus* (tanke-, adferds- eller smaksmønstre som er tillærte), faktisk har noe å si for feltarbeidet (Aspers 2007:111). Det å forholde seg helt nøytral vil ikke være mulig. Derfor er det viktig å være observant i forhold til dette og gjerne drøfte og reflektere litt rundt hvilken påvirkning man har som forsker på det feltet som studeres. Forskeren

bør holde en lav profil slik at det ikke blir forskeren som blir pådriver for det som skjer i feltet (Aspers 2007: 113).

Forskning på egen kultur kan ha både positive og negative sider. Gjensidig felleskunnskap med dem som studeres gjør at forskeren er i stand til å forstå hva som observeres, og det er ikke først og fremst den faglige innsikten som gjør dette. Problemet med en slik forskning er at det er lett å ta ulike sosiale og kulturelle forhold for selvsagte, og det som man da tar for gitt, blir ikke så lett oppdaget og satt ord på, selv om denne informasjonen også vil være nyttig (Wadel 1991: 19, 66). Derfor er det også viktig å huske på at når man driver feltarbeid i egen kulturkrets, vil dette alltid være en studie av en del av et samfunn og ikke et helt samfunn. Dette fører til at om man ikke kommer fra samme del-samfunn eller del-kultur, vil kanskje noen av de kulturelle kodene være annerledes. Man bør derfor likevel stille spørsmål om temaer som tilsynelatende kan virke selvsagte, fordi man gjerne vil få andre svar enn det man forventer (Wadel 1991: 20). Dette er elementer jeg tok hensyn til under mitt eget feltarbeid.

2.2 Kvalitative intervju

Intervju er en samtale mellom forsker og respondent. Før intervjuet har forskeren valgt ut ulike tema som skal inngå i de ulike samtalene. Hvilke informasjon respondenten velger å trekke frem og hvordan kommunikasjonen er mellom forsker og respondent, er med å bestemme hvordan det enkelte intervjuet utvikler seg (Grønmo 2004: 159). Før man utfører intervju er det viktig å være klar over denne metodens svakheter. Metoden kvalitativt intervju "forutsetter at intervjueren klarer å tolke respondentens svar og utsagn samt å improvisere spørsmålsformuleringer mens samtalen foregår. Svarene kan bli feiltolket og spørsmålene kan bli ledende" (ibid: 205). Man må videre være bevisst på at "respondentens erindringsfeil eller selvrepresentasjon kan påvirke svarene" (ibid: 160). Jeg måtte derfor prøve å være bevisst på dette under intervjuene for å få mest mulig korrekt informasjon fra informantene mine.

2.2.1 Informantutvalg

Jeg ønsket å avdekke eventuelle forskjeller blant interessegruppene i pilegrimssatsningen knyttet til leden fra Seljord til Røldal. De ni informantene er også utplukket med dette som utgangspunkt. I

mange intervju tilfeller er det vanlig å anonymisere personene man har intervjuet av grunner knyttet til personvern. I mitt tilfelle var det ikke mulig å avidentifisere personene fordi det var akkurat deres offisielle rolle i pilegrimssatsningen som var viktig for min oppgave, og da måtte også deres identitet fremkomme i det ferdige arbeidet. Informantene samtykket i dette.

Tabell 1: Informantoversikt:

Informant:	Rolle i satsningen:
Ragnvald Christenson (Dato for intervju: 19.10.2009)	Initiativtaker til rekonstruering av pilegrimsveien fra Seljord til Røldal. Leder av prosjektet Pilegrimsvegen til Røldal, og sitter i styret som representant fra Sullamrei historielag fra Edland i Vest-Telemark.
Erikstein, Eilev (Dato for intervju: 20.10.2009)	Vandringsansvarlig for den organiserte pilegrimsvandringen fra Seljord til Røldal.
Evensen, Liv Eirill (Dato for intervju: 29.10.2009)	Representant fra Odda kommune i styret for prosjekt Pilegrimssenter i Røldal.
Hagesæther, Ole Danbolt (Dato for intervju: 25.11.2009)	Biskop emeritus i Bjørgvin bispedømme og prosjektansvarlig for styringsgruppen for et pilegrimssenter i Røldal.
Høydal, Una (Dato for intervju: 20.10.2009)	Organiseringsansvarlig for den årlige organiserte vandringen fra Seljord til Røldal, i Vest-Telemark museum. Sitter i styret for Pilegrimsvegen til Røldal.
Mikkelsen, Toralv (Dato for intervju: 05.11.2009)	Representant fra Hordaland fylkeskommune i styret for prosjekt Pilegrimssenter i Røldal.
Nataas, Arne Sveinung (Dato for intervju: 12.11.2009)	Sokne- og pilegrimsprest i Røldal.
Seim, Dagny Erdal (Dato for intervju: 17.11.2009)	Representant fra Røldal reiselivslag i prosjekt Pilegrimssenter i Røldal. En av initiativtakerne til pilegrimssenteret.
Øvregård, Gunvor (Dato for intervju: 12.11.2009)	Representant fra Røldal bygd i prosjekt Pilegrimssenter i Røldal.

2.2.2 Hvordan intervjuene foregikk

Jeg opprettet kontakt med informantene ved å sende dem en e-post hvor jeg la ved et informasjonsskriv der jeg kort informerte om mitt prosjekt og la også ved en samtykkeerklæring dersom de ønsket å delta. Som støtte under intervjuene benyttet jeg meg av en intervjuguide (se vedlegg 1) som var innoom seks ulike tema: Tilknytning og rolle i pilegrimssatsningen, interesse for satsningen, eventuelle interessekonflikter, identitet, regionalsatsning i forhold til vestlandet og fremtidsvisjoner. De ulike informantene fikk spørsmål innenfor disse temaene som videre stod i forhold til deres tilknytning til prosjektet. Ettersom disse informantene har svært ulike roller i satsningen, var spørsmålene til hver informant derfor varierende, men forholdt seg likevel innenfor temaenes rammer. Intervjuene jeg utførte var semi-strukturerte ettersom jeg var innoom ulike temaer og hadde forslag til spørsmål, men at det likevel var åpent for forandringer slik at jeg kunne følge opp de ulike svarene med ulike oppfølgingsspørsmål (Kvale 1997: 72).

Ettersom to av informantene måtte melde avbud da jeg hadde min intervjurunde, måtte disse intervjuene gjøres over telefon. Ved telefonintervju får man ikke sett reaksjoner og formidlinger gjennom ansiktsuttrykk og mimikk, men da det for min del var deres muntlige informasjon som var viktigst, tror jeg at intervjuene har fungert etter sin hensikt.

2.3 Spørreskjema

I forbindelse med datainnsamlingen til oppgaven hadde jeg i utgangspunktet ikke tenkt å bruke strukturerte utspørringer av respondenter. I løpet av mitt feltarbeid fikk jeg derimot informasjon fra en av deltakerne om at de hadde svart på en spørreundersøkelse i forbindelse med pilegrimsvandringen. Det ble opprettet kontakt med den ansvarlige for undersøkelsen, og jeg fikk tilgang til denne. I tillegg fikk jeg også tilgang på tilsvarende undersøkelser fra to av de tidligere vandringene. Jeg gjennomgikk spørsmålene som var blitt stilt, og fant ut at det var en del av dem som ville være interessante i forhold til min oppgave. Temaene for disse spørsmålene var: alder, kjønn og motivasjon for vandringen.

Et eventuelt problem i forhold til å ta i bruk spørreskjema laget av andre, er selvfølgelig at spørsmålene som blir stilt og svaralternativene ikke er skreddersydd i for min oppgave. I mitt tilfelle var det derfor en god del av spørsmålene som ikke var relevante, mens andre spørsmål var passende for mitt tema. Disse spørsmålene og medfølgende svaralternativ var antakelig ikke så langt fra slik jeg selv hadde stilt dem, om jeg hadde laget undersøkelsen. Jeg valgte derfor å ta dem i bruk.

2.4 Dokumentanalyse

Jeg har også tatt i bruk dokumentanalyse som metode. I arbeidet med oppgaven har jeg samlet inn ulikt dokumentarisk materiale som har blitt analysert for å prøve å få fram relevant informasjon. Dokument analysen har i hovedsak vært brukt for å finne utfyllende bakgrunnsinformasjon og finne argumentasjon i knyttet til ulike temaer knyttet til mine problemstillinger. De skriftlige kildene jeg har tatt i bruk er blant annet avisartikler, blader, rapporter og ulikt arkivmateriale. Disse kildene er i mange tilfeller med på å validere, eller fungerer som ekstra referansegrunnlag av mine observasjoner og opplysninger som fremkommer i intervjuene jeg har utført. Å kombinere deltakende observasjon og intervju med dokumentanalyse er svært vanlig i forskningssammenheng, og kan være med på å skape et rikt bilde av det man studerer (Fangen 2004: 149-151).

2.5 Oppsummering

For å utarbeide mitt materiale har jeg tatt i bruk metodene deltakende observasjon, kvalitative forskningsintervju og dokumentinnsamling. Jeg fikk også tilgang på resultatene av 3 spørreundersøkelser laget i forbindelse med pilegrimsvandringer. Som sagt var dette sekundærdata som jeg fikk tilgang til. Jeg deltok på en etappe av pilegrimsvandringen fra Seljord til Røldal, og fikk dermed mulighet til å observere og snakke med deltakerne. Videre har jeg intervjuet ni informanter som har en sentral rolle innen pilegrimssatsningen knyttet til Røldal. Jeg har også analysert ulikt dokumentarisk materiale som rapporter, prosjektplaner, avisartikler, brosjyrer og arkivmateriale fra riksantikvaren.

3. Moderne pilegrimsaktivitet i Røldal

Dette kapittelet gir en utgreiing om den moderne pilegrimssatsningen i Røldal. Bakgrunnen for satsningen vil bli nærmere belyst, hvem som er involvert, hvem som deltar samt fremtidsvisjoner i forhold til denne satsingen. Det vil også redegjøres for en del av den statlige pilegrimssatsningen i Norge og hva denne kan bety for Røldal.

3.1 Bakgrunnen for den moderne pilegrimssatsningen

Her gis en presentasjon om bakgrunnen for den moderne pilegrimssatsningen knyttet til Røldal med utgangspunkt i uttalelser fra to av mine informanter, Ragnvald Christenson og Dagny Erdal Seim. Gjennom disse intervjuene later det til at denne satsningen oppstod på to steder omtrent samtidig, men likevel uavhengig av hverandre.

Den 19. oktober 2009 intervjuet jeg Ragnvald Christenson i hans hjem på Haukeli i Telemark fylke. Christenson er leder av prosjektet Pilegrimsvegen til Røldal, og sitter i styret som representant fra Sullamrei historielag fra Edland i Vest-Telemark. I intervjuet forteller Christenson at

det var på en ferietur i august 1990 at jeg og min kone gikk en tur på den gamle Kongeveien på Hjerkin. Mens vi satt på en benk ved veien kom tanken om " er det mulig å åpne den gamle pilegrimsvigen til Røldal?". Slik fødtes altså ideen om å gjenåpne den gamle pilegrimsveien. (Intervju 19.10.2009)

Videre kunne Christenson fortelle at etter dette gikk det ni år før han startet prosjektet Pilegrimsvegen til Røldal og stiftet organisasjonen med samme navn. Dette skjedde den 20. april 1999. Ragnvald kunne fortelle at "i mellomtiden ble det bare med snakk og lite handling". Christenson forteller at "de som bidro til prosjektet var at alle historielagene fra Vinje og sørover til Seljord, i tillegg til en del kontakter i Røldal. Vi gikk sammen for å rydde og merke veien til Røldal". Den første offisielle pilegrimsvandringen fra Telemark til Røldal fant sted i 2002, forteller Christenson. Da gikk Rolf Synnes, daværende kapellan fra Risør, denne vandringen sammen med noen av medlemmene fra hans menighet.⁷ Før Synnes sluttet med prosjektet og ble pilegrimsprest i

⁷ I 2003 ble Synnes ansatt som pilegrimsprest i Nidaros, hvor han jobbet fram til 2008 (Prytz 2008).

Trondheim, fikk han kontakt med Vest-Telemark museum for å føre prosjektet videre, og det er de som i dag er med på å organisere den årlige pilegrimsvandringen fra Seljord til Røldal og har den daglige driften av denne. Synnes oppnådde kontakt gjennom prosjektansvarlig Una Høydal, som har fått tre måneder av sin arbeidstid i museet, til å jobbe med organiseringen av den årlige pilegrimsvandringen. I følge min informant Ragnvald Christenson var det også Synnes ”som kontaktet bispekontorene og fikk til et samarbeid med soknerådene i de seks kommunene som veien går gjennom, og fikk dem til å fatte interesse for prosjektet”. (Intervju 19.10.2009)

I tillegg til engasjementet og initiativtakingen fra Telemark, kom det også ideer fra Røldal bygd. Informasjonen som jeg har skaffet til veie om dette kommer fra intervju (17.11.09) med Dagny Erdal Seim, medlem av Røldal reiselivslag. Hun forteller at hun i 2001 la frem en idé om å gjøre noe med stavkirken i Røldal, og tenkte å opprette et økomuseum som kunne presentere kulturminnene som fantes i Røldal, slik som gamle veier og broer som ligger ute i naturen. Hun så for seg at et slikt museum kunne ligge ved kirken og være tilknyttet denne. Hun gikk videre med disse tankene til lederen for prosjektet ”Bedre reiselivsbedrifter i Odda 2002-2004”, Rolf Akselsen, som syntes dette var en svært god idé.⁸ Videre var det Akselsen som kom med ideen om at dette kunne kalles et pilegrimssenter. Dette var på høsten i 2001 og på våren 2002 fikk man samlet sammen personer i bygden som man visste hadde interesse for dette, og det ble satt sammen en gruppe som begynte å jobbe målbevisst i forhold til å opprette et pilegrimssenter. Det var altså reiselivet i Røldal som tok initiativet til arbeidet med et pilegrimssenter.

I tillegg til pilegrimsprosjektet i Telemark, forteller Seim at de omtrent på samme tid begynte pilegrimsvandringer i Røldal, som startet helt uavhengig av satsningen i Telemark. Det startet med at presten i Røldal arrangerte midnattsmesse på Jonsok. Det har ikke blitt datert når dette startet, men Seim mener at dette må ha pågått i ca.15 år. Seim hadde en samtale med daværende prest i Røldal, Andreas Vassal, og foreslo at man kunne ha en vandring i forbindelse med disse midnattsmessene. Vassal spant videre på dette og arrangerte en ”korsvandring”.⁹ Korsvandringen i forbindelse med pilegrimsstevnet i 2009 var det 12. året dette ble arrangert. Vandringen gikk fra det gamle ysteriet i Røldal, og til kirken. Den moderne pilegrimssatsningen i Røldal kan dermed se ut

⁸ Odda kommune hadde et prosjekt kalt «Bedre reiselivsbedrifter i Odda 2002-2004», som ble drevet av Kaizen AS (Odda kommune 2007: 4). Rolf Akselsen er daglig leder for Kaizen AS, som driver med analyse og rådgivning innen reiseliv og kultur (Kaizen 2010).

⁹ Å «gå korsvei», er en lang kirkelig tradisjon, for å minnes Jesu lidelse. Man har 14 stasjoner (Knyttet til hendelser rundt Jesus på langfredag), som blir brukt som punkt for andakt eller opptrinn i forbindelse med slike vandringer (Krossvandring, hefte utarbeidet til korsvandringen i Røldal, 2009).

til å ha startet på to ulike steder ganske samtidig, helt uavhengig av hverandre.

3.2 Moderne pilegrimsvandring til Røldal

3.2.1 Ulike vandringsarrangementer knyttet til Røldal

I dag kommer det pilegrimer til Røldal fra ulike startsteder i Norge. Man har forbedret veiene og det går organiserte turer fra både Seljord i Telemark, Hovden i Setesdal, Krossdalen i Jondal og Sand/Nesflaten i Suldal (Helgahelsing 2009: 12, Pilegrim.info). Av disse vandringene er det pilegrimsturen fra Seljord til Røldal som har pågått lengst, og den er også den lengste leden (163 kilometer) og den som er mest kjent av pilegrimsvandringene (Pilegrim.info). Den årlige organiserte vandringen fra Seljord til Røldal starter i slutten av juni, og etter ni dags-etapper ender vandringen i Røldal, hvor man ankommer når det årlige pilegrimsstevnet avholdes der. Vandringen ledes av prostidiakon i Vest-Telemark, Eilev Erikstein, som fungerer både som vandringsansvarlig og som den som tar ansvar for de kirkelige aktivitetene underveis, i dette tilfellet en daglig vandringsmeditasjon. Dette skjer gjerne i forbindelse med de ulike kirkene som pilegrimene er innom underveis. Vandringsmeditasjonen fungerer ved at Erikstein presenterer en tanke som han deler med de andre. Denne tanken kan handle om alt mulig, og han forteller at han har et ønske om at disse tankene skal være bredest mulig, slik at folk får lyst å tenke tanken videre. Han forteller videre at han ønsker å åpne opp rom for folk, gjennom å prøve å samle noen tanker. Disse meditasjonene er som Erikstein sier, helt klart kristent fundert, men han håper at disse skal være



Kart 1: Oversiktskart over pilegrimsleden fra Seljord til Røldal (Høydal 2007: 260)

allmennmenneskelige også. Vandringsmeditasjonen holdes ikke for forkynnelse, men for videre refleksjon (Erikstein 2009b). Disse meditasjonene er samlet i et hefte som deles ut til pilegrimene, som også inneholder vandringsalmer som synges underveis. Organiseringen av denne turen er det Una Høydal på Vest-Telemark museum som står for. Hun har organisert den årlige turen fra Seljord til Røldal, siden 2005.

I tillegg til den årlige vandringen fra Seljord til Røldal, har også deler av denne traseen blitt brukt til psykiatri-vandring. Psykiatri-vandring er beregnet for mennesker med ulike psykiske lidelser. I følge Eilev Erikstein, blir den arrangert på grunnlag av en tanke om at det gjør godt å gå for folk som sliter psykisk. En slik vandring kan være med på å gi vandrerne en form for mestringsfølelse (Erikstein 2009b). Denne vandringen begynte for første gang i 2008, og prosjektet har blitt kalt «Den Gode Veg». Eilev Erikstein har fungert som prosjektleder for «Den Gode Veg». I forbindelse med dette prosjektet har vandringen gått fra Grungedal i Vest-Telemark og videre til Røldal. På den første vandringen i 25.08.2008 var det åtte brukere og til sammen 15 medvandrere. Alle psykiatrilederne i Vest-Telemark var involvert, DPS¹⁰ i Seljord, Vi-to Kompetanse¹¹ på Dalen og Skogsleiren i Fyresdal¹². Deltakerne kom frem til Røldal 29. august, etter en 5 dagers vandring (Erikstein 2008). Denne psykiatri-vandringen fikk gode tilbakemeldinger, og fortsatte også i 2009, og det er videre ønske om å ha dette som et fast opplegg (Erikstein 2009a).

Pilegrimsleden over Suldal til Røldal, er det Ryfylke Reisebyrå og Suldal Reiselivslag ved Berit Reinertsen Sandvik som arbeider med. Pilegrimsvandringen fra Suldal er en dagsvandring, og går fra det som sies å være den



Kart 2: Pilegrimsleden fra Nesflaten i Suldal til Røldal (<pilegrim.info>).

¹⁰ Distriktpsikiatriske Senter.

¹¹ Attføringsbedrift

¹² Fengselsleiren i Fyresdal.

opphavelige ruten fra Skitli, over Suldalsskaret og ned til Botnen. Underveis på disse vandringene har man satt av tid til skriftlesning og refleksjon. I tillegg til dette legges det inn fortellinger og sagn av kulturell og historisk karakter (Prytz 2008, Programhefte for pilegrimsvandring Suldal-Røldal 4-5 juli 2009).



Kart 3: Pilegrimsleden fra Hovden i Setesdal til Røldal (<pilegrim.info>)

Pilegrimsleden fra Hovden i Setesdal til Røldal har kapellan i Kristiansand, Birte Løvåsen som prosjektleder. Arrangørene er Agder Bispedømmeråd og Hovden Fjellstoge. Den gamle pilegrimsveien går fra sydøst og kan ha sin opprinnelse ved kysten i Kristiansand. Turen blir arrangert som en 5 dagers vandring, med gudstjenester og refleksjon underveis. Dette er en årlig vandring som ender i Røldal samtidig som pilegrimsstevnet pågår (Løvåsen 2007, Programhefte for pilegrimsvandring Hovden-Røldal 4-5 juli 2008).

Den gamle pilegrimsveien fra Krossdalen til Reisæter ble merket sommeren 2004. De 3 siste årene har man arrangert pilegrimsturer her, og det er Jondal Sokneråd & Øvre Krossdalen Grendalag som har stått for dette. Det er kantor Anne Karin Stormyr ved Jondal Sokneråd som arbeider med denne veien. En av de gamle pilegrimsveiene til Røldal skal ha gått fra Jondalen via Krossdalen, over Folgefonnhalvøya nord for breen, ned til Sørfjorden og videre opp til Røldal. Det har vært arrangert flere vandringar på denne strekningen

om sommeren, og den arrangeres som en dagstur, med tidebønner underveis (Stormyr 2007).¹³

Denne vandringen er imidlertid ikke tilknyttet pilegrimsstevnet i Røldal.

¹³ Bønner lagt til ulike tider av døgnet.

I tillegg til dette har også skolebarn vært på besøk i Røldal stavkirke for å få høre om historien rundt kirken, krusifikset og pilegrimstradisjonen, og har ofte i tillegg gått en liten vandring i forbindelse med dette. Arne Nataas, pilegrimsprest i Røldal kirke, har 20 % av sin stilling som pilegrimsprest. Han arbeider med organisering av pilegrimsstevnet, driver samarbeid med prosjektgruppene for de ulike pilegrimsledene, organiserer det frivillige arbeidet i denne forbindelse, og tar i mot besøk, har omvisninger og har vandringer i forbindelse med *Den kulturelle skolesekken*.¹⁴ I flere år har det vært arrangert pilegrimsvandring til Røldal kirke for skolebarn i Odda kommune i forbindelse med Den kulturelle skolesekken. Starten for vandringer har vært ved foten av Austmannlia (Uddu 2008: 39, 53). I tillegg til dette forteller Nataas at de i Røldal kirke har fått besøk fra ungdomsskolen i Edland i Vest-Telemark, og nesten årlig besøk av den videregående skolen i Etne i Sunnhordaland. Ellers kan han også fortelle at i forbindelse med skoleturer for å stå på ski i Røldal, har det også vært forespørsler om å åpne kirken og fortelle om pilegrimshistorien. (Intervju 12.11.2009)

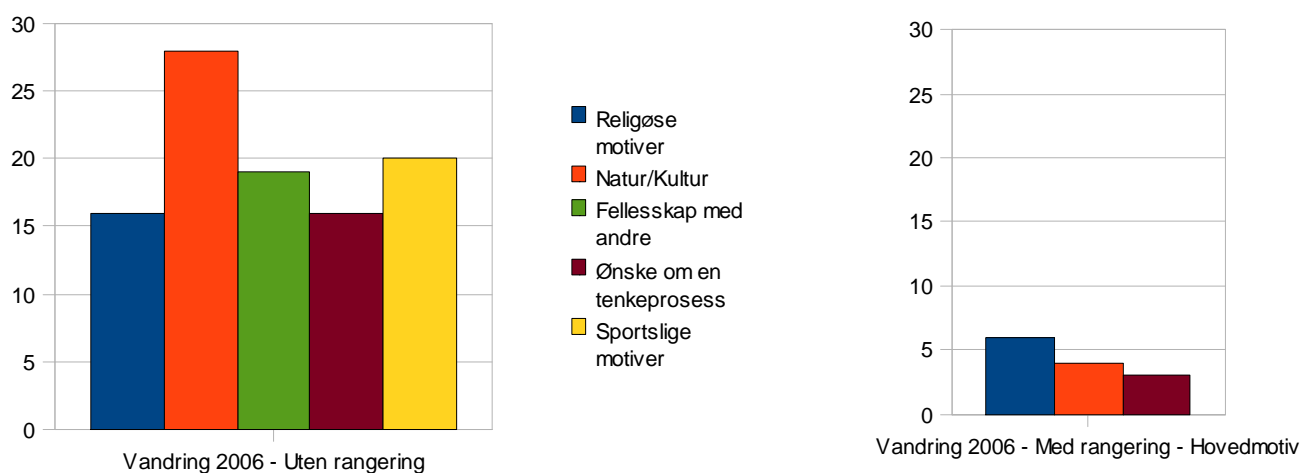
3.2.2 Ulike motiver for å vandre – en statistisk presentasjon

Pilegrimsvandringen fra Seljord til Røldal har som nevnt foregått strukturert fra 2002. Fra disse vandringerne fikk jeg mulighet, gjennom informanten Una Høydal, å få tilgang til rapporter fra vandringerne fra 2006, 2008 og 2009.¹⁵ Rapporten fra 2006 er noe kortere og mindre detaljert enn de andre, men kan likevel fortelle om de ulike deltakernes motiv for vandringen. Deltakerne fikk utdelt et spørreskjema for utfylling, hvor ulike alternativer for motiv var listet opp. Det var mulig å krysse av for flere alternativer og også tilføye eventuelle egne motiv, samt å rangere avkryssingen. Herav fremkommer følgende fordeling:

¹⁴ Den kulturelle skolesekken er en nasjonal satsing som skal bidra til at elever i skolen får møte profesjonell kunst og kultur av alle slag. Satsingen forutsetter et samarbeid mellom kultur- og skolesektoren (www.denkulturelleskolesekken.no).

¹⁵ Disse vandringsrapportene fikk jeg av Una Høydal - prosjektansvarlig for Pilegrimsvegen til Røldal, da jeg intervjuet henne på Vest-Telemark museum 20. oktober 2009.

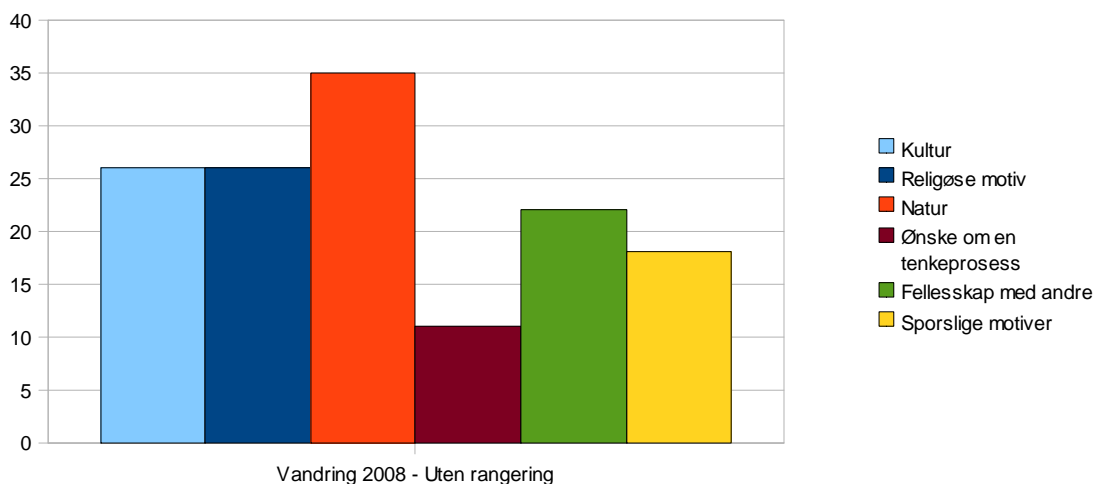
Figur 2: Vandringsmotiver for pilegrimene 2006:



Av 30 personer som deltok på undersøkelsen var resultatet at 28 deltakerne oppgav natur/kultur som motiv for turen, 20 personer vandret av sportslige grunner, 19 var med for fellesskapet sin del, 16 pilegrimer hadde religiøst motiv, og 16 hadde også ønske om en tenkeprosess. 16 av deltakerne hadde rangert sine motiver, og av disse hadde 6 personer et religiøst hovedmotiv for vandringen. Videre var det 4 personer som hadde natur/kultur som hovedmotiv. Ønske om en tankeprosess var hovedmotivet til 3 personer. Etersom bare halvparten av deltakerne rangerte sine motiver, kan det ikke trekkes noen entydige konklusjoner av dette, men det religiøse motivet, natur/kultur og ønsket om en tankeprosess har vært viktige motiver for mange av deltakerne (Vandringsrapport 2006).

Senere blir vandringsrapportene mer omfattende, og rapporten fra 2008 kan også fortelle at vandringene ser ut til å falle i smak hos de godt voksne. 38 personer deltok på undersøkelsen, og 28 av disse var over 50 år. Videre var 7 personer mellom 40 og 50 år, 2 personer var mellom 20 og 30 og 1 person var under 20. Det var ingen i aldersgruppen 30-40. Undersøkelsen viser også at kvinnene utgjorde 68,4 % av gruppen.

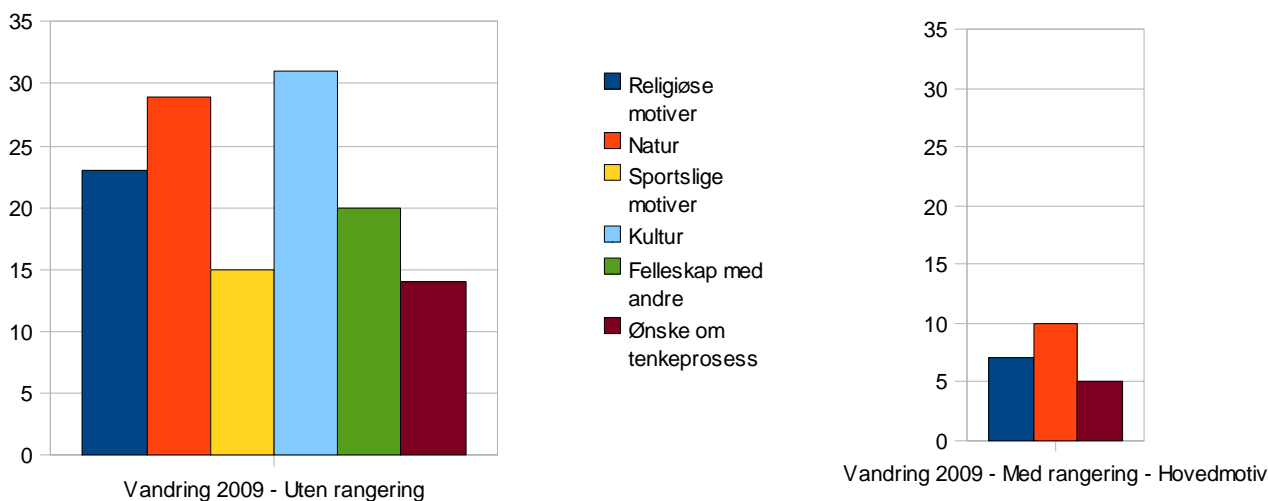
Figur 3: Vandringsmotiver for pilegrimene 2008:



Motivene for å vandre i gruppen fra 2008 var varierende, men motivet som de fleste hadde krysset ut, var natur (35 stk.). Videre var det 26 personer som krysset av på både religiøst motiv og kultur. Videre var det 22 personer som krysset av på alternativet ”fellesskap med andre”, 18 personer krysset av på det sportslige. 11 personer brukte vandringen som tenkepause. Eventuell rangering på motivene kom ikke frem i denne rapporten (Evalueringsrapport 2008).

Spørreundersøkelsen i 2009 ble besvart av 35 deltagere. Av disse var 26 personer over 50 år, 6 personer var mellom 40 og 50 år og 2 personer var mellom 30 og 40 år. 29 av dem som svarte på skjemaet var kvinner og 5 av dem var menn.

Figur 4: Vandringsmotiver for pilegrimene 2009:



Når det gjelder rangeringen av motiver for å gå turen, var det flest som hadde krysset av natur som hovedmotiv (10 stk.). 7 personer hadde det religiøse som hovedmotiv, og 5 hadde tenkepause som hovedmotiv. Av de som ikke rangerte var det flest kryss på fellesskap (10 stk.), natur hadde fikk 9 kryss og religiøse motiver fikk 8 kryss. Videre kom kultur med 7 kryss, det sportslige med 5 og tenkepause med 3 (Evalueringsrapport 2009). Ser man på alle rapportene samlet, ser man at det er natur/kultur og det religiøse som får flest avkryssinger og blir rangert høyt oppe blant deltakerne. Dette kan da sies å være hovedmotivene for de fleste vandrerne i 2006, 2008 og 2009.

Undersøkelsene viser også at vandringen er mest populær blant kvinner og flesteparten av deltakerne er over 50 år. Jeg fikk også muligheten til å gjennomgå påmeldingslisten fra 2009.

Denne viste at 3/5 av de påmeldte var påmeldt alene. Det kan dermed tyde på at for en stor del av deltakerne er det viktig å oppleve en slik tur alene, eller de er enslige eller ensomme.

I mitt feltarbeid på vandringen med tilhørende pilegrimsstevne (nevnt i kapittel 2), fikk jeg mulighet til å snakke med flere deltakere på vandringen fra Seljord til Røldal, og til å høre om deres opplevelse av turen og deres motiver for å gå. Flere påpekte at selve naturopplevelsen var det viktigste for dem. En av informantene uttalte i denne sammenheng at ”jeg synes det er vandring i naturen som er viktig, selve endestopet er ikke av stor betydning”, mens en annen kunne fortelle at ”jeg har et ønske om meditasjon i naturen, og setter pris på de gangene vi går i stillhet”. En av vandrerne følte at det var nødvendig å påpeke at hun ikke hadde religiøse grunner for å gå. Hun ønsket et ”avbrekk fra hverdagslivet”. Flere av deltakerne jeg snakket med fortalte om det sterke samholdet i gruppen, og understreket betydningen av dette fellesskapet. En dame uttalte i denne sammenheng at hun ”synes det er flott å oppleve et sterkt samhold i vandringsgruppen - alle hjelper hverandre underveis, både fysisk og psykisk”. I tillegg til samhold og fellesskap, var også mestringsfølelse over det å fullføre vandringen nevnt av blant noen av pilegrimene. En av vandrerne fortalte om tunge perioder i sitt liv, men at hun aldri hadde gitt opp. Vandringen var svært viktig for henne for å kjenne på mestringsfølelsen. En annen opplevde turen som en takknemlighetsvandring, i kontrast til historiens botsvandrere. Han uttalte at ”jeg går ikke for å bøte på noe jeg har gjort. Jeg har sikkert gjort mye galt, men jeg går for å takke, ikke for å bøte på gjerninger”. En av mine informanter forklarte at det var

lokkende med en turleder som holder vandringsmeditasjoner, og som kan lede tankene inn på ulike ting. Ikke en som bestemmer hva man skal tenke, men som tar opp ulike tema, og gir folk mulighet til å tenke og reflektere selv.

Disse uttalelsene er med på å underbygge det som statistikkene viser, nemlig at pilegrimene har mange ulike grunner for å vandre. Men selv om motivene og ønskene for vandringene er forskjellige, fremkommer det likevel at fellesskapsfølelse og samhørighet er noe som blir verdsatt blant pilegrimene.

3.2.3 Prosjekt «Pilegrimsvegen til Røldal»

Fra 2004 har Vest-Telemark museum hatt prosjektlederrollen for prosjektet og organisasjonen ”Pilegrimsvegen til Røldal”¹⁶. Dette prosjektet jobber for å rydde og merke pilegrimsvegen fra Seljord til Røldal, forbedre overnattingsmuligheter, og organisere den årlige pilegrimsvandringen der. Målet med dette prosjektet er at veien til Røldal skal kunne brukes gjennom hele sommersesongen, og at den organiserte vandringen vil fungere som en markedsføring av veien. Det fremkommer i rapporten fra 2008 om dette prosjektet at Vest-Telemark museum ikke har mulighet til å finansiere dette prosjektet på egen hånd, men at de er avhengige av eksterne midler. Det søkes derfor blant annet om støtte fra de fem kommunene som pilegrimsveien går gjennom, i tillegg til de to fylkeskommunene og de to bispedømmene tilknyttet denne.¹⁷ I 2008 fikk prosjektet støtte av alle disse, unntatt Hordaland Fylkeskommune og Odda kommune (Høydal 2008: 1-2). Ellers har de andre kommunene, bispedømmene og Telemark Fylkeskommune bidratt med økonomisk støtte.

Markedsføringen av prosjektet Pilegrimsvegen til Røldal, blir gjort gjennom ulike aviser, nettsider og brosjyrer. Mye av markedsføringen av veien skjer også gjennom den årlige vandringen, hvor mange av deltakerne forteller videre om dette til bekjente. De fleste av deltakerne fra de årlige turene som har deltatt i spørreundersøkelsen, skrev at de hadde fått vite om turen av bekjente (Vandringsrapport 2006, Evalueringsrapport 2008, Evalueringsrapport 2009). Dette er altså den informasjonstypen som trekker mest pilegrimer. Av nettstedet som markedsfører pilegrimsveien til Røldal, er pilegrim.info sentral. Denne nettsiden går innunder Pilotprosjekt pilegrimsleden, og har informasjon om alle de ulike pilegrimsvandringene til Røldal.¹⁸ Der finner man det meste av praktisk informasjon i forbindelse med vandringene, og en del historikk rundt pilegrimsvandringene fra gammelt av. Vest-Telemark museum har også informasjon om turene og veien fra Vest-Telemark

¹⁶ Tidligere «Pilegrimen», men fikk det nye navnet «Pilegrimsvegen til Røldal», i september 2008.

¹⁷ Kommuner: Seljord, Tokke, Kviteseid, Vinje, Odda. Fylker: Telemark og Hordaland. Bispedømmer: Bjørgvin og Agder-Telemark.

¹⁸ Pilotprosjekt Pilegrimsleden er et prosjekt som arbeider for å utvikle pilegrimsledene til Nidaros.

til Røldal på sine sider (www.vest-telemark.museum.no). Det har også vært mange artikler rundt vandringene til Røldal i mange aviser, magasiner og menighetsblad.¹⁹

Under diplomutdelingen av pilegrimsdiplomer på pilegrimsstevnet 2009, kom det frem at hovedmålene for dette pilegrimsprosjektet er samhold, glede og mestring, og at dette er noe de ønsker at deltakerne skal oppleve. Arrangørene uttalte også at ”hvis turen kan gi glede til bare én person, er det verdt det”. Det kom også frem at noen enkeltpersoner var svært viktig i dette prosjektet, og deltakerne kunne fortelle organiseringsansvarlig Una Høydal og vandringsansvarlig Eilev Erikstein at deres bidrag til vandringen var svært viktig. Noen av deltakerne uttalte også at turen ikke ville være det samme uten dem, av noen dem som hadde gått flere ganger ble det fortalt at ”vi hadde ikke vært med på denne vandringen om det ikke var for dere”. Hvilken rolle enkeltpersoner spiller i prosjektet er dermed sentralt.



*Pilegrimsfølget på siste etappen til Røldal 2009.
Foto: Monica Smørås.*



*Krossvandring pilegrimsstevnet 2009.
Foto: Monica Smørås*

3.2.4 Pilegrimsstevnet i Røldal

Pilegrimsstevnet i Røldal foregår årlig, og er knyttet til helgen som kommer nærmest opptil gammeljonsok, 6. juli. Stevnet er arrangert i forbindelse med at ulike organiserte pilegrimsvandringene ender i Røldal denne helgen. Som del av pilegrimsstevnet arrangeres det en korsvandring fra Bruhølen Camping ved foten av Austmannlia og ned til Røldal kirke. Korsvandringen ender i en pilegrimsmesse/midnattsgudstjeneste inne i kirken. Det er også arrangert konserter, foredrag eller

¹⁹ Telemarksmagasinet nr.2, Årgang 13, 2009, Kyrkjelyden, nr. 40, 2009, Haukelivegen nr. 9, 2009, A-magasinet nr. 26, 2009, Helgahelsing, årgang 55, nr. 3, 2009, Velkommen til Røldal, 7. årgang, 2009, BT, 26. juli 2009, BA, 13. august, 2009, BT, 19. november, 2008.

liknende som tilbud for dem som deltar på pilegrimsstevnet (Odda kommune 2009:29, Helgahelsing 2009: 12). Planlegging og arrangering av pilegrimsstevnet er en del av arbeidsoppgavene til pilegrimsprest Arne Nataas i Røldal (Uddu 2008: 39).

I 2009 ble pilegrimstevnet i Røldal holdt fra 3.-5. juli. Stevnet startet med at pilegrimene fra Seljord i Telemark ankom kirken fredag 3. juli. Det ble holdt en samling i kirken for de ankomne pilegrimene, og om kvelden ble det holdt konsert i kirken med solist Marianne Juvik Sæbø. Etter konserten ble det holdt pilegrimssamling i kirkestuen med diplomutdeling. Påfølgende lørdag ble det også arrangert bygdevandring med omviser for dem som deltok på stevnet. Denne dagen ankom også flere pilegrimer til Røldal fra Hovden i Setesdal og Sand i Suldal. Kl. 20.00 lørdags kveld begynte korsvandringen fra Bruhølen Camping. Korsvandringen ble ledet av sokneprest og pilegrimsprest i Røldal, Arne Nataas. Det var flere stopp underveis, hvor man fikk høre bibeltekster knyttet til Kristi lidelses historie, og man deltok på salmesanger knyttet til disse tekstene. Vandringen endte i Røldal stavkirke, hvor man også deltok i en pilegrimsmesse/midnattsgudstjeneste ledet av domprost og fungerende biskop i Stavanger, Berit M. Andersen. Midnattsmessen ble innledet med salmen «Hen over jord et pilegrimstog». Preken for midnattsmessen handlet i hovedsak om Erik Bye sin "Pilegrimssang mot år 2000", hvor verselinjer fra denne sangen ble sitert og satt i sammenheng med pilegrimsvandringene som mange av tilhørerne hadde deltatt på. Biskopen brukte også i denne sammenhengen sammenlikningen "Livet som pilegrimsreise", og ønsket med dette å vise at vi alle er på vandring mot noe gjennom livet, og at livet på denne måten er en eneste lang pilegrimsreise. Etter midnattsmessen ble det holdt en ny pilegrimssamling og diplomutdeling for de nyankomne pilegrimene. På søndagen ble stevnet avsluttet med en felles frokost i kirkestuen for alle pilegrimene.²⁰

3.3 Opprettelse av et pilegrimssenter i Røldal?

Planene for opprettelse av et pilegrimssenter i Røldal er i gang, og i telefon-intervju med biskop emeritus Ole D. Hagesæther, nåværende leder for pilegrimssenter-prosjektet, tilkjenner han at et pilegrimssenter i Røldal er helt nødvendig. Han mener videre at den belastningen Røldal stavkirke får av alle besøkende må reduseres, og at et pilegrimssenter vil være en måte å gjøre det på. Røldal

²⁰ Helgahelsing 2009: 13, Hagen 2009: 3, Krossvandringshäfte, Häfte delt ut på midnattsgudstjenesten 4. juli 2009, egne feltarbeidsnotater.

stavkirke er i dag den mest besøkte kulturattraksjonen i Odda kommune, og har årlig ca 12 000 besøkende (Evensen 2007: 3, Pilegrimfelleskapet St. Jakob, Norge). Et pilegrimsenter vil i tillegg til å ta imot vår tids pilegrimer kunne tilby mulighet til etter-refleksjon og fordypning, forteller Hagesæther. Hvorvidt senteret vil bli opprettet er fortsatt usikkert, men Hagesæther har selv troen på at senteret vil stå ferdig om ca 5 år, om alt går etter planen.

3.3.1 Bakgrunn og målsetting for pilegrimssenteret i Røldal

Etter ideen fra Dagny Erdal Seim om dokumentasjonssenter for pilegrimshistorien i Røldal, ble det i 2002 startet en forstudie for å undersøke nærmere potensiale for inntekt ved et slikt senter, i dag kalt Pilegrimssenter. Etter dette kom også et forprosjekt i gang på oppdrag fra Røldal bygdemuseum, hvor målet var å finne ut hvordan man kan finansiere et slikt senter, hva senteret skal inneholde og hvordan bygningen skal se ut (Evensen 2007: 3). Prosjektplanen for pilegrimssenteret fra 2007 omhandler avslutningen av dette forprosjektet, og starten på hovedprosjektet. I dette dokumentet kommer det også frem at pilegrimssatsningen i Røldal vil kunne bli en helårsattraksjon, med størst aktivitet i sommersesongen. Ettersom reiseliv i Røldal hovedsakelig er knyttet til vintersport, ønskes det at et slikt senter også vil gi større turistaktivitet ellers i året. I prosjektplanen kommer det videre frem at man søker svar på hvem pilegrimene som gikk til Røldal i gammel tid var, hvorfor de vandret og hva som var spesielt med Røldal. I den sammenhengen ønskes det å trekke frem sentrale historier og gjenstander etc. som vil være med på å dokumentere dette. Det er videre et ønske at senteret skal være et økomuseum og dokumentasjonssenter, og skal fungere i et skjæringspunkt mellom kirken, museet og reiselivet. Dette vil være de tre hovedpilarene til senteret, og interessene til disse tre vil stå i fokus (ibid: 3-4).

Videre er målsettingen for senteret at opplevelsen i kirken skal gis nye dimensjoner, uten at det er nærmere spesifisert hvilke dimensjoner det her er snakk om. Kirken vil fremdeles ha størst fokus, og krusifikset og helbredelsen vil være hovedemnene. Det ønskes også at billedspill skal brukes som en del av formidlingen i senteret. I tillegg til det historiske er det også sentralt at senteret skal dekke behovene til dagens pilegrimer og andre brukergrupper. Senteret skal ha kommersiell drift og vil være forankret lokalt i Røldal, men vil også ha nasjonale ambisjoner (Evensen 2007: 4).

Som nevnt tidligere var det Dagny Erdal Seim som var initiativtaker til opprettelsen av pilegrimssenteret, og hun er også en del av prosjektgruppen for senteret. Denne prosjektgruppen består av 8 personer.²¹ I tillegg til prosjektgruppen har de også en ressursgruppe/rådgivende faggruppe, som består av 8 personer (Evensen 2007: 5-6).²² Det er altså mange ulike aktører som er involvert i Prosjekt Pilegrimssenter i Røldal og som jobber for at et slikt senter skal kunne opprettes.

3.4 Statens pilegrimssatsning

I 2006 utpekte Riksantikvaren pilegrimsleden fra Oslo til Nidaros som pilotprosjekt. Dette pilotprosjektet er et samarbeid mellom flere offentlige aktører, og har vært i virksomhet fra 2007 til 2010, hvor ønsket er å rydde og merke veiene og drive verdiskapning gjennom forvaltning av kulturminner (Giske 2009, Mikaelsson 2008, Mikaelsson 2009a: 2). I januar 2008 tok kirke- og kulturminister Trond Giske initiativ til et prosjekt for en nasjonal pilegrimssatsning. Dette prosjektet skulle ta utgangspunkt i Nidaros som pilegrimsmål. Prosjektet ble avsluttet i desember 2008 og endte i en utredningsrapport ved navn: *På livets vei. Pilegrimsmotivet – Et nasjonalt utviklingsprosjekt*. Rapporten ble skrevet av Per Kvisti Uddu, tidligere direktør for Olavsfestdagene og leder for pilegrimssatsningsprosjektet. Eierne av dette prosjektet var Trondheim kommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Kirke- og kulturdepartementet. Målet med dette prosjektet var å danne et grunnlag for en nasjonal pilegrimssatsning (Mikaelsson 2009a: 2, Uddu 2008: 10).

3.4.1 «På livets vei» - Per Kvisti Uddu sin utredningsrapport

Som Lisbeth Mikaelsson påpeker i sitt foredrag ”Perspektiv på mål og strategier i den statlige pilegrimssatsningen” på KIFO-seminaret ”Kulturkyrkja og pilegrimskyrkja” 7. desember 2009, fremstår hovedformålet i Per Uddu sin utredningsrapport å skissere et helhetlig norsk

²¹ I denne gruppen finner vi i tillegg til Seim, Gunvor Øvregård, som fungerer i styret som representant for Røldal bygd. Sokneprest i Røldal Arne Nataas er også et styremedlemmene. Gruppen består videre av en politisk representant fra SV i Odda kommune, lederen av soknerådet, et tidligere styremedlem av Røldal bygdemuseum, lederen i reiselivslaget i Røldal og en representant fra kulturadministrasjonen i Odda kommune.

²² I denne gruppen finner man: en representant fra reiselivsprosjektet *Odda i utvikling*, en kommunesekretær fra Odda kommune, kulturlederen i Odda kommune, en kirkehistoriker, en rådgiver fra Odda kommune, en representant fra Hordaland fylkeskommune, kirkevergen i Odda og museumsdirektøren i Hardanger Folkemuseum.

pilegrimsprodukt.²³ Som del av dette er blant annet viktig med merking og skilting av pilegrimsveier, gi overnattings- og spise mulighet for pilegrimene, ha kulturtilbud langs ledene, og gi mulighet for pilegrimspass og pilegrimsdiplom (Mikaelsson 2009a).²⁴ Uddu tar opp at det kan være nyttig å knytte sammen de ulike norske pilegrimsveiene til et nettverk, og at dette også kan gi muligheter for forbindelser til internasjonale pilegrimsveier (Uddu 2008: 156-7). Uddu påpeker at et nasjonalt pilegrimssenter i Nidaros vil være viktig, og at Trondheim får opprettet et pilegrimsmuseum og et pilegrimsbibliotek. I tillegg til senteret i Nidaros foreslår Uddu at det opprettes 8 regionale pilegrimssentra rundt i Norge. Som forslag nevner han Stiklestad, Dovre, Dale-Grudbrands gard i Gudbrandsdalen, Granavollen, Rendalen/Hamar, Oslo, Stavanger og Røldal (Uddu 2008: 159-169). Uddu foreslår at Røldal skal fungere som et kompetansesenter for pilegrimssatsning på Vestlandet og han ytrer ønske om at Røldal skal samarbeide med Selje som pilegrimssted. Han påpeker at sykevalfarten og votivgavetradisjonen i Røldal er spesiell, og burde trekkes frem i historieformidlingen og identitetsskapingen rundt pilegrimssenteret (Uddu 2008: 164-5).

Uddu foreslår også videre at man i forbindelse med pilegrimssatsningen oppretter undervisningspakker for skoler med vandring for elevene. I tillegg til dette foreslår han vandring for mennesker med psykiske lidelser og for innsatte i fengslene (Uddu 2008: 176-7). I rapporten kommer han med eksempler fra blant annet Røldal. I denne forbindelse nevner han vandring i skolene i forbindelse med *Den kulturelle skolesekken*. Videre forteller han om vandringene som har vært utført til Røldal for mennesker med psykiske lidelser, og skriver videre at dette har gitt gode erfaringer for pasientene (ibid: 53-4).

Utredningen til Uddu blir avsluttet med et budsjettoverslag. Han mener at 236 millioner burde bevilges til pilegrimssatsningen de 3 første årene, og at det videre burde bevilges 50 millioner årlig. Det er her altså snakk om tildeling av store midler (Uddu 2008: 179-183), og en slik utredningsrapport skapte dermed også store forventninger. Stedene som ble utpekt som regionale pilegrimssentra var selvfølgelig fornøyde og hadde store forhåpninger, andre følte seg forbigått i utredningsrapporten (Høring – Pilegrimsmotivet som nasjonal satsning 2009).

²³ KIFO: Stiftelsen Kirkeforskning.

²⁴ Pilegrimspass: Tradisjonen med pilegrimspass stammer fra middelalderen. Passet var for å dokumentere at man var en riktig pilegrim når man kom som fremmed. Ordningen med pilegrimspass er videreført i vår tid, og pilegrimen bruker det nå også til å dokumentere vandringen med stempler eller påtegninger fra steder underveis (pilegrim.info). Pilegrimsdiplom: er en bekreftelse på at man har vandret pilegrimsvegen. For å dokumentere denne vandringen, bruker man pilegrimspasset (pilegrim.info)

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/hoeringer/hoeringsdok/2009/horing---pilegrimsmotivet-som-nasjonal-s.html?id=546186>>, Dato for nedlastning: 05.01.2010).

3.4.2 Pilegrimskonferansen i Trondheim 3. august 2009

På pilegrimskonferansen i Trondheim 3. august 2009, holdt Trond Giske en tale, ”Strategi for pilegrimssatsningen”, hvor han peker på et mangfold i engasjement rundt pilegrimsarbeid i Norge. Giske mener derfor at det er behov for en ”felles statlig strategi på dette området”. I slutten av juni 2009 behandlet regjeringen derfor spørsmålet om hvordan man kan styrke pilegrimsvandring i Norge, og hvordan staten eventuelt kan bidra med dette. I denne talen opplyste han om at pilegrimsveien mellom Oslo og Trondheim skulle rustes opp, men at alle andre veier ikke vil få statlig støtte med det første. Han mener at det bør opprettes et nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim som har ansvar for å koordinere pilegrimsvirksomheten. Han avslutter også med å fortelle at departementet legger opp til at det på budsjettet for 2010 skal avsettes midler til pilegrimssatsningen (Giske 2009). At Nidaros prioriteres skapte sterke reaksjoner hos mange som hadde store forhåpninger etter Uddu sin utredningsrapport. Blant annet har det kommet kommentarer fra ordfører Gunn Helgesen i Selje kommune. Hun etterlyser at kysten sin rolle i pilegrimstradisjonen også blir synliggjort. Trond Giske avviser dette og påpeker at pilegrimsleden mellom Oslo og Trondheim vil prioriteres først, men at det senere vil gjøres mer arbeid i forhold til pilegrimsledene på Vestlandet (Stølen 2009). Det har også kommet reaksjoner fra fylkesordføreren i Hordaland angående Trond Giskes pilegrimsstrategi i forhold til pilegrimssatsningen i Røldal. Ettersom det ser ut at Nidaros og Østlandet blir prioritert, ser det også ut som at Røldal er en av de stedene som ikke vil få statlig støtte med det første. Fylkesordføreren mener videre at det vil være bekymringsverdig om satsningen i hovedsak vil dreie seg om Østlandet og Nidaros (Lindberg 13.08.09).

Videre stiller Giske seg bak ønsket om å opprette et nasjonalt pilegrimssenter i Trondheim, men han nevner ikke noe om et pilegrimsmuseum eller pilegrimsbibliotek, slik som kom frem i Uddus rapport. Videre vil Giske ha fire pilegrimskontorer. I Oslo, Hamar, Gran og på Dovre (Uddu 2008, Giske 2009). Både talen til Giske og utredningsrapporten til Uddu fokuserer mer på kulturarvperspektivet enn tropspektivet ved pilegrimsvandring. Giske peker på moderne pilegrimssatsning som et allment kulturfenomen, og hevder at pilegrimssatsningen i Norge kan bidra til at kulturarven sikres og formidles, at kristen tro og tradisjon forblir kilder til identitet og tilhørighet, at næringsvirksomheten utvikles i distriktene, at det skapes verdier innen turisme og at

natur og lokalsamfunn vernes (Giske 2009, Mikaelsson 2009a: 8-9).

I forhold til Røldal betyr talen til Giske at de ikke vil få statlig støtte med det første. Røldal vil foreløpig ikke bli et av de åtte regionale pilegrimssentrene som foreslått i Uddu sin utredningsrapport. Flere av de ulike aktørene i Røldal's pilegrimssatsning kan fortelle at de var skuffet over talen til Giske, men at pilegrimsaktiviteten i Røldal vil vedvare. Arbeidet med opprettelsen av pilegrimssenteret vil fortsette, men vil kanskje ta mer tid en først antatt (Intervju med: Nataas 12.11.2009, Evensen 29.10.2009, Øvregård 12.11.2009, Hagesæther 25.11.2009, Mikkelsen 05.11.2009, Høydal 20.10.2009).

3.5 Fremtidsvisjoner for pilegrimssatsningen

Pilegrimssatsningen i Røldal har engasjert mange personer, og det er et ønske om at det arbeidet som nå gjøres kan holdes ved like. I tillegg til dette ønskes det forbedringer og utvidelse av pilegrimsarbeidet og det finnes konkrete planer for fremtiden til denne satsningen.

I etterkant av pilegrimsvandringen i 2008 fikk fylkeskultursjef i Telemark, Geir Berge Nordtveit, ved hjelp av markedsteknisk konsulent Thrond Kjelle vold, utarbeidet et forslag til en forstudie om en internasjonal prosjektdeltakelse knyttet til pilegrimsveien. Målet med denne var å skape et internasjonalt nettverksarbeid i forbindelse med pilegrimssatsningen i Røldal og Telemark. I prosjektplanen skriver Thrond Kjelle vold at en slik mulighet kan være med på å hente inn ny kompetanse på området, og kan gi økt nasjonal status. Som uttalt i prosjektplanen er dette ”en metode for å kunne realisere ulike mål for ønsket samfunnsutvikling” (Kjelle vold 2008: 1). Det ønskes i denne sammenhengen å skape et tettere samarbeid med blant annet aktuelle regioner i Nordsjø-samarbeidet, og Skagerak/Kattegat-samarbeidet for å forhåpentligvis få til et interregionalt prosjekt. Målsettingen, som er satt opp i forbindelse med utarbeidelsen av forstudien, er å ”kartlegge, avdekke interessen og omfanget i fylket via næringslivet (i særdeleshet reiselivsbransjen), kommunene og andre instanser – vis a vis objektet; «Pilegrimsvandring i Telemark» - gjennom tilnærming til internasjonalisering”. Prosjektleder og prosjektansvarlig vil være fra Vest-Telemark museum, Telemark fylkeskommune vil stille med prosjektcoachere, og andre prosjektmedarbeidere vil blant annet være representanter fra Den norske kirke, de ulike historielagene som allerede er tilknyttet pilegrimsveien, og de ulike kommunene som også er

tilknyttet denne (Høydal 2008: 3, Kjellevold 2008: 1-3). Den internasjonale satsningen vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 5.

Videre finnes som tidligere nevnt et ønske om å opprette et pilegrimssenter i Røldal, og dette er svært sentralt i forhold til det fremtidige arbeidet med organiseringen av pilegrimsaktiviteter. Blant andre mener lederen i organisasjonen Pilegrimsvegen til Røldal, Ragnvald Christenson, at pilegrimsveien vil få et kort liv om ikke senteret i Røldal opprettes. Det er mye arbeid som ligger bak driften av veien, og det er nødvendig å ha en organisasjon bakom som kan få dette til å fungere. Christenson påpeker at "Ildsjelene kommer til et visst punkt, og så stopper det opp. Da spør det om den stafettpinne blir tatt opp av noen andre. Hvis ikke den gjør det, så slokner alt sammen". En viktig del av det fremtidige pilegrimsarbeidet i Røldal, vil dermed være å opprette det planlagte pilegrimssenteret. (Intervju 19.10.2009)

Videre ønsker for pilegrimssatsningen er fortsettelse av arbeidet med rydding, merking og vedlikehold av stiene. Målet er at man skal kunne vandre på disse veiene uten å være lokalkjent og uten fare for å gå seg vill. Pilegrimsleden fra Seljord til Røldal er tildels merket, men det er fortsatt for store avstander mellom merkinger og skilt og man ønsker derfor å forbedre dette. Det har også blitt laget en kulturhistorisk veibok om pilegrimsveien fra Vest-Telemark til Røldal på oppdrag fra historielagene i Vest-Telemark og representanter fra Røldal. Boken er redigert av Una Høydal, (prosjektleder for Pilegrimensvegen til Røldal), ved Vest-Telemark museum. Denne skal bidra til at ukjente kan utføre vandringer på egenhånd. Boken inneholder kart og veibeskrivelser til pilegrimene (Høydal 2007). Håpet er likevel at merkingen av traseen skal bli enda bedre og at man skal slippe å lese seg til hvor man skal gå. Ragnvald Christenson har selv vært med på mye dugnadsarbeid i forbindelse med skilting og merking av veien. Han forteller: "man får ikke glede av turen hvis all energi går med til å finne veien". Derfor forteller han videre at "merking og skilting av veien må forbedres, og at dette er noe som stadig må vedlikeholdes ettersom det hele tiden gror igjen". (Intervju 19.10.2009)

Man ønsker i fremtiden å gi flere overnattingsmuligheter for pilegrimene som går fra Seljord til Røldal, og videre gi en bedre oversikt over hvor disse overnattingsplassene befinner seg. En slik oversikt må også kunne gi kontaktinformasjon i forhold til de ulike stedene. Over høyfjellet på Haukeli finnes det ikke bygder med overnattingsplasser, og man holder derfor på å bygge en gapahuk på fylkesgrensen som er tilgjengelig for pilegrimer å overnatte i. Det er også videre

44

ønskelig å bygge en gapahuk ved Svandalsflona, ettersom det heller ikke der er overnattingsmuligheter.

3.6 Oppsummering

Det er tydelig at det er både lokale og regionale interesser i pilegrimssatsningen i Røldal. Flere av innbyggerne i Røldal og Vest-Telemark er engasjerte i pilegrimsarbeidet og jobber for å forbedre pilegrimsveiene, og for å opprette et pilegrimssenter. I tillegg til de lokale ildsjelene, er også flere av kommunene langs pilegrimsleden involvert. Telemark- og Hordaland Fylkeskommune er involvert i satsningen, i tillegg til bispedømmene Bjørgvin og Agder-Telemark. Det arbeides også for å sette pilegrimssatsningen knyttet til Røldal i en internasjonal sammenheng. Selv om det på statlig plan satses på pilegrimsvandring i Norge ser det foreløpig ut til at dette gjelder satsning i forhold til Oslo-Nidaros, og ikke i forhold til Røldal. De fremkommer også at pilegrimsvandrerne har ulike motiver for å delta på vandringen til Røldal. Det finnes også ulike pilegrimsleder til Røldal og disse blir brukt til vandring for blant annet psykiatriske pasienter, i tillegg til at flere skoler arrangerer vandringer til Røldal for sine elever.

4. Hvilken betydning har historie og fortid i pilegrimssatsningen i Røldal?

Her ønskes det å se om historien blir brukt som en kilde til opplevelse, og om man tror at historien beriker pilegrimsopplevelsen. Vil Røldal på grunn av sin historie bli mer interessant, og gi flere opplevelsesmuligheter? Har man opplevelseskvaliteter i historien? Hva har fortid, historie, kollektive minner, tradisjon og stedsskaping å si i forhold til Røldal? Hvor viktig er pilegrimsveien? Hvilken betydning har krusifikset i dag? Videre vil det bli gått nærmere inn på hvilke interesser de ulike aktørene i pilegrimssatsningen har i forhold til fortid og historie, og hvorvidt satsningen kan sies å ha et identitetsaspekt.

4.1 Fortid og historie

Ian Reader hevder at fortiden er et tema som hele tiden viser seg innen moderne pilegrimsvandring. Han påpeker at dette temaet også finnes i mange aspekter ved turisme. I forhold til pilegrimsreiser rekonstrueres fortiden på en idealisert og romantisert måte, mener han. Denne måten å holde på fortiden og bevaringen og idealiseringen av dens spor, er iboende i dannelsen av pilegrimssteder, hevder Reader (Reader 1993: 230-232). I pilegrimssatsningen i Røldal kommer det tydelig frem at fortid knyttet til kirken og til pilegrimsvandring er sentral.

At historien er viktig knyttet til pilegrimssteder kommer også frem i satsningen i Nidaros. Lisbeth Mikaelsson påpeker at i pilegrimssatsningen i Nidaros ser man fornyet interesse for gamle helligsteder. Nidarosdomen har blitt et sted for ”gjenskaping av historisk materiale med stor nasjonal og religiøs betydning”. Man ser et behov for røtter, identitet og sammenheng, og denne finner næring gjennom historien om Olavskulten, hevder Mikaelsson. Hun påpeker videre at satsningen i Nidaros har et aspekt av kulturturisme (Mikaelsson 2008: 45-51).

I et arbeidsnotat som blir presentert i prosjektplanen for prosjekt Pilegrimssenter i Røldal, blir det uttalt at ”Historiene er det viktigste ved attraksjonsutvikling” og (som nevnt i kapittel 3) så er oppgavene til dette prosjektet blant annet å dokumentere og formidle historier knyttet til pilegrimsvandringene, bevare og formidle kulturminner og drive markedsføring. Det kommer også frem at krusifikset og helbredelse er av de mest sentrale emnene som de ønsker å formidle (Evensen 2007: 3-4). Det kommer dermed frem at man i prosjektet er svært bevisst på historiene knyttet til

Røldal, og disse settes i direkte forhold til det å utvikle Røldal som attraksjon. I prosjektplanen for forprosjektet til Prosjekt Pilegrimssenter i Røldal, står det skrevet at ”internasjonalt og nasjonalt hevdes det at middelalderkulturen er i ferd med å få økt interesse i reiselivssammenheng”, og det påpekes at de i Røldal har en ”middelalderkultur knyttet til stavkirken”. Det kommer frem gjennom dette forprosjektet at man har en bevissthet i Røldal om at middelalderhistorien knyttet til stavkirken kan ha en verdi i forbindelse med turisme (Røldal bygdemuseum 28.10.2003: 2).

4.1.1 Fortellingen om Røldal

I Røldal er fortellinger knyttet til stedets fortid sentrale i pilegrimssatsningen som foregår i dag. Fortellingen om Røldal er en religiøs historie knyttet til et hellig krusifiks, mirakler, pilegrimer og historisk kontinuitet. En del av denne historien er fortellingen om opprinnelsen til krusifikset som har blitt presentert innledningsvis i oppgaven: Krusifikset ble funnet i sjøen, men det var ikke mulig å få det opp av vannet før det ble sagt at krusifikset skulle gis til Røldal kirke. Mannen som drog det opp var blind, men han fikk synet tilbake da han fikk på seg vann som hadde vært i berøring med korset. Krusifikset havnet da i Røldal kirke og historiene forteller videre at krusifikset svettet hver jonsoknatt og at denne svetten hadde en helbredende effekt. Pilegrimer kom derfor til Røldal langveisfra for å bli helbredet. Dette var for mange en lang og farefull ferd over fjellet, og spesielt for dem som var syke. Troen på det mirakuløse krusifikset vedvarte til langt ut på 1800-tallet (Bjelland 2000: 236-244, Bondevik 1935: 65-77, Daae 1870, Dalen & Dalen 1960: 74-82, Elton: 2009: 31-33, Eriksen 1986: 114, 221-223, 134-248), Fauskanger 2009: 22-23, Jensen 2008: 4-26, Lindberg 2009: 15, Veka 1979: 18-27).

Prost O. N. Løberg sin fremstilling av seremonien rundt krusifikset (nevnt i kapittel 1) er mye brukt, og har som Anne Eriksen påpeker vært med å danne kjernen i fortellingen om Røldal. Eriksen påpeker videre at denne skildringen må betraktes som en kommentar fra en utenforstående. Løberg ønsket å utrydde troen på lovekirken og latterliggjøre dem som deltok i seremonien. Videre beskriver han bare sin oppfatning og tolkning av det som foregår. Likevel har skildringen blitt mye brukt, og den har som Eriksen understreker, i stor grad vært eneste kilde til senere omtaler av denne seremonien. Løberg kom til Røldal i 1840 på visitasreise, og ble vitne til jonsok-gudstjenesten med gaveofring knyttet til krusifikset (Eriksen 1986: 221). Løberg forteller at gudstjenesten ble holdt rundt klokken elleve på kvelden. Kirkeskipet var i mørke, mens koret var opplyst og fullt av folk. Det ble sunget en salme som ble etterfulgt av en lang preken. Da prekenen var ferdig ble krusifikset hentet ned fra plassen over kordøren, og satt opp mot alteret slik at det fikk full belysning. Deretter

gikk pilegrimene opp en etter en til alteret og tørket av svette fra krusifikset med en linklut. De tilreisende gav sine medbrakte offergaver til kirken, og forlot deretter bygden (Bjelland 2000: 239, Bondevik 1935: 65-77, Daae 1870, Skreien 1999, Veka 1979:26-27).

Fortellingen om Røldal handler også om kontinuitet i troen på helbredelse, noe som varte lenge etter at reformasjonen var innført. Røldal blir derfor i mange kilder presentert som et spesielt tilfelle (Bjelland 2000: 236-244, Bondevik 1935: 65-77, Daae 1870, Dalen & Dalen 1960: 74-82, Elton: 2009: 31-33, Eriksen 1986: 114, 221-223, 234-248, Fauskanger 2009: 22-23, Jensen 2008: 4-26, Lindberg 2009: 15, Veka 1979: 18-27). I dag er ikke krusifikset og dets helbredende kraft like sentralt som det var for pilegrimene som vandret tidligere. Historien rundt dette blir viktig, men man tror ikke i dag at krusifikset kan være helbredende. Dette erfarte jeg selv da jeg deltok på samlingen etter ankomst for pilegrimene og en påfølgende gudstjeneste på pilgrimsstevnet i Røldal 2009. Jeg observerte da at krusifikset ikke hadde noen rolle i gudstjenesten, slik det hadde i fortidens pilgrimgudstjenester. Det var derimot fortellingen rundt krusifikset i fortiden som var viktig, og ikke at krusifikset hadde noen direkte betydning i dag. Gudstjenesten var også avholdt på luthersk vis. Etter å ha snakket med en del av deltakerne på pilgrimsvandringen fra Seljord til Røldal kom det også frem at man i dag gjerne identifiserer seg med historiens pilgrimsvandrere, men at fortellingene om krusifikset ikke er det som motiverer til vandring.

4.1.2 Kollektive minner

Den franske filosofen og sosiologen Maurice Halbwachs var den som først introduserte begrepet kollektive minner. Han mente at man erindrer gjennom sosial tilhørighet, og at det dermed er noe kollektivt (Halbwachs 1980). I følge Anne Eriksen og Torunn Selberg er kollektivt minne ”kunnskap eller bevissthet om fortiden som deles av en gruppe eller en hel nasjon, og som skiller seg fra vitenskaplig historieskriving” (Eriksen & Selberg 2006: 235). I Røldal kan man da se på sagnene og historien knyttet til pilegrimene og krusifikset som eksempel på kollektive minner. Videre påpeker Eriksen og Selberg at den kollektive erindringen kan overleveres muntlig eller gjennom symboler og bilder. Det å ha felles minner gir tilhørighet, og denne tilhørigheten vil igjen gi felles minner. Kollektiv erindring kan bygges opp av sagnmotiv, individuelle minner, familieminne og opplysninger om historiske hendelser. Kollektiv erindring betyr ikke at alle som deler den husker det samme og har de samme minnene. Det dreier seg om vekselvirkninger der alle de individuelle minnene fremstår som deler av den samme, overgripende fortellingen og får mening

i lys av den (ibid:242-246). Videre hevder Anne Eriksen at på grunn av at minnene fremkalles og at de har noe kollektivt ved seg, vil de være med på å styrke fellesskapet mellom dem som minnes. Hun påpeker at «Minner er for en stor del erindringer *om* en kontekst, og de fremkalles ofte *i* fellesskap eller *på grunn av* et fellesskap» (Eriksen 1999: 87). Jan Assmann velger å bruke begrepet kulturelle minner og hevder at de kommer til uttrykk når man blir bevisst på noe som har hendt langt tilbake i tid og man utvikler en kulturell likhet som gjør det mulig å identifisere seg med noe som har skjedd i fortiden (Assmann 2006: 28).

Pierre Nora knytter minner opp mot steder. I denne sammenhengen snakker han om minnemiljøer og minnesteder. Nora beskriver minnemiljø (milieux de mémoire) som naturlige sosiale sammenhenger for å minnes det fortidige, som har et umiddelbart forhold til fortiden. Hvis dette forholdet forsvinner, går minnemiljøene over til å være minnesteder. Minnesteder er bestemte steder, hendelser eller fysiske monumenter, der følelsen av historisk kontinuitet fremdeles finnes (Nora 1989:7). Assmann viser til Maurice Halbwachs sin forståelse av reiserutene til pilegrimer for å beskrive de kristnes "lieux de memoire" i det hellige land (Assmann 2006: 9). På denne måten kan også pilegrimsveien og Røldal som pilegrimssted, beskrives som et minnested.

I forhold til Røldals pilegrimssatsning er fortellingene rundt pilegrimsvandringen fra middelalderen og videre ut i etterreformatorisk tid som er viktig. Historien og fortellingene blir formidlet til deltakerne på pilegrimsvandringene gjennom gudstjenester og som del av informasjon på vandringene, og ved omvisninger i kirken. De historiske pilegrimsvandringene er på denne måten en del av et kollektivt minne. I Røldal har man utviklet det som Assmann ville kalt en kulturell likhet til noe som har skjedd i fortiden (Assmann 2006: 28).

4.1.3 Tradisjon

I forbindelse med kollektiv identitet blir tradisjon et sentralt begrep. Begrepet tradisjon tenkes ofte å være kulturell arv fra fortiden, men som Handler & Linnekin påpeker så er tradisjoner symbolske konstruksjoner i samtiden. Tradisjoner kan skapes for eksempelvis for å legitimere ulike identiteter. Handler og Linnekin hevder at tradisjoner kan ha røtter i fortiden, men vil likevel være tydelig preget av nåtiden. Gamle elementer fra tradisjonen blir trukket fra, mens nye blir lagt til. Tradisjonen er dermed stadig i endring, samtidig som man har en oppfatning av kontinuitet. Det

påpekes videre at tradisjon dermed blir en tolkende prosess som består av både kontinuitet og diskontinuitet (Handler & Linnekin 1984: 273). Eriksen og Selberg understreker også at tradisjon er en prosess, og at denne finner sted i alle samfunn. Derfor påpeker de at det kunne kanskje vært bedre å bruke begrepet tradisjonalisering i stedet, ettersom det bedre gjenspeiler en prosess. Når hendelser, handlinger, ideer, gjenstander og varer tradisjonaliseres får de kvaliteten tradisjonell og henter mening og legitimitet fra fortiden. Tradisjonen er en aktiv konstruksjon hvor aktøren knytter nåtiden sammen med en meningsfull fortid (Eriksen & Selberg 2006: 258).

Eriksen og Selberg bruker pilegrimsveien til Nidaros som eksempel på tradisjonalisering. Veien har blitt rekonstruert og pilegrimsvandring har blitt en populær aktivitet. For å tradisjonalisere veien brukes fortellertradisjonen rundt Olav den hellige. Arne Bugge Amundsen skriver om kirkens forsøk på begrunne dagens pilegrimsvandring i tradisjonen: "På tross av reformasjonen, på tvers av generasjonene, skal det angivelig finnes en forståelse av pilegrimsmotivet som knytter middelalderens erfaringer sammen med nåtidens" (Amundsen 2002: 162). Eriksen og Selberg hevder også at å skape kontinuitet brukes til å legitimere nye religiøse ideer og ny praksis og er noe som finner sted i både etablert og uetablert religion. De hevder også at religion er et felt og et område hvor nyskapninger må ikles tradisjonens drakt for å fremstå som ekte og ubesudlet av den nye tids endringer (Eriksen & Selberg 263-264).

Sett i forhold til dette er også pilegrimssatsningen i Røldal et eksempel på tradisjonalisering. Veiene til Røldal har blitt rekonstruert og fortellingen rundt den gamle pilegrimstradisjonen og det helbredende krusifikset er brukt i denne forbindelse. Fortellingene fra middelalderen og videre ut i reformert tid, blir brukt til å knytte dagens vandring til fortiden. Fortellingene blir formidlet til pilegrimene gjennom medlemmer av lokale historielag, og gjennom skriftlig materiell (Bøker, brosjyrer, vandringshefter), som pilegrimene får eller kan få kjøpe i forbindelse med vandringen. Formidling skjer også av pilegrimspresten som pilegrimene møter i Røldal.

4.1.4 Sted og stedsskaping

Place (sted) er et gammelt ord brukt i engelsk før 1200 og kommer fra franske, latinske og greske røtter som betyr punkt (spot), bred gate (broad street) eller gårdsplass (courtyard) (Smith 1996: 189-190). Stedsbegrepet har blitt brukt og blir brukt på mange ulike måter og har et varierende meningsinnhold. Likevel var det ikke før på 1970-tallet at humanistiske geografer begynte å teorisere rundt begrepet, og ønsket å gi det en faglig presisering (Berg & Dale 2004: 39-40).

Interesse for sted og rom har økt merkbart innen ulike disipliner siden 1980-tallet (Paasi 1996: 90).

Man har ulike tilnærminger til sted, påpeker Berg og Dale. Man har sted som opplevelse, sted som bakgrunnsramme og sted som sosial kontekst. Sted som opplevelse, 'sense of place' vil omfatte tradisjoner hvor det legges vekt på den indre, subjektive og opplevelsesmessige dimensjonen ved sted. "Begrepet 'sense of place' henspiller altså både på stedopplevelse og stedsfølelse", og man betrakter ikke stedet primært som en fysisk bakgrunnsramme, 'location' (Berg & Dale 2004: 42). 'Sense of place' står i motsetning til 'location', eksplisitt for forholdet mellom menneske og sted. Problemet ved en slik tilnærming vil være at den blir sterkt subjektivistisk. Man legger vekt på enkeltindividers bevissthet og opplevelse, mens betingelser som ligger til grunn for de ulike erfaringer mer eller mindre utelates fra analysen (ibid: 43). Man har også sted som sosial kontekst, 'locale', og den kollektive sosiale dimensjonen er også viktig. Alle disse tre aspektene er viktige når man analyserer sted fordi "Stedsbegrepet omfatter både dimensjonene, materialitet, praksis og opplevelse. Hvor en legger hovedvekten, avhenger først og fremst av tema og problemstilling for analysen" (ibid: 45-46). Stedsbegrepet blir dermed brukt på tre hovedmåter: 'Location', 'sense of place' og 'locale'. "Det er ikke klare skillelinjer mellom disse og de bør betraktes som komplementære" (ibid: 57).

Barbro Klein påpeker at man bør se på mennesker som skapere av mening og kultur, og ikke at de selv er skapt av kultur og tradisjon (Klein 2002). Selberg understreker at "dette innebar en vending fra å se på hvordan mennesker ble formet av steder, til å se på hvordan mennesker skaper steder" (Selberg 2007: 14). Relph legger også stor vekt på den tette relasjonen mellom steder og mennesker. "People are their place and place is its people", hevder han (Relph 1976: 37). Selberg påpeker at "Steder *skjer*, de skapes av de hendelser og aktiviteter som har funnet – og stadig finner – *sted*. De er *mer* enn en geografisk plassering i rommet, de skapes og omskapes av de narrative og materielle sammenhenger som gjør at vi identifiserer en lokalitet som et *sted*" (ibid: 19). Selberg understreker videre at når man snakker om steder vil det alltid implisere en komparasjon. "Steder oppleves og tematiseres i forhold til andre steder, og mennesker beskriver steder ved å si at de *minner* om andre steder" (ibid: 17). "Regionale, nasjonale og globale prosesser foregår *på* steder, og slik blir steder knutepunkter for mange forestillinger og fortellinger", hevder Selberg (ibid: 16).

Selberg hevder at ved å vandre i fotsporene til mennesker før oss opplever man "historiens sus" og hvordan man fortolker fortiden blir en del av vår opplevelse av et sted. Stedet gjøres dermed til noe

mer enn sin ”her-og-nå-eksistens”. Fortellinger om et steds fortid er med på å gi opplevelser, som igjen er med på å skape nye fortellinger (Selberg 2007: 17-18). Selberg hevder at ”ved hjelp av fortellinger eller tankefigurer hentet fra både mytisk og historisk tid bringes fortid og nåtid sammen og farger opplevelsen av våre steder”, hun påpeker videre at slike fortellinger er farget av sted og landskap. Hun mener at ”stedet forsterker fortellingen, og fortellingen gir liv til konkrete minner, som igjen gjør fortellingene virkelige” (ibid: 18-19). Når steder skapes påpeker Selberg at ”Noe settes i forgrunnen, annet i bakgrunnen, og visse *typer* steder blir formet – som industristeder, turiststeder, idyller, mytiske hjemland, hellige steder, middelalderplasser eller alternative steder” (ibid: 19). Historien og fortiden er viktige aspekter ved satsningen i Røldal, og pilegrimshistorien blir særlig trukket frem og satt i forgrunnen. Det er tydelig at denne historien blir sett på som svært viktig for Røldal som sted og det å vandre i forsporene til fortidens pilegrimer er sentralt.

4.2 Interesse for historie og fortid i pilegrimssatsningen blant de ulike aktørene

Her vil det bli gått nærmere inn på hvilke interesser de ulike aktørene i pilegrimssatsningen har i forhold til fortid og historie. Hvilken betydning har historien i forhold til opplæring i skolen? I forhold til opplevelse, i forhold til interesse, engasjement og frivillighet i forbindelse med pilegrimsarbeidet? Det vil videre diskuteres hvorvidt satsningen kan ha et identitetsaspekt.

4.2.1 Røldal i skolen

Klasse 6b og 6f fra Odde barneskole har denne uken gått den tradisjonelle pilegrimsvandringen over fjellet i Røldal og ned til stavkirken (Kvarsvik 10.09.2008).

Når det gjelder videreføring av kollektiv erindring fremheves formidling til barn og unge som særlig viktig (Eriksen & Selberg 2006: 251). Sitatet øverst er hentet fra artikkelen ”Pilegrimsvandring og besøk til Røldal stavkirke” og er skrevet av ansvarlig for skoleklassene som var på vandring, Jane Kvarsvik. Det fortelles i artikkelen at vandringen ble ledet av pilegrimspresten i Røldal, og at det ble fortalt om pilegrimshistorien underveis. Turen ble så avsluttet med en omvisning i Røldal stavkirke. I forbindelse med pilegrimsveien til Røldal ytres det også ønske om å involvere skolene i dugnadsarbeid, og som nevnt i kapittel 3 får en del skoleklasser allerede opplæring i pilegrimshistorien og historien rundt veien, og dette har blitt gjort

i forbindelse med Den kulturelle skolesekken (Uddu 2008: 53-54). Pilegrimsprest i Røldal, Arne Nataas kan fortelle at

[...] kirken har fått besøk av ungdomsskolen i Edland, og at vi har hatt nesten årlig besøk fra videregående skole i Etne. I tillegg har vi fått besøk av femte og sjette klasse fra Tyssedal og Odda. Disse har deltatt på pilegrimsvandring, med påfølgende kort informasjonsdel om pilegrimshistorien i kirken. (Intervju 12.11.2009)

Videre forteller Nataas at ”når det gjelder Røldal har konfirmantene fått informasjon om pilegrimshistorien i bygden og de blir også tatt med til kirkeavdelingen ved Bergen museum, spesielt med tanke på det som er relevant for Røldal”. Når det gjelder barneskolen forteller Nataas at tanken har vært at man skal få til et spesielt prosjekt som er litt mer dyptgående enn det som utenforstående skoler får. Han mener dette er viktig i forhold til røtter og tilhørighet. ”Tanken er at prosjektet skal strekke seg over et halvt år, og inneholde både teoretisk informasjon, en praktisk del og en vandring”. Han forteller videre at ”ressursmangel har vanskeliggjort dette foreløpig, men at skolen og rektor er svært interessert i å få dette til”. (Intervju 12.11.2009)

Det kommer i frem i handlingsplanen for 2010 for Prosjekt Pilegrimsenter i Røldal at noe av det som prioriteres fremover er å ”fortsette formidlingen av pilegrimsmålet Røldal stavkirke i undervisningen, gjennom Den kulturelle skolesekken”. Det beskrives også i handlingsplanen at det ønskes ”videre opparbeiding av et tilbud til grunnskolen som vil omfatte en teoretisk del, en håndverksdel og en vandringsdel med evt. dramatisering, et opplegg som vil gi en god trinnvis innføring over tid. Også for den videregående skole er det tanker om et eget opplegg”. Det påpekes videre i handlingsplanen at ”utviklingen av opplegg for skoleelever er med på å legitimere et ”besøksenter” ved Røldal stavkirke, og oppleggene kan utvides og justeres til å gjelde tilreisende skoleelever, turister, kirkelig ansatte og så videre”.²⁵

Una Høydal forteller at ”det har vært diskutert å engasjere skoleklasser til å hjelpe med vedlikehold av veien og at de kan håndtere en del av den, og bruke dette i undervisningssammenheng”. (Intervju 20.10.2009). Prosjektleder for Pilegrimsenteret Liv Eirill Evensen forteller at de i fremtiden også kan tenke seg å ha leirskole eller lignede i Røldal, for de litt eldre elevene. Dramatisering av pilegrimsfortellingen har også vært vurdert i denne sammenheng. (Intervju 29.10.2009). Det er dermed tydelig at det blir ansett som viktig å lære barna i bygden og andre nærområder om Røldal

²⁵ Prosjekt Pilegrimsenter i Røldal. Handlingsplan 2010. (Fikk denne tilsendt av min informant Liv Eirill Evensen).

og pilegrimsveien sin historie. Dette kan ses på som et ledd i det å skape interesse blant de yngre, og gi dem røtter til fortiden.

4.2.2 Oppleve historien

Da jeg spurte mine informanter om det historiske aspektet er viktig ved dagens satsning, svarte flere av dem at dette er et moment som bør tillegges vekt. Ole D. Hagesæther kunne fortelle at ”i bispedømmet har de en målsetning om å skape liv rundt gamle helligsteder, og i den sammenhengen er Selje, Røldal og Moster viktige, og disse tre stedene ønsker vi særlig å løfte frem”. Hagesæther påpeker at dette er viktig for bispedømmet fordi de ”ønsker å ta vare på historien, vitalisere historien i tillegg til å skape en åndelig dimensjon i historien”. Hagesæther uttaler at:

Selja er det stedet som blir kalt for kirken sin livmor og Moster er det stedet i Norge hvor kristendommen ble først markert med gudstjeneste. Så har vi Røldals-tradisjonen, med en lang og interessant pilegrimshistorie. (Intervju 25.11.2009)

Una Høydal om det historiske aspektet:

Det er jo det som er opphavet til at veien begynte å bli brukt på nytt som pilegrimsvei, og det er også motivasjonen for veldig mange av de som går der. Pilegrimsmotivet og historien som ligger bak det er viktig for svært mange. (Intervju 20.10.2009)

Videre uttaler Høydal at:

Man får ta del i det hellige når du deler vei med de som har gått der før. Jeg tror det er mange som har den opplevelsen. Uansett om du har noe religiøst forhold til det eller ikke. Å gå denne gamle veien som folk har gått i all verdens tid, er noe veldig spesielt. Jeg tror at de som har en religiøs bakgrunn nok vil tenke at her gikk de som gikk til krusifikset, og de tar på en måte del i deres historie når de går den samme veien. (Intervju 20.10.2009)

Høydal påpeker dermed at hun synes historien rundt pilegrimsvandringen er svært viktig, og at hun også opplever at dette er viktig for mange av dem som vandrer. (Intervju 20.10.2009)

Arne Nataas påpeker at det historiske aspektet ved pilegrimsvandringen betyr mye og understreker videre at det også er ”viktig at man kjenner seg knyttet til fortid, og at man kjenner seg knyttet til en sammenheng. Man er ikke alene og står ikke isolert”. Han påpeker videre at historien knyttet til

Røldal og krusifiket ”har gjort at mange går denne vandringen her”. Dagny Erdal Seim er enig med at det historiske aspektet er viktig, og mener at ” Røldal har en spesiell historie som gjør det ekstra interessant å komme hit”. (Intervju 12.11.2009). Gunvor Øvregård synes selv at det historiske ved vandringen er svært interessant, og hun mener at det er med på å ”danne en bakgrunn for den nye”. Hun påpeker at det er interessant at ”en handling man gjør i dag har røtter i fortiden”. (Intervju 12.11.2009). Liv Eirill Evensen er også enig med at det historiske aspektet ved pilegrimsvandringen i dag er viktig. Hun mener at fordi ”Røldal var det nest viktigste pilegrimsmålet i hele Norge, er det et naturlig pilegrimsmål i dag”, og at det ”fremdeles har appell til folk i fordi det krusifiket som folk gikk for å finne i middelalderen henger der fremdeles”. (Intervju 29.10.2009)

Hagesæther uttaler seg også om historiens betydning:

Vi får en helt annen dimensjon i vår egen vandring når vi vet at foran oss har det gått folk med krykker, med sorg, med lengt, med ønske om å bli friske, og de har gått i samme sporet over fjellet. Det gjør at du går på en måte ikke lenger er alene. Du går ikke lenger bare sammen med de som går i samme pulje, men du går sammen med en lang historie av religiøs lengsel og ønske om helbredelse. Dette er en veldig viktig dimensjon som gir turen en dybde som få andre pilegrimsturer kan gi. (Intervju 25.11.2009)

Ragnvald Christenson ser også betydningen historien har for pilegrimssatsningen. ”Man har mulighet til å skape positive ringvirkninger for bygdene på bakgrunn av den historien som er her. Vi importerer ingenting. Historien ligger der, det er bare snakk om å bruke”, sier han. (Intervju 19.10.2009)

Vandringsansvarlig Eilev Erikstein mener at ”Det er en vei som er spennende fordi en vet at dette har vært en lang historie fram til 1800-talet, en nesten ubrutt tradisjon”. Erikstein uttaler videre at

Jeg synes det er veldig artig at man har funnet fram til de gamle veier, og jeg synes det er artig når en av initiativtakene til pilegrimsvegene, Ragnvald, uttaler at det er ”økkos” veg, altså det er vår veg. For det er folk her sin vei, for det er den veien de har bygget mellom grendene her oppe fra før, og så blir den satt i en større sammenheng. (Intervju 20.10.2009)

Una Høydal understreker at det er historielagene i Telemark som eier prosjekt Pilegrimsvegen til

Røldal.²⁶ Una hevder videre at historielagene

stiller opp hele veien med kjentmenn i fra kirketrappen i Seljord til kirketrappen i Røldal. Så de avløser hverandre hele veien, og forteller om kulturhistorien til de ulike stedene som leden går igjennom. (Intervju 20.10.2009)

Hun påpeker gjennom dette at formidling av kulturhistorien er veldig viktig for prosjekt Pilegrimsvegen til Røldal. Hun uttaler videre at det var av den grunn at de skrev boken *Fann eg dei stigar. Ein kulturhistorisk vegbok for pilegrimsvegen mellom Seljord og Røldal*. De gjorde dette for å ”få kulturhistorien knyttet til veien, ned på papiret” sier hun. (Intervju 20.10.2009)

4.2.3 Interesse, engasjement og frivillighet

Flere av mine informanter poengterer at det har skjedd en endring ved at interesse og engasjement har økt i forbindelse med pilegrimssatsningen. Folk virker mye mer interessert i denne historien nå, enn man var for et par tiår siden. Una Høydal, kan fortelle at hun synes ”det er påfallende mange som i dag vet om krusifikset i Røldal og historien som knytter seg til pilegrimsvandringene”. Hun mener å merke en økende interesse rundt dette temaet, men påpeker også at hun ikke har undersøkt i hvilken grad man hadde interesse for dette før prosjektet startet. Det er således usikkert å hevde at det har skjedd en endring, men hun er uansett ”overrasket over hvor mange som vet om pilegrimsveien”, spesielt når hun hører at folk fra andre steder i fylket også har kjennskap til dette. (Intervju 20.10.2009). Bygderepresentant for prosjekt Pilegrimssenter i Røldal, Gunvor Øvregård, mener at det har skjedd en endring i interessen rundt pilegrimstemaet i Røldal. I følge henne kom endringen ”som følge av at kirken begynte å holde midnattsmesse med tilhørende vandring” (som nevnt i kapittel 3). Hun hevder at det i begynnelsen ”tok forsiktig av”, men at det etter et par år brått ble en ”økende interesse for dette, og kanskje 200-300 mennesker deltok”. Gunvor Øvregård sier videre at ”satsningen engasjerer, og at det virker som om folk synes at dette er spennende og positivt”. Øvregård mener også at ”dette har medført en økende bevissthet rundt pilegrimshistorien i Røldal”. (Intervju 12.11.2009). Ragnvald Christenson kunne meddele at han hadde merket en ”økende interesse blant folk”, men at det også var ”enkelte i historielagene som visste veldig mye om pilegrimsvegen fra før”. Etter hvert som informasjonen rundt dette har økt, mener han at flere har blitt ”bitt av basillen”. (Intervju 19.10.2009)

²⁶ Sullamrei Historielag, Seljord Historielag, Kviteseid Historielag, Tokke Historielag og Vinje Historielag. I Røldal har de ikke et historielag, men de fikk til en gruppe i der som var tilknyttet prosjektet. I senere tid har soknerådet i Røldal tatt over den rollen (fra intervju med Ragnvald Christenson 19.10.2009).

I artikkelen ”Det store gjestebudet” i menighetsbladet for Vinje kommune, forteller vandringsansvarlig Eilev Erikstein om sine tanker og opplevelser i forhold til pilegrimsvandringen sommeren 2009. Han fremhever i denne teksten de frivillige som har stilt opp på vandringen, og den viktige jobben de har gjort. Det påpekes at pilegrimene ble tatt godt i mot langs leden av frivillige, både fra historielagene og soknerådene. Han omtaler også denne frivilligheten som ”kanskje eit av vandringas sterkaste kjenneteikn”. Erikstein påpeker videre at en slik frivillighet er knyttet til stolthet i forhold til eget hjemsted, og at når det er ”ingen som lenger er stolte og glade over heimstaden sin, vert det ingenting å syne fram”. På denne måten forteller han at stolthet i forhold til leden og dens historie, er viktig for å holde liv i pilegrimsveien. Han bruker videre Ragnvald Christenson sine ord når han sier at det er ”økkos veg” - det er vår vei. ”den dagen dette ikkje er sant, blir pilegrimsvandringa til Røldal noko anna! Då gror vegen verkeleg att, og den store infrastrukturen mellom natur, kultur, tru, historie og menneske vert borte” mener Erikstein (Erikstein 2009c).

Det kan videre meddeles av Christenson at når de har spurt folk om hjelp i forbindelse med pilegrimsveien, så har de ”ikke fått nei”. Christenson sier at de

opplever et stort engasjement fra menneskene i Røldal og lokalt langs pilegrimsleden. Det jobbes også frivillig i forbindelse med selve pilegrimsstevnet, blant annet med tilrettelegging, matlaging og hjelp under diplomutdelingen. (Intervju 19.10.2009)

På den årlige organiserte vandringen fra Seljord stiller også flere frivillige fra historielagene i Vest-Telemark opp med lokalkjente som er med på de ulike etappene. ”Disse redegjør om ulike lokale historier knyttet til veien, og om natur- og kulturhistorie”, meddeler Christenson. (Intervju 19.10.2009). Ettersom dette er gratisarbeid, vitner det om stor interesse. Frivillig innsats i forhold til pilegrimsveien og pilegrimssatsningen kan dermed kanskje tolkes som tegn på stolthet i forhold til egen historie, ved at man ønsker å holde kunnskapen levende og videreformidle den til andre. Stoltheten kan ses som et aspekt ved identitetsskapingen her.

Det bør også påpekes at hvis man ser på satsningen i Røldal i forhold til satsningen i Nidaros, så var statlige myndigheter involvert da Prosjekt Pilegrimsleden knyttet til Nidaros ble opprettet i 1994. Miljøverndepartementet, Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren engasjerte seg aktivt i utbedringen av pilegrimsveiene til Nidaros i et samarbeid med lokalhistorielag, Den norske kirke og kommuner (Mikaelsson 2009a: 2). Satsningen i Røldal er bygget nedenfra på lokalt nivå, og har

preg av å være en grasrotbevegelse. Det er folk selv i de ulike lokalmiljø som har ivret for dette og bygget det opp uten statlig støtte. Ragnvald Christenson uttaler at dette styrker prosjektet. Han påpeker at ”dette [Pilegrimsvegen til Røldal] er en organisasjon som har sprunget ut av lokalmiljøet og den tåler motgang”. (Intervju 19.10.2009)

4.2.4 Identitetsaspekt ved satsningen?

Som nevnt har man mobilisert lokalsamfunn for å hjelpe til med pilegrimssatsningen. Folk har stilt frivillig for å bidra med å rydde og merke veien, bygge gapahuker og hjelpe til under den organiserte vandringen fra Seljord til Røldal og under pilegrimsstevnet. Det ble påpekt over at dette kunne være knyttet til stolthet over egen lokalhistorie. Det å føle stolthet over noe, kan ses som knyttet til identitet. Røldal omtales i media som pilegrimssted, og pilegrimssatsningen blir satt i fokus. Man kan da spørre seg: Er dette noe man identifiserer Røldal med? Har man fått en ny type identifikasjon til Røldal som sted? Er identitetsbygging et sideaspekt ved pilegrimssatsningen? Fungerer pilegrimsaktiviteten som stedsidentifikasjon? Dette vil jeg her se nærmere på. Et sted har eller får et særpreg, og dette særpreget er med på å gi stedet identitet.

Arne Bugge Amundsen påpeker at i forhold til moderne pilegrimssatsning, kan man kjenne igjen identitetsbyggingsprosesser, der historien blir en identitetsmarkør for et større eller mindre fellesskap. Det er et forsøk på å stedliggjøre identitetsprosessene og markerer at fortellinger og ritualiseringer har et felles mål, et sted (Amundsen 2002: 167). Ian Reader påpeker også at en kombinasjon av nostalgi og identitet er et generelt trekk ved pilegrimsfenomenet (Reader & Walter 1993: 230). Berg og Dale hevder at ”begrepet *identitet* er meget sentralt når forholdet mellom mennesker og steder skal belyses, fordi mennesker og steder utvikler identitet i samspill med hverandre” (2004: 49). I likhet med Doreen Massey påpeker de at fordi steders identiteter er forankret i sosial praksis, er identitetene sammensatt og i forandring (Berg & Dale 2004: 50). I tillegg til at steders identiteter er forankret i sosial praksis, mener Berg og Dale at de også er ”forankret i stedsmyter eller sosiale representasjoner” (Berg & Dale 2004: 50). Somers og Gibson hevder at man kan forstå samfunnet gjennom ulike narrativer. Å forstå samfunnet gjennom narrativer vil si at samfunnet og det sosiale liv kan forstås som organisert og nedfelt i en rekke fortellinger. Disse fortellingene kan være med på å skape stedsidentitet (Somers & Gibson 1994, Lysgård 2005: 100, Lysgård 2007: 89). Jeg nevnte tidligere de kollektive minnene knyttet til Røldal. Jan Assmann hevder at slike kollektive minner overfører kollektiv identitet, og for å skape

samhørighet holdes slike minner ved like (Assmann 2006: 6-7). Fortellingene og de kollektive minnene rundt pilegrimshistorien er dermed historier som kan være identitetsskapende for Røldal som sted. Identiteten skapes ut fra fortellingene rundt pilegrimssatsningen.

De forestillingene vi har vedrørende vår kulturarv, er med på å konstruere en kollektiv identitet (Seland 2007: 114). Det som blir plukket ut som kulturminner og kulturarv er bare et lite utvalg av det som finnes. Hva man plukker ut, bevisst eller tilfeldig, er med på å definere et sted. For eksempel kan den historiske periode som vektlegges i et område, være med på å gi innbyggerne en følelse av at det er denne perioden de fører sine røtter tilbake til, og følgelig er en del av. En gruppe menneskers utvalg av felles kulturarv blir ofte svært viktig for dem, og blir gitt en høy symbolsk verdi og er med på å styrke den lokale identiteten (Selberg 2006: 2).

Når man ser tilbake på historien er det klart at man ikke kan legge vekt på alle hendelser som har funnet sted i et visst område. Som Bjørg Seland skriver, «kollektiv identitet må kunne omsettes til enkle og slående bilder» (Seland 2007:114). I enkelte tilfeller kan det også være slik at man blir observant på at visse klisjeer eller narrativer tilknyttet et område er svært salgbare, og man ønsker derfor å holde liv i disse forestillingene for å tiltrekke eksempelvis besøkende og turister (Seland 2007: 111, Selberg 2006: 2). Dewailly mener også at det er viktig for turister å identifisere destinasjoner med enkle bilder knyttet til kulturarv. Han bruker eksempler som at Holland identifiseres som landet med vindmøllene, Skottland som landet med slottene (Dewailly 1998: 125-128). Røldal kan identifiseres med pilegrimshistorien og pilegrimsvandringene. Disse bildene er med på å opprettholde de kollektive minnene og stedsidentiteten og kan være med på å gjøre stedet Røldal til en attraksjon for turister. Pilegrimsvandring er veldig ”i tiden” og er blitt populært blant svært mange (Reader 1993, 2007). Pilegrimskraftene i Røldal interesserer mange, og trekker mange mennesker til Røldal på pilegrimsstevnet holdt hver sommer i forbindelse med gammel jonsok. I følge Lysgård kan konstruering av identitet bero på en interesse for å styrke ulike lokalsamfunn og regioner, da dette kan videre føre til et økt engasjement for disse områdene. Dette kan i sin tur være med å styrke dem og for eksempel være et ledd i forbedring av områdets økonomi (Lysgård 2007: 90). Identitet knyttet til et sted kan være et ledd i merkevarebygging. Røldal markedsføres utad som pilegrimsmål.

2.3 Oppsummering

I dette kapitlet belyses betydningen av fortid og historie i forhold til den moderne pilegrimssatsningen knyttet til Røldal. Det kommer frem at fortellingen om Røldal, kollektive minner og koblingene mellom disse og tradisjon er viktig for å skape stedet Røldal. De ulike aktørene i satsningen uttaler at historien har betydning i når det gjelder pilegrimsvandringen til Røldal og er viktig for deltakernes opplevelse av vandringen. Stolthet knyttet til egen lokalhistorie er også viktig for å skape interesse og engasjement i forhold til frivillig arbeid knyttet til vandringen. Historien er også viktig som del av identiteten i Røldal.

5. Lokale, regionale og religiøse interesser i pilegrimssatsningen i Røldal

5.1 Lokale interesser

Markedsføring og rural utvikling er viktige aspekter for å greie ut om de lokale interessene i pilegrimssatsningen, dette fordi økt satsning kan gi fordelaktige utslag for lokalsamfunnet i Røldal. Dette kan også være forklarende for deler av den positive interesse fra lokalsamfunnets side. Det hevdes at rural turistutvikling kan gi ulike fordeler for et område, slik som lokal økonomisk vekst, ny bruk av eksisterende bygningsmasse til restauranter og museer, eksisterende bedrifter blir støttet, man får nye attraksjoner og det åpner opp muligheter for å skaffe flere sosiale kontakter, og kan trekke innflyttere. Det hevdes videre at rural turistutvikling bryter det ned isolasjon for avsidesliggende områder og sosiale grupper og gir også muligheten til å re-evaluere kulturarv og dens symboler, og miljøet og identiteten i rurale steder (Hall et al. 2003: 4, Hall 2005: 72-73, Sharpley & Sharpley 1997: 40-41). Mange steder forandrer også sitt image og markedsfører ulike aspekter av deres kulturarv til turister (Butler et al. 1998: 13). I følge Jean-Michel Dewailly blir kulturarven en del av turistproduktet, og at kulturarv kan eksempelvis bestå av ulike bygg. Her nevner han eksempelvis kirker og hellige kors. Han nevner videre religiøse arrangementer, legender, myter og fortellinger, noe som er sentralt i Røldal. Dewailly mener at turist-ruter og turist-veier (trails), er med på utvikle turismen og knytte sammen og revitalisere en region. Kulturarven kan gjennom turisme få en økonomisk betydning (Dewailly 1998: 125-134). I det følgende skal jeg gå inn på disse ulike momentene for å undersøke drivkraften bak den lokale interesse for satsningen i Røldal.

5.1.1 Markedsføring

En av mine informanter, Una Høydal (prosjektleder for Pilegrimsvegen til Røldal), forteller at de bruker aviser og brosjyremateriell for å markedsføre pilegrimsturene. Likevel mener hun selv at positiv omtale fra deltakerne er den viktigste markedsføringen. Det kommer frem av intervjuet at de også har deltatt på reiselivsmessen i Haugesund, men dette ble for kostbart for prosjektet å fortsette

med. Lite ressurser gjør at markedsføringen blir avgrenset, hevder Høydal. Digitalt formidler de seg på nettsiden pilegrim.info og nettsiden til Vest-Telemark museum.²⁷ Nettsiden pilegrim.info formidler sin informasjon på seks ulike språk.²⁸ Dette er en nettside for pilegrimsinteresserte og viser mange ulike pilegrimsvandringsalternativer, og her er Røldal presentert. I forhold til markedsføring understreker Ragnvald Christenson at han er

veldig opptatt av å markedsføre pilegrimsvandringene for å utvikle bygdene positivt. Om man klarer å gjøre noe som lokker turister får man gjerne inn litt ekstra. Slik blir det da i forhold til pilegrimsveien. Den kan skape positive ringvirkninger for bygdene. (Intervju 19.10.2009)

De ulike avisene som har skrevet om vandringene har i hovedsak vært lokalaviser i Telemark, men Høydal bekrefter også at pilegrimsvandringen omtales i ulike vestlandsaviser. Vandringene omtales også i aviser på Sørlandet og Østlandet.²⁹ Bruk av nettsider som markedsføring medfører også at alle kan ha tilgang til denne informasjonen. Man begrenser seg dermed ikke bare til lokal eller regional markedsføring, men målgruppen kan også være å finne i hele Norge, og eventuelt også i utlandet. Her kan det tyde på at målet er å nå ut til et større antall mennesker med interesse for pilegrimsvandring. Det kan være ulike grunner til ønske om bred informasjonsvirksomhet. Dette kan, som sett i Ragnvald Christenson sitt tilfelle, være markedsføring med kommersielle motiv, men det kan også være et ønske om å bekjentgjøre og informere om egen kulturhistorie, og skape en interesse rundt dette. Dette vil jeg komme tilbake til senere i kapitlet.

5.1.2 Kommersielle interesser

Et mål med denne oppgaven har vært å undersøke hvordan pilegrimssatsningen står i forhold til økonomisk strategitenkning. Med dette ønsket jeg å finne ut i hvilken grad satsningen har økonomiske motiver, da spesielt i forhold til turisme. I boken *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål* påpeker Ingvid Sælid Gilhus og Siv Ellen Kraft at religiøse reiser sjelden er drevet utelukkende av religiøse motiver, og religiøse og verdslige motiver er ofte knyttet tett sammen. I

²⁷ Nettsiden til Vest-Telemark museum: <vest-telemark.museum.no>

²⁸ De ulike språkene er: norsk, svensk, dansk, engelsk, tysk og spansk.

²⁹ Eksempler: Vårt Land 25.02.10: 3, 11.07.08: 12, Haukelivegen nr 9/2009: 11, Stavanger Aftenblad 11.08.09: 20, 11.02.09: 32, 10.08: 8-9, 31.03.07: 4, 10.07.04: 14, Bergens Tidende 26.07.09: 22, 22.02.04: 11, 27.07.03: 27, Telemarksavisa 16.07.09: 3, A-Magasinet 26.06.09: 30, Hordaland 26.05.09: 10, Dagbladet 20.05.09: 38, Telemarksmagasinet nr. 2/2009: 9-11, Aftenposten 19.06.08: 26, Fædrelandsvennen 11.07.07: 6.

følge Dallen J. Timothy og Daniel H. Olsen ser man i dag en økning i kulturarvs-turisme, og at eksempelvis pilegrimsreiser blir markedsført i ulik turist-litteratur. De påpeker også at pilegrimssteder ofte får en økonomisk fordel av pilegrimsturismen (Timothy & Olsen 2006: 1, 10-11).

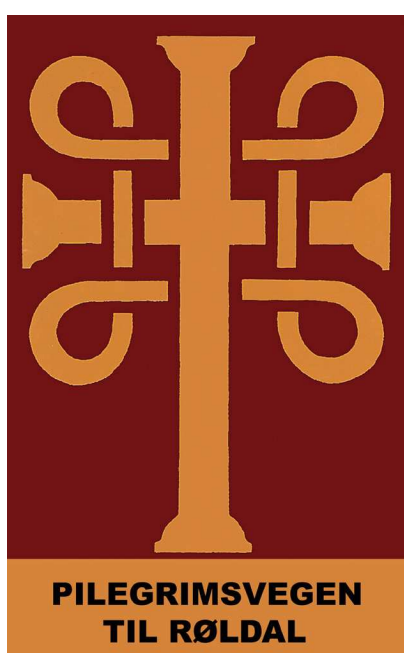
Victor Turner og Edith Turner (1978) påpeker at ”turisten er halvt pilegrim og pilegrimen halvt turist” (Turner & Turner 1978: 20). Gilhus og Kraft understreker også at den moderne turistindustrien stiller med organiserte pilegrimsopplegg, og bidrar på denne måten til utydeliggjøring av grensen mellom hva som er en turist og en pilegrim (Gilhus & Kraft 2007: 14-15). Ellen Badone og Sharon R. Roseman hevder også at skillet mellom disse to kategoriene er vanskelig. De påpeker at det er vanlig å skille pilegrimer og turister ved å se på de ulike motivene disse har for å vandre, og hvorvidt disse er knyttet til religiøsitet og tro. Badone og Roseman hevder at dette skillet vil være vanskelig å definere. Pilegrimene kan gjerne ha ulike motiver for å vandre, som kan være både av religiøs og sekulær karakter (Badone & Roseman 2004: 2). Gilhus og Kraft påpeker videre at i mange tilfeller er det fremkomstmiddelet som er med å definere hvorvidt man er pilegrim eller ikke. Hvis man ankommer et pilegrims mål med for eksempel bil eller buss, vil man ikke kategoriseres som pilegrim. Hvis man går til fots vil man derimot regnes som pilegrim, helt uavhengig av religiøs overbevisning eller religiøse motiver (Gilhus & Kraft 2007: 15). Dette kan også sees i forhold til pilegrimsdefinisjonen av Alan Morinis presentert innledningsvis. Der kommer det også frem at man kan være pilegrim helt uavhengig om man har religiøse motiver eller ikke. På internettsiden til The Confraternity of St. James som er knyttet til Santiago de Compostela kommer det også frem at de som ankommer Santiago til fots, på sykkel eller ridende blir regnet som pilegrimer, mens de som kommer med buss eller bil ikke blir regnet som pilegrimer.³⁰ Til pilegrims målet Shikoku i Japan påpeker Ian Reader derimot at en stor prosent av pilegrimene har kommet med bil og buss. Der har de opplevd at det er færre som går (Reader 2007:211-212). Det er dermed uklart hvem som defineres som pilegrimer i forhold til transport. Ettersom det er vanskelig å trekke klare skillelinjer mellom kategoriene turisme og pilegrimsreiser, kan man se på pilegrimssatsning som en turistutvikling ettersom det alltid vil være elementer av begge deler.

Una Høydal, Arne Nataas og Ragnvald Christenson påpeker at Pilegrimsvegen til Røldal er et prosjekt som skal være ikke-kommersielt. Deltakerne betaler bare for de faktiske kostnadene det vil si mat, overnatting og transport. Det påpekes videre at det å gå en pilegrimsferd skal være mulig for

³⁰ <<http://www.csj.org.uk/present.htm>>

alle som ønsker det. Det skal altså ikke være spørsmål om hvorvidt man har råd til å gå pilegrimsvandring, men hvorvidt man har lyst. Likevel håper man at vandringen kan ha positive bieffekter i de kommunene veien går i gjennom. Folk langs leden vil for eksempel tjene penger på å ta inn pilegrimer til overnatting. Høydal forteller også at man har et ønske om å utvikle salgsgjenstander slik som minne-gjenstander som pilegrimene kan kjøpe med seg. Det kommer også frem i prosjektrapporten for Pilegrimsvegen til Røldal at en del av deres målsetting er å trekke til seg ”den aukande skaren med pilegrimsvandrarar” og at de håper at dette vil gi ”næringsmessige konsekvensar for kommunene langs leia” (Høydal 2008: 4).

Prosjekt Pilegrimsvegen til Røldal har fått laget et pilegrimsmerke som symbol for satsningen, og



Figur 5: Pilegrimsmerket for prosjekt Pilegrimsvegen til Røldal.

som brukes som merke langt pilegrimsleden. Man fikk ikke benytte den samme logoen som er brukt i Nidaros, og pilegrimsmerket er derfor tegnet av Else Synnes, konen til Rolf Synnes - tidligere prosjektleder i Pilegrimsvegen til Røldal. Logoen ble laget etter inspirasjon fra pilegrimsmålet Vadstena i Sverige, der de har brukt valknuten sammen med Birgittakorset.³¹ Else Synnes kombinerte valknuten med krusifikset som henger i Røldal kirke. Dermed har disse en viss familielikheter (Synnes 2009). Sammensetningen av symboler i logoen er interessant fordi merket for severdighet eller minnesmerke (valknuten), er kombinert med kirkens symbol, korset. Dette kan også være med å underbygge at moderne pilegrimsreiser i mange tilfeller kan være en kombinasjon av både kultur, historie, turisme og religion.

Det er laget t-skjorter med pilegrimslogoen på, og man ser også for seg at logoen i fremtiden kan brukes i forbindelse med andre suvenirer. Pilegrimssenterets bygderepresentant Gunvor Øvregård bekrefter at ”hvis pilegrimssenteret opprettes, er det ønske å få til salg av suvenirer for dem som besøker senteret. Ønsket er videre at dette primært skal være produkter som bidrar til produksjon lokalt og ikke noe som importeres utenfra”. Men hun påpeker at det er ”usikkert om dette er mulig ettersom det ikke er så mange ledige hender i Røldal”. (Intervju 12.11.2009). Det kommer også frem i handlingsplanen for 2010 for Prosjekt

³¹ Valknuten brukes på skilter langs veier i Norge som piktogram eller ikon med opplysning om severdighet eller minnesmerke

Pilegrimssenter i Røldal, at av ulike prioriterte tiltak for 2010, er formidling og merkevarebygging en viktig del. Det skal i 2010 arbeides med ”pilegrimsmerke (nål), salgsvarer, relevant håndverk, utgivelse av småskrifthefter og annet”, og i denne sammenheng skal det opprettes ”kontakt med aktuelle produsenter og skribenter”.³²

I 2006 ble det utgitt en bok med tittelen *Underet i Breive. Pilegrimsvandring til Røldal for 400 år sidan*, av Bjarne Tveiten.³³ *Underet i Breive* er en eventyrfortelling og handler om en pilegrimsvandring fra Øvre Setesdal til stavkirken i Røldal rundt år 1620. Forfatter Bjarne Tveiten bruker historisk materiale for å skape fortellingen (Tveiten 2006). Tveiten forteller i et intervju at interessen for boken og pilegrimsvandringen fra Setesdalen til Røldal har ”tatt helt av”. Leder på Hovden Fjellstoge Bjørnar Mørenskog, er forlegger og utgiver av boken. Han har også fått mye av æren for igangsettelsen av prosjektet som åpnet pilegrimsleden fra Hovden til Røldal (Aase 2007). Boken kan sees på som et salgsprodukt innenfor pilegrimssatsningen, og viser kommersielle interesser knyttet til denne.

Det er også utgitt en bok knyttet til Pilegrimsvegen til Røldal (nevnt i kapittel 4). Boken heter *Fann eg dei stigar. Ei kulturhistorisk vegbok fra Seljord til Røldal*, med Una Høydal som redaktør. I boken går man nærmere inn på historie og naturhistorie knyttet til pilegrimsveien, og den tar for seg etappene på pilegrimsvandringen med kart, vandringsmeditasjoner og praktisk informasjon (Høydal 2007). Boken er i følge Høydal laget for å gjøre det mulig å gå turen alene, uten å være lokalkjent (Høydal 2009: 11). Hun presiserer som nevnt i forrige kapittel at den også ble laget for å formidle kulturhistorien til veien. Det kan likevel påpekes at dette også er et salgsprodukt knyttet til pilegrimssatsningen.

Det poengteres av Høydal at den organiserte vandringen fra Telemark til Røldal ikke er økonomisk lukrativ, og det fremkommer heller ikke ønsker om at den skal være det. Hovedmålet er at man økonomisk sett kan gjennomføre vandringen, men at man ikke trakter etter et økonomisk overskudd. Dette kan vurderes opp mot Derek Hall sin påstand at turisme i hovedsak er et økonomisk verktøy, som sammen med andre strategier er med på å gi rural utvikling gjennom å skape inntekter og arbeidsmuligheter (Hall 2005: 72-73). For prosjektet Pilegrimsvegen til Røldal

³² Prosjekt Pilegrimssenter i Røldal. Handlingsplan 2010. (Fikk denne tilsendt av min informant Liv Eirill Evensen).

³³ Boken er utgitt av Hovden Fjellstoge, som også er ansvarlig for vandringen fra Hovden til Røldal. Boken selges direkte fra Hovden Fjellstoge og koster 250 kr.

fremstår heller ikke denne formen for turistutvikling hovedsakelig som et økonomisk verktøy, og satsningen gir heller ikke noen større inntekter eller arbeidsmuligheter. Likevel kommer det frem at det ønskes at denne satsningen skal få økonomisk betydning lokalt ved at den er med på å trekke til seg pilegrimer og eventuelt andre besøkende. En turistutvikling gjennom pilegrimssatsningen kan gi økonomiske fordeler for lokalsamfunnet, men man har ikke sett store endringer i dette foreløpig, forteller mine informanter. Får man derimot opprettet pilegrimssenteret i Røldal, vil de økonomiske aspektene komme mer til syne, ved at driften av et slikt senter vil være avhengig av økonomisk støtte og inntekter.

5.1.3 Bevisstgjøring av Røldals historie?

Flere av informantene mine forteller om vilje til å skape interesse rundt Røldal og bygdene knyttet til pilegrimsleden fra Telemark. I samtale med Dagny Erdal Seim, medlem av Røldal reiselivslag, kom det frem at man i reiselivslaget ser på satsningen som en mulighet til å skape interesse rundt Røldal som bygd. Hun påpekte at Røldal har sin spesielle historie som gjør det interessant å komme hit. Også Arne Nataas, Liv Eirill Evensen og Gunvor Øvregård deler denne oppfatningen. Øvregård påpeker videre at dette også kan føre til utvikling i bygden, noe hun ser på som positivt. Evensen hevder at interesse for Røldal utenfra kan være med på å styrke den lokale stoltheten for bygden. Una Høydal og Ragnvald Christenson kunne fortelle at de ser på pilegrimsvandringen som en mulighet til å skape interesse rundt Røldal sin historie, men presiserte videre at det ikke kun må fokuseres på Røldal, men hele veistrekningen fra Seljord til Røldal. Disse uttalelsene viser at man har et ønske om å promotere de ulike bygdene langs pilegrimsleden og i særlig grad Røldal. Bevisstgjøringen av historien kan være viktig for å gjøre Røldal og de andre berørte bygdene til attraktive reisemål, som kan tiltrekke turister og eventuelle innflyttere.

5.1.4 ”Odda i utvikling”

Det kommer frem i sluttrapporten for reiselivsprosjektet ”Odda i utvikling 2005-2007” at pilegrimssatsningen i Røldal er en viktig del av den ønskelige utviklingen i Odda kommune.³⁴ Dette prosjektet har hatt som mål at

³⁴ ”Odda i utvikling” er et prosjekt satt i gang av utviklingskomiteen i Odda kommune.

Odda skal bli et attraktivt reisemål for turister og søker læring og opplevinger. Godt tilrettelagte attraksjoner skal gjøre Odda til et fristende reisemål som får turistene til å bli litt lenger. (Sluttrapport 2007: 3)

Det kommer også frem at det har vært en ”drastisk nedgang i turisttrafikk i Odda. Fra over 1 million personer i 1991 til litt i underkant av 600.000 personer i 2005” (Sluttrapport 2007: 30). Ønsket er å snu denne trenden. En av hovedprioriteringene i dette prosjektet var blant annet å bedre ”attraktiviteten til Røldal”. Det fremkommer av rapporten at en stor del av satsningen i Røldal er i forhold til skiturisme, men Røldal stavkirke trekkes også frem som ”et nasjonalt kulturminne”, og det hevdes at ”pilegrimsvandringene til/frå Røldal har eit stort potensiale om det blir tilrettelagt som andre stader i Noreg og på kontinentet” (Sluttrapport 2007: 7,9).

Behovet for prosjektet Odda i utvikling, kan kanskje være et resultat av at Odda kommune har hatt en negativ befolkningsendring siden 1965. Tabeller fra Statistisk Sentralbyrå dokumenterer denne endringen.³⁵ Befolkningstallene for Odda kommune fra 1965-2010 er følgende:

Tabell 2: Befolkningstall i Odda fra 1965-2010

År:	Befolkningstall:
1965	10 481
1970	10 051
1975	9 468
1980	9 183
1985	8 728
1990	8 289
1995	8 077
2000	7 727
2005	7 378
2010	7 047

Liv Eirill Evensen og Toralv Mikkelsen hevder at den store fraflyttingen fra kommunen i stor grad har vært knyttet til nedleggningen av smelteverket i Odda i 2003. På grunn av dette har det vært igangsatt ulike tiltak fra kommunens side for å snu en negativ trend. Evensen påpeker at ”prosjekt Pilegrimssenter i Røldal ikke er spesielt opprettet for å hindre fraflytting eller øke tilflytting, men kan likevel i disse tilfellene bidra positivt”. Hun tror at satsningen vil være positiv for alle innbyggerne i kommunen og at den bidrar til en følelse av stolthet i forhold til bygdens historie.

³⁵ Tabellen for befolkningsendringene i Odda kommune finnes på nettsiden:
<<http://193.160.165.34/folkendrkom/tabeller/tab/1228.html>>

Derfor kan det se ut til at den negative befolkningsendringen i Odda kommune har vært en medspillende faktor for Odda kommunes deltakelse i pilegrimssatsningen. Arne Nataas kunne fortelle at da forslaget om pilegrimssenteret i Røldal ble presentert for Odda kommunestyre, var det ingen av kommunestyremedlemmene som hadde innvendinger mot dette. Han påpekte videre at kommunestyret har politisk profilering fra RV til FRP, hvilket også viser en tverrpolitisk enighet om at satsningen i Røldal kan være viktig for kommunen. Pilegrimssatsningen har på denne måten blitt en del av reiselivsutviklingen i Odda kommune. Gunvor Øvregård påpeker at stavkirken lenge har vært et viktig reisemål for mange og at det er den største kulturattraksjonen i Odda kommune. Stavkirken og dens historie er dermed et viktig satsningsområde for kommunen.

5.1.5 Bevaring av kirken og ivaretagelse av historien

Et viktig poeng ved opprettelsen av et pilegrimssenter vil være en nødvendig avlastning av selve stavkirken, i tillegg til at senteret vil ivareta andre funksjoner. Stavkirken har ifølge mine informanter ca. 12 000 besøkende i året og har behov for avlastning. Blant informantene er det mange som mener at et pilegrimssenter nettopp vil fylle en slik funksjon. I følge Liv Eirill Evensen er slitasje på kirken også en bekymring for Odda kommune, og er følgelig en viktig begrunnelse for ønsket om å opprette et senter som kan avlaste kirken. Sokne- og pilegrimsprest Arne Nataas og prosjektansvarlig for styringsgruppen for et pilegrimssenter i Røldal, Ole D. Hagesæther, tar til orde for at dette vil være en viktig funksjon ved senteret, og dette støttes også av pilegrimssenterets bygderepresentant Gunvor Øvregård, og Dagny Erdal Seim fra Røldal reiselivslag.

Evensen, Nataas og Hagesæther påpeker at med avlastning av kirken, menes det først og fremst at utstyr knyttet til gudstjenester og kirkelige handlinger (eksempelvis kirketekstiler) kan oppbevares i pilegrimssenteret når det ikke er i bruk, og under mer forsvarlige forhold med tanke på blant annet jevn temperatur. Utstillingsobjektene som i dag er i kirken, kan få en mer brukervennlig plassering i senteret og få en mer omfattende følgetekst. På denne måten kan kirken fremstå som kirkerom og ikke som museum. Sosiale samlinger eksempelvis for menigheten og konfirmantene kan også legges til senteret. Museumsdelen av kirken vil finne sted i senteret, og hovedinformasjon til eventuelle turister trenger ikke foregå inne i stavkirken. Likevel påpekes det at problemstillingen med senteret som avlastning er tosidig. Som nevnt over vil senteret kunne gi avlastning til kirken, men på den annen side er det usikkert om senteret vil gi avlastningsgevinst i forhold til mindre turisttrafikk i kirken. Om senteret blir bygget vil antakelig turistmengden også

øke. Senteret vil likevel avlaste kirken på mange andre måter, og det påpekes at Røldal stavkirke er en soknekirke, og dermed er ment å være i bruk.

Dette uttrykker at både stavkirken og historien rundt den blir ansett som viktig og verdt å ta vare på, og tilkjenner en bevissthet om at kirken og dens historie har potensiale for videre pilegrimssatsning. Ved å bygge et pilegrimssenter gjør de deltakende aktørene konkrete tiltak for å avlaste og bevare kirken, i tillegg til at formidling av historien til kirken vil være en av hovedfunksjonene til senteret.

5.2 Regionale interesser

5.2.1 'Region' og 'Regionalisering'

'Region' er et gammelt ord brukt i England før 1300 og er avledet fra franske og latinske røtter som betyr å herske eller regjere. I utvidet betydning betyr det grensene som herskerne lager og områder med land eller himmel som omslutes av en grense (Aronsson 1996: 22, Lysgård 2005: 97, Smith 1996: 191). Regioner ble tidligere oppfattet som naturlige enheter. I dag er det ikke vanlig å ha en essensialistisk tilnærming til region og som geografen Lysgård nevner, har det "liten hensikt å forsøke å definere eller typologisere regioner som *absolutte* eksistenser". Lysgård påpeker at det er mer fruktbart "å identifisere hvilke formål/intensjoner som ligger til grunn for en regional inndeling, og på hvilken måte dette har betydning for og innvirker på den romlige organiseringen av samfunnet" (Lysgård 2005: 97).

Gilbert skiller mellom tre tilnærminger i regionalgeografien. Den første er den materialistiske og er knyttet til den romlige organiseringen av sosiale prosesser assosiert med spesifikke produksjonsmåter. Den andre tar utgangspunkt i at regionen er en setting for sosial interaksjon og det argumenteres for at denne settingen spiller en fundamental rolle i produksjon og reproduksjon av sosiale relasjoner. Den tredje tilnærmingen omhandler regional identifikasjon og regionale identiteter. Her mener man at regionen forstås hovedsakelig gjennom kulturelle relasjoner mellom spesifikke grupper og et spesifikt sted. Kategorien gjelder mennesker knyttet til sosiale samfunn (Gilbert 1988: 208-228). Lysgård har også en tredeling av regionbegrepet. Han påpeker at dette er en inndeling etter rolle og intensjon som regionen har som samfunnsfenomen. Den første er den

metodiske region. Da er regionen en ramme for å systematisere, klassifisere og analysere ulike samfunnsfenomen. Den andre er den politiske region. Regionen er da en geografisk avgrensning for politikktutforming. Den tredje er den identifiserende region. Da relaterer man seg til det geografiske området man føler man hører hjemme i. Dette kan si noe om hvem man er og ikke er (Lysgård 2005: 98).

Paasi påpeker at den tredje tilnærmingen - identitetsregion, nevnt hos både Gilbert og Lysgård, er den tilnærmingen som er typisk for humanister og kultur-geografer (Paasi 1996: 95). Identiteten til en region inkluderer produksjonen og reproduksjonen av regional bevissthet hos innbyggerne og dem som lever utenfor regionen. Den inkluderer også materielle og symbolske kjennetegn til regionen som del av den pågående prosessen av sosial produksjon. Landskap, kulturarv, kulturelle produkter og retorikk, metaforer og bilder blir utnyttet i prosessen hvor man konstruerer og reproduserer samfunn. Den symbolske konstruksjonen av rom, eksempelvis regioner, territorier og grenser, er basert på to ulike "språk" - integreringsspråket og forskjellsspråket. Man får sosiale distinksjoner mellom "oss" og "de andre", og en romlig distinksjon mellom innside/utside og her/der (ibid: 99-101).

I denne oppgaven blir ulike regioner omtalt. Det nevnes blant annet fylkeskommuner og bispedømmer. Disse vil inngå i inndelingen til Lysgård som politiske regioner, og er geografiske avgrensninger av politikktutforming. Vestlandet omtales også og er en region som vil inngå i kategorien identitetsregion.³⁶ I tillegg til disse knytter pilegrimsleden steder sammen og man kan si at det skapes en identitetsregion som går på tvers av de andre regionene.

Anne Feldhaus, som har forsket på region i forhold til pilegrimsvandring i India, påpeker at en region er en del av jorden som gir koherens og mening på en eller annen måte for mennesker. Feldhaus hevder at en region kan være en sammensetning av steder som er tilknyttet hverandre og står i kontrast til andre sammensetninger av steder (en annen region). En slik region defineres ikke ut fra byggestil, flora og fauna eller språk. Den defineres ut fra tankene til menneskene som bor der (Feldhaus 2003: 5). Feldhaus påpeker videre at ved å vandre gjennom ulike steder for å nå pilegrimsmålet, knytter man disse stedene sammen. Vandringsen binder sammen stedene til en

³⁶ Vestlandet er et flytende begrep og det er ikke alltid enighet om hvilke områder denne regionen består av. Det er vanlig å regne Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane som en del av Vestlandet, mens Møre og Romsdal noen ganger, men ikke alltid, regnes som en del av regionen. Før man begynte å regne Sørlandet som en egen region hørte også Agder-fylkene til Vestlandet (Helle 2006: 19-20).

region (ibid: 81). På denne måten kan man si at gjennom pilegrimsvandringen fra Seljord til Røldal, vil stedene mellom Seljord og Røldal der pilegrimene vandrer, danne en region. Urry hevder at mennesker skaper nettverk mellom steder gjennom stier og veier som de bruker for å forflytte seg gjennom en region. Reise blir dermed viktig for samfunnet på et sted (Urry 2002: 29). Videre påpeker Bell og Newby at det går an å danne samfunn (community) gjennom bevegelse. Eksempelvis ved å reise langs velbrukte stier eller veier. Steder er også knyttet sammen, med mange andre steder gjennom reise (Bell & Newby 1976).

Den gamle pilegrimsveien gjorde at man historisk sett hadde stor kommunikasjon mellom bygdene som ligger langs denne påpeker Ragnvald Christenson, og det ble gjort flere giftemål mellom innbyggere i de ulike bygdene. Man finner derfor slektskap mellom disse bygdene. På grunn av den gamle veien fra Seljord til Røldal, har det vært vanlig at innbyggerne lengst vest i Telemark, har hatt større tilknytning til Røldal, enn de har hatt til resten av sitt hjemfylke. På samme måte har man i Røldal hatt større tilknytning til Vest-Telemark opp gjennom tidene, enn til resten av Hordaland. (Intervju 19.10.2009) Selv om helårsforbindelsen mot Hardanger for lengst er etablert, og Hardangerbyen Odda er blitt kommunesenter for Røldal, føler man liten tilknytning mot Hardanger i følge Gunvor Øvregård. (Intervju 12.11.2009)

Man ser i tilfellet Røldal at regioner kan overlape hverandre. Identitetsregionene følger ikke nødvendigvis de administrative regionene. Identitetsregionene krysser hverandre også ved at man i Røldal føler en tilknytning til Vest-Telemark i tillegg til at man også har hatt en naturlig tilknytning til Ryfylke, Stavanger, Haugesund, grunnet ferdsel til kysten. Geografisk sett har det historisk vært lettere for røldølene å reise til Vest-Telemark og Rogaland, enn å reise til Hordaland. Likevel har man ikke i Telemark den samme tilknytningen til Rogaland, og for telemarkingene vil identitetsregionen være annerledes. Som Feldhaus påpeker, er det ikke nødvendigvis, og sannsynligvis ikke så veldig ofte, at alle mennesker som bor i eller er tilknyttet en region, deler den samme forståelsen for hva regionen er. De deler ikke nødvendigvis de samme tradisjonene, eller tillegger ikke tradisjonene den samme mening. Det er ikke engang sikkert at de har den samme forståelsen for hvilket område som definerer denne regionen (Feldhaus 2003: 7). Man bor i følge Feldhaus gjerne i flere regioner på en gang, og ulike regioner overlapper gjerne i samme område (ibid 2003: 7-8).

I følge Lysgård kan 'regionalisering' defineres "som en prosess som utspiller seg og formes i tett

relasjon til den tidsmessige og romlige dimensjon”. Regionalisering er aspekter ved og resultat av sosial praksis og sosiale prosesser (Lysgård 2004: 32). Lysgård påpeker videre at regionalisering også kan være en reversibel prosess, og at regioner kan ”avinstitusjonaliseres og forsvinne ut folks bevissthet”. Regionalisering er derfor knyttet til regionens transformering, altså til dens opprinnelse, opprettholdelse, forandring og forsvinning (Ibid: 33).

5.2.2 Religiøse regioner i Norge?

Flere forskere mener at det er mulig å hevde at norsk kristendom varierer med regioner (Bjørge 2006, Løvland et.al 2008, Mikaelsson 2009b, Repstad & Henriksen 2005, Seland 2007). Knyttet til Vestlandet hevder flere forskere at dette kan kalles en religiøs region i sammenlikning med andre regioner i Norge, på grunn av en større andel aktive religiøse mennesker i løpet av 1800- og 1900-tallet. Det påpekes at de religiøse vekkelsene på 1700-tallet ble fulgt av religiøse vekkelser på 1800- og 1900-tallet, og disse vekkelsene var svært viktig spesielt både på Vestlandet og det som i dag blir kalt Sørlandet. Det påpekes videre at lekmannsbevegelsen i den sørlige delen av Norge har hatt stor påvirkning på samfunnet (Amundsen 2005: 295-316, Mikaelsson 2009b: 118:-122, Rasmussen 2005: 144-177, Stensvold 2005: 317-341).

Den moderne pilegrimssatsningen i Norge er et felt i stadig utvikling, og regionale forskjeller mellom Østlandet og Vestlandet kommer til uttrykk i denne satsningen. Dette kom blant annet frem gjennom Kystpilegrimskonferansen som ble holdt i Selje 22.-24 april i år. Målsetningen til denne konferansen var ”å vere katalysator for ei samordna og målretta pilegrimssatsing langs heile norskekysten”. På denne konferansen var det Vestlandet som ble markedsført som pilegrimsregion og det å være ”kystpilegrim” ble fremmet med vekt på pilegrimssteder langs sjøveien på vei mot Nidaros - Moster, Selja og Bergen.³⁷

I forhold til den tidligere nevnte utredningsrapporten til Per Kvisti Uddu, hevder Lisbeth Mikaelsson at man kan se et regionalt aspekt. Østlandet fremstår som selve ”pilegrimsregionen” og pilegrimsleden mellom Oslo og Nidaros er tydelig hovedfokuseret i satsningen. Kulturarv og historie brukes som argumenter for å forklare denne prioriteringen, og ”Stiklestad og Dalegudbrand, sporene etter helgenkongen, den nasjonale tyngden i minnene” trekkes frem (Mikaelsson 2009a: 6).

³⁷ Informasjonen er hentet fra invitasjonen og programmet til kystpilegrimskonferansen i Selje 22.-24. april 2010, *Pilegrim – over sjø og land*.

Når det gjelder pilegrimsvandrerne ser det ikke ut til man følger noe regionsinndeling. Pilegrimer vandrer gjerne både til og Santiago de Compostela i tillegg til Røldal og Nidaros og Selje, og man deltar i en større pilegrimsbevegelse. Dette tyder på at pilgrimsålet ikke nødvendigvis er det viktigste, men at man deltar i en vandring som har en pilegrimshistorie.

5.2.3 Reiselivsstrategi i Fylkeskommunen

Ian Reader konkluderer i sin bok *Pilgrimage in popular culture* med utgangspunkt i flere alternative pilegrimsvandringer, at motivene for de som utvikler og promoterer pilegrimsvandringene er svært ulike. Noen har ønske om å utbre en spesiell tro, noen ønsker å skape identifikasjon til populære kultiske bevegelser, noen har ønske om profitt, og andre har direkte kommersielle interesser. Han påpeker videre at noen pilegrimsvandringer fremstår som planlagte, ofte med utgangspunkt i turistutvikling (Reader 1993: 220).

Før Røldals vedkommende ser man at satsningen har blitt en interesse for Hordaland fylkeskommune i forhold til turistutvikling. Fylkeskommunen støtter opprettelsen av pilegrimssenteret i Røldal, og har i følge Toralv Mikkelsen, fylkesrepresentant i prosjektet Pilegrimssenter i Røldal, foreløpig støttet prosjektet med 1 million kroner (Intervju 05.11.2009). Dette understreker at pilegrimssatsningen i Røldal er et tiltak som er av betydning for Fylkeskommunen. Toralv Mikkelsen, opplyser at Hordaland fylke har en reiselivsstrategi, og de mener at satsningen i Røldal er en unik mulighet i denne sammenheng ettersom pilegrimsvandring har blitt svært populært og kommet mer i fokus de siste årene. I tillegg kan satsningen skape mer interesse for Røldal og Odda. Mikkelsen ser ikke bort fra at ”satsningen kan få positive virkninger for Odda og Røldal, ved at flere mennesker blir kjent med bygden, og kanskje også ønsker å flytte dit”. Det kan dermed bidra til å snu befolkningsutviklingen.

5.2.4 Ønske om regional betydning for satsningen?

På spørsmål om hvorvidt pilegrimsatsningen kan ha regional betydning svarte flere av mine informanter bekræftende på dette. Liv Eirill Evensen hevder at ”en del av tankegangen i forhold til satsningen i Røldal som regional, endret seg i forbindelse med Per Kvisti Uddu sin utredningsrapport”. Det ble som nevnt tidligere foreslått i denne rapporten at Røldal skulle få en

sentral posisjon i forhold til vandringene på Vestlandet. Men ettersom satsningen i Røldal foreløpig ikke har fått statlig støtte har ikke dette blitt noen realitet. ”Rapporten medførte likevel at man begynte å tenke på Røldal i en større regional sammenheng, og vi ser fremdeles Røldal som et mulig regionalt senter, med nasjonale funksjoner og internasjonalt kontaktnett”, forteller Evensen. Før rapporten kom hadde man også vært innom tanken på at satsningen i Røldal har mulighet til å bli stor også på landsbasis. Hun påpeker at ”Røldal allerede er et stort turistmål for blant annet tyskere, nederlendere og andre sommerturister”, og man ser muligheter og potensiale i dette (Intervju 29.10.2009).

Gunvor Øvregård påpeker at ”en av målsetningene til styringsgruppen for pilegrimssenteret er at senteret og satsningen skal få betydning regionalt”. Hun sier at ”det er absolutt et mål at de ikke bare skal være et lite lokalt senter som skal tiltrekke seg turister, men at det også skal fungere i en regional sammenheng”. Hun påpeker at styret for pilegrimssenteret synes det er viktig å ha et samarbeid med de gamle nabodistriktene som Rogaland og Telemark. ”Selv om Røldal ligger i Hordaland har bygden likevel også en sterk tilknytning til disse fylkene, og der er også interessen svært stor”, påpeker hun. Arne Nataas støtter også Øvregård i at satsningen bør ha betydning regionalt og mener at den allerede har det i noen regionale sammenhenger, ”ettersom det er et viktig pilegrimsmål i Hordaland og innenfor Bjørgvin bispedømme”. Han sier videre at innenfor bispedømmet er også Selje løftet fram som pilegrimsmål, men med andre karakteristikk enn Røldal. Han understreker at ”historisk sett holdt pilegrimsvandringen til Røldal seg lengst i hele landet”. Han mener dette er grunnen til at Røldal har blitt en «soge», både for Vestlandet og Telemark sin del og også for Sørlandet. (Intervju 12.11.2009)

Torvald Mikkelsen mener at ”satsningen har betydning regionalt fordi ledene begynner i ulike plasser i Telemark, Rogaland og Hordaland og dermed strekker seg utover det lokale”. Videre beklager Mikkelsen at ”pilegrimssatsningen i Røldal fra sentralt hold fremstilles som mindre viktig enn hovedleden mellom Oslo og Nidaros, og pilegrimshistorien i Røldal har ikke fått den oppmerksomhet den faktisk fortjener. Hovedleden får all fokus og Røldal havner i skyggen av dette”. Han mener at ”det er fullt berettiget at Røldal blir viet større oppmerksomhet, noe som vil være av stor betydning for Vestlandet, ettersom Røldal blir et sentralt pilegrimsmål i denne regionen”. (Intervju 05.11.2009)

Det fremkommer følgelig ønske på flere hold om at satsningen skal få betydning regionalt og som

Mikkelsen påpeker kan satsningen i Røldal stå som supplement til pilegrimsleden til Nidaros, og vil være et sentralt pilegrimsmål på Vestlandet.

5.2.5 Internasjonal pilegrimssatsning

Ragnvald Christenson kan fortelle at Telemark fylkeskommune jobber med et prosjekt for å knytte pilegrimsveien til Røldal sammen med pilegrimsveier i Europa (nevnt i kapittel 2). Ønsket er også å knytte veien til Røldal sammen med veien til Nidaros. Una Høydal kan også bekrefte ønsket om å knytte pilegrimsveien i Vest-Telemark opp mot veien til Nidaros, og har et håp om at den kan knyttes opp til pilegrimsveier i utlandet, eksempelvis Sverige og Danmark. Dersom dette skulle bli en realitet, vil naturligvis satsningen gi atskillig større ringvirkninger enn det man ser i dag. Også Uddu påpekte i sin rapport at pilegrimssatsningen i Norge burde få en internasjonal dimensjon. Han hevdet at ettersom pilegrimsledene i Norge og Sverige er bundet sammen, burde man få til et samarbeid mellom disse pilegrimsmiljøene (Uddu 2008: 170). I en slik sammenheng vil Røldal bli en del av en ”pilegrimsregion” som går ut over nasjonale grenser.

5.3 Religiøse interesser

Her ønsker jeg å greie ut om ulike religiøse interesser ved pilegrimssatsningen. Det finnes religiøse aktører i pilegrimssatsningen både på lokalt og regionalt plan. På lokalt plan ser man fra kirken sin side også bygdeinteresser, men på regionalt hold er det mer formidlingsmuligheter av kristne verdier som ser ut til å være viktig, og det å gi et kristent tilbud til mennesker som ikke vanligvis går i kirken. Satsningen kan være en mulighet for Den norske kirke å nå ut til flere mennesker.

5.3.1 Er pilegrimsvandringen hovedsakelig for dem med kristne interesser?

Prostidiakon og vandringsansvarlig Eilev Erikstein forteller at ”pilegrimsvandringene helt klart er kristent fundert, men ønsker at vandringen også skal være et allmennmenneskelig tilbud”, fordi han mener at ”troen på sett og vis er allmennmenneskelig”. Deltakerne har fått utdelt vandringssalmer og Erikstein har hatt ulike dagsmeditasjoner for deltakerne, gjerne rundt et Bibelord eller en kristen

tanke. Overskrifter fra dagsmeditasjonene fra vandringen i 2009 var eksempelvis ”Å roe seg ned”, ”Eit steg er nok åt meg”, ”Gje meg handa di” og ”Tystnad”. Under disse overskriftene er det gjort refleksjoner med både kristent og profant innhold ”Pilegrimsvandring”, et hefte for deltakerne vandringen 2009). ”Dette er ikke ment som forkynnelse, men for videre refleksjon”, forteller Erikstein. Han ”ønsker ikke at turdeltagere skal trekke seg eller føle seg fremmed fordi man blir pådyttet en kristen tankegang. Vandringen skal derimot være åpen for alle”, men han påpeker likevel at ”pilegrimsvandringen er en kristen tradisjon og den starter jo med en gudstjeneste i Seljord kirke”. Det legges derfor ikke skjul på at vandringen har en kristen tilknytning, og han mener at ”troen må ha sitt rom på en slik vandring”. I tillegg inneholder turen blant annet kulturhistorie, natur og fellesskap, men Erikstein mener at ”det som sammenfører hele vandringen er trosaspektet”. Arne Nataas er enig i at turen skal ”være for alle dem som ønsker å gå, om man har kirkelig tilknytning eller ikke”, men også han påpeker at det her er snakk om en pilegrimstur til en kirke, og at ”vandringen således har et naturlig kirkelig fortegn”. (Intervju 12.11.2009)

Una Høydal påpeker at det er ”veldig viktig at denne vandringen ikke skal være ekskluderende, og at det skal være plass til alle uansett hvilke motiver man har for å gå”. Hun mener videre at disse dagsmeditasjonene Erikstein har holdt har en fin balanse. ”De har et religiøst innhold fordi det er en pilegrimsvandring”, men hun påpeker at ”man må ikke være kristen for å delta på dette”. Meditasjonene er ”noe alle kan ha glede og nytte av, og det er ord til ettertanke, ikke preken”, påpeker hun. Det har vært svært viktig for Høydal at ingen føler seg ekskludert, og at ”alle skal ha del i fellesskapet”. Under vandringen er det en slik samling hver dag og hun mener at den kan favne om alle. Hun mener videre at ”alle kan ha sine private motiv for turen”, og hun påpeker også at ”mange benytter vandringen til for eksempel sorgbearbeiding”. (Intervju 20.10.2009)

Det kan dermed se ut til at den ønskede målgruppen for pilegrimsvandringen ikke hovedsakelig er overbeviste kristne mennesker, men alle som har interesse for en slik vandring. Imidlertid viser statistikkene fra vandringene i 2006, 2008 og 2009 at en stor del av deltakergruppen har religiøse motiver for vandringen (se kapittel 3). Likevel må det også påpekes at en del av vandrerne ikke oppgir religion som vandringsmotiv. Dermed finnes en interesse for å gå slike vandringer, som åpenbart har en kristen ramme, selv om man selv ikke har religiøse grunner for å delta.

5.3.2 Økonomiske interesser for kirken?

Når det gjelder den økonomiske siden kan Nataas fortelle at pilegrimssatsingen foreløpig bare har vært en utgiftspost for kirken. Han påpeker at kirken heller ikke har satset på dette med visjoner om økonomisk gevinst, og påpeker videre at eventuelle økonomiske fordeler vil tilfalle reiselivsnæringen og eventuelt butikker og serveringssteder. Imidlertid understreker Nataas at dersom senteret opprettes, vil man være avhengig av inntekter for å holde dette i gang, men poengterer nok en gang at kirken ikke er med i satsningen for å tjene penger.

I Røldal ser man også at mange aktører har betydelig interesse for pilegrimssatsningen, og det kan gi lokale entreprenører mulighet til å skape reiselivsprodukter og kan styrke det lokale kulturlivet, også på kirkelig hold. Det kan dermed se ut til at kirken ikke foreløpig har noen store interesser av satsningen økonomisk, men at satsningen kan være med på å styrke kirken på andre måter. Dette vil jeg komme inn på nedenfor.

5.3.3 Pilegrimssatsningen som kirkelig strategi?

Pilegrimsbevegelsen har ført med seg en sterk interesse for de gamle pilegrimsveier og pilegrimskirker fra middelalderen. Her ønsker jeg å greie ut om hvorvidt pilegrimssatsningen er en strategi fra Den norske kirke sin side. I denne sammenheng er det sentralt å nevne den generelle nedgangen i oppmøte på gudstjenester, og at dette kan ha skapt behov for endring.³⁸ Lisbeth Mikaelsson påpeker at Den norske kirke har et behov for fornyelse i en tid med sviktende oppslutning. Pilegrimssatsningen er en slik fornyelse, og satsningen favner om flere enn de faste kirkegjengerne. Mikaelsson påpeker at det er bred enighet blant religionsforskere, prester og nyreligiøse om at mange mennesker har en religiøs interesse, men at denne ikke alltid dekkes av kirkelige gudstjenester og menighetsliv. Den norske kirke ser likevel potensiale i disse menneskene og kirken ønsker å møte deres åndelige lengsel. Dette kommer frem i en betenkning til Kirkemøtet i 1999, *Kirken i møte med den åndelige lengsel i vår tid*. I dette dokumentet omtales pilegrimsvandringer som en kilde til fornyelse for kirkegjengere i tillegg til andre mennesker, påpeker Mikaelsson (Mikaelsson 2008).

³⁸ En statistikk gjengitt i avisen *Vårt Land* 31.07.2003, viser at det årlige gudstjenestebesøket i Den norske kirke er gått ned med nesten 6 %, dvs. om lag 300 000, siden 1998 (Mikaelsson 2008).

Sviktende oppslutning i kirken og mulighetene som pilegrimssatsningen kan gi for kirken, kommer tydelig frem i et intervju jeg holdt med biskop emeritus Ole D Hagesæther (Intervju 25.11.2009). Han mener at ”vi lever i en religiøs tid som lett kan komme til å glippe forbi fordi man ikke får folk inn i kirkene”. Han forteller at ”best som vi står og holder våre lange prekener så er de gått!”. Derfor påpeker han at pilegrimsvandring er en måte å nærme seg det religiøse på som ligger mye mer i tiden. Han mener derfor at man må fylle satsningen på en positiv kirkelig måte, slik at den blir et godt redskap for kirken. Det er litt av hans hovedsak påpeker han.

Dersom pilegrimsenteret blir opprettet, mener Hagesæther at kirken vil ha et redskap som gjør at den når lenger ut. Hagesæther tror at pilegrimsarbeidet er en svært god måte å møte den åndelige lengselen i tiden på. Han påstår at Gud er blitt individualisert og at ”folk plukker med seg litt her og litt der”. Han påpeker videre at ”dette er en utfordring, men også en mulighet for Den norske kirke. For kirken har klare dogmer, og der forholder man seg til det som Jesus og kirken har sagt og har nedfelt i sin trosbekjennelse”. Hagesæther mener at Kirken utfordres av denne åpne, individualistiske og utvelgende religiøse formen, men han påpeker at kirken har muligheter spesielt i forhold til pilegrimssatsningen. Dette kommer også frem hos Arne Bugge Amundsen som påpeker at pilegrimssatsning gir menneskene mulighet til å finne tilbake til kirken og det kristne (Amundsen 2002: 166).

Hagesæther mener at ”mennesket som er underveis er i en slags oppbruddstid, og det er dermed mange som leter etter noe fast å holde i”. Hagesæther påpeker at det ville vært uklokt av kirken om ikke de gikk inn i denne pilegrimssatsningen. ”Da kan vi være med å definere pilegrimssatsningen slik vi tror man bør gjøre det” forteller Hagesæther. Samme oppfatning finner vi også hos Arne Bugge Amundsen. Han påpeker i sin artikkel ”Naturvandring eller indre reise? Moderne norske pilegrimer i ideologisk dobbeltlys” at i forbindelse med moderne pilegrimssatsning i Nidaros, har kirkens aktører stått som arrangør og ivrige fortolkere av det de har arrangert. Kirken har langt på vei sikret seg stedet, symbolene og ritualene (Amundsen 2002: 169).

Nataas deler Hagesæther sin oppfatning og mener at pilegrimssatsningen i høyeste grad er en mulighet til å skape interesse rundt kirken og de kristne verdier. Han mener at pilegrimsvandringen kan være en mulighet for mennesker i ulike livsfaser å komme i nærmere kontakt med sitt eget følelsesliv og sine egne tanker. Han mener at de kristne rammene rundt pilegrimsvandringene bidrar til å dekke disse behovene. Videre forteller Nataas at kirkens ønske er at vandringen legges til rette

for de behov som mennesker har. Det skal ikke være påtrengende.

Hagesæther har selv gått siste dagsetappen fra Svandalsflona til Røldal i 2008, og har tidligere vandret til Trondheim med sine bispekollegaer. Han erfarte at ”vandringen som oftest rører ved noe hos de deltagende, og at mennesker har kommet videre med sin tro i løpet av vandringen”.

Hagesæther tror også at

de fleste opplever vandringen som en måte å komme folk i møte på som står i motsetning til det man ellers har av kirkelig møtestruktur. I kirken er det ofte slik at man sitter og hører på hva presten sier og drar derfra uten å ha sett hverandre, fordi man ofte ser i ryggen på den som sitter på benken foran. (Intervju 25.11.2009)

På pilegrimsvandring mener han derimot at det ”kommuniseres på en annen måte, og man blir kjent med hverandre og deler ord og tanker”. Han tror at denne måten å være sammen på er ”gull verd”.

På Selja finnes et samspill mellom turisme og kirken (Mikaelsson 2005). Dette ser man også i Røldal ved de ulike aktørene som er involvert i satsningen, og som jobber sammen om denne. Kirken har ikke økonomiske hovedmotiv, men støtter likevel de andre aktørene som ønsker dette. Kirken spiller på mange måter på lag med dem som ønsker økonomisk gevinst i satsningen. Eksempelvis i forbindelse med pilegrimssenteret.

5.3.4 Protestantiske interesser for katolsk tradisjon?

Pilegrimsvandring har i kristen tradisjon blitt regnet som en katolsk skikk, men i dag opplever man at Den norske kirke aktivt jobber for slike vandringer som tidligere var avskaffet. Her vil jeg gå nærmere inn på pilegrimsprest Arne Nataas og biskop emeritus Ole D. Hagesæther sine tanker rundt forholdet mellom det katolske og det protestantiske i pilegrimssatsningen.

Ole D. Hagesæther kan fortelle at han synes at noe av det gode med pilegrimsvandringen har vært nettopp det at man ikke har vært så presis i forbindelse med den religiøse tilknytningen denne tradisjonen har. Han mener at det er viktig at ”folk får komme som de er, og får bevege seg i sitt eget tempo, også trossmessig”. Hagesæther viser videre til bibelske forbilder og forteller at i salme 42 i Bibelen skrives det om folk som har vandret mot Jerusalem i store flokker. Han påpeker med dette at ”pilegrimsvandring er noe gammelt bibelsk og at det verken er oppfunnet av protestanter

eller katolikker, og er noe som har kommet til kristendommen fra gammel jødisk tradisjon". Hagesæther mener videre at "det å få lov til å være underveis, er selve troens uttrykksform". Han hevder at mange ikke vet om de er troende, men at de er underveis. Hagesæther påpeker at "nettopp dette uttrykket med å være underveis gir en frihet til å ikke helt ha bestemt seg i forhold til sin tro". Det er noe litt uforpliktende over det mener han, og at dette er viktig for mange. Han tror ikke det er vesentlig hvorvidt tradisjonen er protestantisk eller ikke, men at vår tid er preget av dette og at mennesker helst vil være underveis.

Arne Nataas forteller at i katolsk tradisjon går man gjerne pilegrimsvandringer for å få del i helgenene sine gode gjerninger og at disse helgenene har en form for forbønnsfunksjon i forhold til Kristus og Gud. Den tanken kan ikke protestantene bære fram påpeker han, og han forteller at en "pilegrimsvandring i luthersk forstand er en vandring mot et mål hvor man kan få komme slik man er, og at man kan legge fra seg sine byrder uten tanke på fortjeneste".

Nataas mener at hvis noen har ytret seg negativt om satsningen i Røldal fordi de mener det er en katolsk tradisjon, har de ikke helt forstått hva denne satsningen er, og hvilken funksjon pilegrimssatsning i den lutherske kirke kan ha. Arne Nataas kan fortelle at kirken sitt mål med pilegrimssatsningen er å kunne "gi en utstrakt hånd til mennesker som leter og søker etter et fast holdepunkt i livet, men menneskene skal få komme på egne premisser. For det skal være høyt under taket og dørstokken skal være lav" forteller Nataas.

På pilegrimsvandringen fra Seljord til Røldal så forteller Una Høydal at



*Pilegrimsfølget deltar på katolsk seremoni ved Olavskilden
(Foto: Una Høydal 2006).*

nesten hvert år så har vi hatt en seremoni ved Olavskilden i Brunkeberg. Det er en lokal person som er med i den nordisk katolske kirken, og han pleier å arrangere en seremoni der nede hvert år.

Høydal uttaler videre at han har med ”geistlige fra den nordisk katolske kirken som utfører seremonien”.

5.4 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg gjennomgått flere av de lokale, regionale og religiøse interessene i pilegrimssatsningen knyttet til Røldal. Av lokale interesser kommer det fram ønske om å markedsføre Røldal og bygdene langs leden, og man har også kommersielle interesser i forhold til lokal næringsutvikling. Det kommer også frem ønsker om å fremme og bevare egen lokalhistorie, og bevaring av stavkirken. I forhold til det regionale diskuteres Vestlandet som en religiøs region. Det kommer også frem at det finnes ønsker om at pilegrimssatsningen knyttet til Røldal skal ha betydning på regionalt nivå, og er også en del av reiselivsstrategien innen Hordaland fylkeskommune. Det arbeides også med å koble pilegrimsledene til internasjonale pilegrimsmål og knyttes til en større ”pilegrimsregion” som går utover nasjonale grenser. Det kommer også frem tydelige religiøse interesser i pilegrimssatsningen. Satsningen fremstår som en tydelig strategi fra Den norske kirke sin side for å nå ut til flere mennesker.

6. Sammendrag med konkluderende bemerkninger

Målet med oppgaven har vært å kartlegge og danne en helhetlig oversikt over pilegrimssatsningen i Røldal, med vekt på pilegrimsleden fra Seljord. Her følger et sammendrag av teksten, hvor det løftes frem interessante funn knyttet til satsningen. Sammendraget er delt inn i tre hoveddeler knyttet til de tre underproblemstillingene til hovedmålet, som ble presentert innledningsvis. Til sist blir det pekt på noe av det som kan fortjene videre forskning.

6.1 Vandring til Røldal i dag

Det fremkommer at pilegrimssatsningen knyttet til Røldal startet på to ulike steder nesten samtidig. Det ene initiativet kom fra Dagny Erdal Seim i Røldal, og det andre kom fra Ragnvald Christenson i Vest-Telemark. Etter dette har man fått flere ulike organiserte vandringene til Røldal, blant annet på leden fra Seljord til Røldal som er den av de moderne vandringene som har pågått lengst. Det utarbeides også planer for å knytte denne leden til internasjonale pilegrimsmål. I forbindelse med de organiserte vandringene, arrangeres det et pilegrimsstevne i Røldal med ulike arrangementer som pilegrimene kan delta på. Dette stevnet holdes den helgen som faller nærmest gammeljonsok 6. juli. I Røldal arbeides det for å opprette et pilegrimssenter som kan organisere vandringene, ta i mot pilegrimer og fungere som avlastning for stavkirken.

Statistikker viser at pilegrimsvandrerne fra Seljord til Røldal har ulike motiver for å vandre. Det kommer likevel frem at hovedmotivene som oftest er knyttet til natur, kultur og religion. Det å gå pilegrimsvandring til Røldal i dag tyder dermed på at det ikke er like religiøst forbundet som det var i middelalderen og videre frem til 1800-tallet.

Moderne pilegrimssatsning er et populært fenomen i samtiden og det kommer også frem at Den norske stat ønsker å satse på dette. Grunnet hovedprioriteringer knyttet til Nidaros og Oslo, får ikke Røldal del i den statlige støtten for pilegrimssatsning foreløpig. Til tross for manglende statlig engasjement så langt i prosjektet knyttet til Røldal, arbeides det iherdig lokalt og regionalt for å løfte frem pilegrimsvandringene til Røldal.

6.2 Historiens og fortidens betydning

Det fremkommer at pilegrimshistorien om Røldal er sentral i dagens satsning og denne blir brukt som en kilde til opplevelse for dagens pilegrimer. Historier knyttet til middelalderen og reformasjonen trekkes frem og man mener at disse historiene beriker pilegrimsopplevelsen. Det å vandre i fotsporene til fortidens pilegrimer er viktig for opplevelsen av det å gå pilegrimsvandring i dag. Den spesielle historien er også med på å gjøre Røldal interessant som sted. Pilegrimshistoriene, kollektive minner og tradisjon fremstår som viktige elementer for å definere stedet Røldal, og fungerer som et identitetsaspekt ved satsningen. Historien knyttet til krusifikset er sentral i satsningen i dag, men selve krusifikset i seg selv synes ikke spesielt viktig for dagens vandrere, da man ikke lenger tror at krusifikset har helbredende kraft. Lokalbefolkningen stiller opp for satsningen og dette begrunnes i stor grad med at de føler en tilknytning til stedet og historien. Den frivillige innsatsen fra lokale innbyggere kan være et uttrykk for stolthet for egen historie, og ønske om ivaretagelse av denne. Dette kan igjen knyttes til identitet i forhold til stedet og dets historie.

6.3 Aktørenes interesser

Det foregår et stort engasjement for pilegrimssatsningen i Røldal, og man finner interesser for satsningen på lokalt, regionalt og religiøst nivå. Av interesserte på lokalt plan finner man både innbyggere i Røldal og i bygdene langs pilegrimsleden fra Seljord til Røldal. Det arbeides for markedsføring, vedlikehold av pilegrimsleden, og organisering av vandringer. Det kommer også frem at flere av kommunene langs pilegrimsleden er involvert, i tillegg til Telemark- og Hordaland Fylkeskommune, samt bispedømmene Bjørgvin og Agder-Telemark.

Det er tydelig at den lokale forretningsstand kan ha interesser i satsningen og kan nyte godt av den økte tilstrømmingen av turister og pilegrimer. Det er også et ønske fra de sentrale aktørene i pilegrimssatsningen at den skal kunne bidra til økt lokal næringsutvikling, og satsningen er også en del av reiselivsstrategien til Hordaland fylkeskommune. Det fremkommer videre at pilegrimssatsningen ser ut til å brukes som strategi også fra Den norske kirke sin side, for endring og fornyelse. For kirken blir satsningen en anledning til å nå ut til flere mennesker og kan gi en annen mulighet til å formidle kristne verdier.

6.4 Videre forskning

Oppgaven min har tatt utgangspunkt i pilegrimsvandringene fra Seljord til Røldal. Det kunne videre vært spennende å se nærmere på de andre vandringene til Røldal som ble nevnt kort i kapittel 3. De ulike pilegrimssatsningene knyttet til Røldal organiserer vandringene på forskjellige måter, og har kanskje også ulike mål og motiv. Det kunne derfor vært interessant å se nærmere på disse og studere dem i forhold til hverandre.

Dersom prosjekt Pilegrimsvegen til Røldal får til en kobling til pilegrimsveier i eksempelvis Sverige og Danmark slik det er ønske om, kunne det være spennende å se nærmere på leden til Røldal, satt i en nordisk og internasjonal sammenheng. Dersom pilegrimssenteret i Røldal blir en realitet vil det også være av betydning å undersøke hvilken rolle senteret faktisk vil ha i forhold til pilegrimssatsning, og hvordan de ulike aktørene eventuelt kommer til å samarbeide om dette.

Det knytter seg også spenning til utviklingen innenfor statlig pilegrimssatsning rettet mot Røldal og Vestlandet, og dette vil også være interessant å følge med på videre. Som Kystpilegrimskonferansen 22.-24. april 2010 på Selje viser, er pilegrimssatsning et område i stadig endring og utviklingen videre vil være spennende å følge opp.

7. Summary

The main theme of this thesis is modern pilgrimage in the rural district Røldal in Norway. Røldal has a history of pilgrimage from the Middle Ages and up to 1840 - over 200 years after the reformation. Today Røldal has again received the status as a destination for pilgrims, and every year several pilgrim tours to this destination are arranged. I have focused on the pilgrimage from Seljord to Røldal, because this is the path with the longest tradition of modern pilgrimage.

In this thesis I have presented statistics which show different motives for participating in the pilgrimage from Seljord to Røldal. These statistics are based on a survey given to the participants on the organized pilgrimages in the summer 2006, 2008 and 2009. The motifs for the pilgrims are mainly *culture*, *history* and *religion*. It seems that pilgrimage to Røldal today is not necessarily as connected to religion as it was in the past.

The history concerning pilgrimage in Røldal is central in the pilgrimage today and is seen as a source of experience for the modern pilgrims walking to Røldal. To walk in the footsteps of the pilgrims from the past is an important part of this experience. It appears that the history concerning the Middle Age and the period of reformation in Røldal is highly valued. History, collective memories and tradition are important elements in defining the place Røldal.

The reason for local involvement in the Røldal pilgrimage can be a result of the fact that the local inhabitants feel proud about their history, and therefore want to impart this history to others. Influx of pilgrims to a rural district can also increase the development of local trade.

Including pilgrimage involvement on the local level, there can also be found involvement on regional and religious level. Pilgrimage in Røldal is part of the tourist strategy in the county of Hordaland and it is also in the interest of the diocese of Bjørgvin to promote Røldal and its religious history. The state church in Norway also seems to have interests in pilgrimage in Røldal, and want to use this as a strategy. The church is in need of renewal, and the pilgrimage can be a possibility to reach out to a larger portion of people than they can in inside a church.

8. Referanseliste

8.1 Litteratur

Aase, T. H. & E. Fossåskaret (2007) *Skapte virkeligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Amundsen, A. B. (2002) "Naturvandring eller indre reise? Moderne norske pilegrimer i ideologisk dobbeltlys", i A. Eriksen, J. Garnert & T. Selberg (red.) *Historien in på livet*. Lund: Nordic Academic Press.

Amundsen, A. B. (2005) "Konventikler og Vekkelser", i A. B. Amundsen (red.) *Norges Religionshistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Aronsson, P. (1996) "Vad är en region? Försök att ringa in ett teoretisk fält.", i M. Idvall og A. Salomonsen (red.) *Att skapa en region: om identitet och territorium*. Stockholm: NordREFO.

Aspers, P. (2007) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber AB.

Assmann, J. (2006) *Religion and Cultural Memory*. California: Stanford University Press.

Badone, E. & S. R. Roseman (red.) (2004) *Intersecting Journeys. The Anthropology of Pilgrimage and Tourism*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.

Berg, N. G., B. Dale (2004) "Sted – begreper og teorier", i Berg, N. G., B. Dale, H. K. Lysgård og A. Løfgren (red.) *Mennesker, steder og regionale endringer*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Bjelland, R. (2000) *Bot og Bedring – Den norske pilegrimstradisjonen i middelalderen*. Masteroppgave i historie. Oslo: Universitetet i Oslo.

Bjørge, N. (2006) "Vestnorsk identitet i historisk perspektiv", i Helle, K. (Red.) *Vestlandets Historie*. Bind 3, Kultur. Bergen: Vigmstad & Bjørke.

Butler, R., C. M. Hall & J. M. Jenkins (red.) (1998) *Tourism and Recreation in Rural Areas*. England: John Wiley & Sons Ltd.

Dewailly, J. (1998) "Images and Heritage in Rural Regions", i Butler, R., C. M. Hall & J. M. Jenkins (red.) *Tourism and Recreation in Rural Areas*. England: John Wiley & Sons Ltd.

- Encyclopedia of religion* (2005) "Pilgrimage: An overview", i L. Jones (red.) 2nd edition. New York: Thompson Gale.
- Eriksen, A. (1986) *Lovekirker i Norge etter reformasjonen*. Mastergradsavhandling i folkeminnevitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Eriksen, A. (1999) *Historie, Minne og Myte*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Eriksen, A., J. Garnert & T. Selberg (2002) *Historien in på livet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Eriksen, A. og T. Selberg (2006) *Tradisjon og fortelling. En innføring i folkloristikk*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Fangen, K. (2004) *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Feldhaus, A. (2003) *Connected Places. Region, Pilgrimage, and Geographical Imagination in India*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gilbert, A (1988) "The new regional geography in English and French-speaking countries", i *Progress in Human Geography*. 1988: Nr. 12. London: Arnold.
- Gilhus, I. S. & S. E. Kraft (red.) (2007) *Religiøse reiser. Mellom gamle spor og nye mål*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gothóni, R. (2005) "Understanding the other" i R. Gothóni (red.). *How to do Comparative Religion. Three Ways, Many Goals*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Grefbäck, G. (2004) "Birgitta som pilegrim: Vadstena som pilgrimsort", i H. Nordahl og A. Aarnes (red.) *Hjertet heter Vadstena: til belysning av den hellige Birgitta*. Oslo: Emilia.
- Grønmo, S. (2004) *Samfunnsvitenskaplige Metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Halbwachs, M. (1980) *The collective memory*. New York: Harper & Row Colophon Books.
- Hall, D., M. Mitchell & L. Roberts (red.) (2003) *New Directions in Rural Tourism*. England: Ashgate.
- Hall, D. (2005) "Sustainable Rural Tourism and Rural Change", i D. Schmied (red.) *Winning and Losing. The changing Geography of Europe's Rural Areas*. England: Ashgate.

- Hammersley, M. & P. Atkinson (1995) *Ethnography. Principles in Practice*. London & New York: Routledge.
- Handler, R. & J. Linniken (1984) "Tradition, Genuine and Spurious", i *Journal of American Folklore*. 1997: 273-290.
- Helle, K. (2006) "Ei søge om Vestlandet", i K. Helle, O. Grepstad, A. Lillehammer & A. E. Tryti (red.) *Vestlandets Historie. Natur og Næring*. Bind 1. Bergen: Vigmostad & Bjørke AS.
- Karlsaune, G. E. G (2002) "Secular Protestants – and Pilgrims?"
<<http://www.hf.ntnu.no/rel/person/erik/Pilgrims.htm>>. (Dato for nedlastning: 09.01.2010).
- Klein, B. (2002) "Gamla kartor och nya världar: Om migration och platsskapande", i *Tidsskrift for kulturforskning* 2002: 3/4: 5-20.
- Kraft, S. E. & R. J. Natvig (red.) (2006) *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax forlag.
- Kvale, S. (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Lysgård, H. K. (2004) "Region i forskning, politikk og hverdagsliv", i N. G. Berg, B. Dale, H. K. Lysgård og A. Løfgren (red.) *Mennesker, steder og regionale endringer*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Lysgård, H. K. (2005) "Med regionale metaforer bygges landet – om regionale identiteter som forestilte fellesskap", i H. C. G. Johnsen, T. Dragseth, H. K. Lysgård og O. Johannessen (red.) *Metaforens Tyranni? Samtids- og fremtidsbilder av Norge i 2005*. Kristiansand: Høgskole Forlaget Norwegian Press.
- Lysgård, H. K. (2007) "Regioner som forestilte fellesskap – hvordan og hvorfor?", i *Heimen*, 2007: nr 2: 85-95.
- Løvland, A., P. Repstad, E. S. Tønnessen (red.) (2008) *Gud på Sørlandet*. Kristiansand: Portal.
- Mathisen, S. (2002) "Sted, etnisitet, fortelling. Lokaliseringer av det samiske i Skånland", i *Tidsskrift for kulturforskning*, 2002: vol 1/ nr. 3-4.
- Mikaelsson, L. (2005) "Locality and Myth: The Resacralization of Selja and the Cult of Sunniva", i *Numen*, 2005: Vol. 52: 191-225.

- Mikaelsson, L. (2008) ”Nidarosdomen og Pilegrimsbølgen”, i *Din* 2008: nr. 4: 41-59.
- Mikaelsson, L. (2009a) ”Perspektiv på mål og strategier i den statlige pilegrimssatsningen”, Foredrag KIFO-seminar om ”Kulturkyrkja og pilegrimskyrkja”. 7. desember 2009.
<<http://www.pilegrim.no/news.php?id=1262123190>>. (Dato for nedlastning: 01.05.2010).
- Mikaelsson, L. (2009b) “Regional approaches to religion: Christianity in Norway”, i *Religion*. 2009: Vol 39: 177-125. New York, Amsterdam: Elsevier Ltd.
- Morinis, A. (1992) *Sacred Journeys, The Anthropology of Pilgrimage*. Westport Connecticut: Greenwood Press.
- Natvig, R. J. (2006) ”Religionsvitenskapleg feltarbeid”, i Kraft, Siv-Ellen & Natvig, Richard Johan (red.), *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax.
- Nora, P. (1989) “Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire”, i *Representations* 1989: No. 26: 7-24. The Regents of the University of California.
- Oxford Latin Dictionary* (2000) P.G.W. Glare (red.). Oxford: Oxford University Press.
- Paasi, A. (1996) “Regions as Social and Cultural Constructs: Reflections on Recent Geographical Debates”, i Markus Idvall og Anders Salomonsen (red.) *Att skapa en region: om identitet och territorium*. Stockholm: NordREFO.
- Rasmussen, T. (2005) ”Fra reformasjonen til 1814”, i Bernt T. Oftestad, Tarald Rasmussen og Jan Schumacher (red.) *Norsk Kirkehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Reader, I. (1993) *Pilgrimage in popular culture*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Reader, I. (2007) “Pilgrimage growth in the modern world: Meanings and implications”, i *Religion* vol. 37: Nr 3: 210-229. New York, Amsterdam: Elsevier Ltd.
- Relph, E. (1976) *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Schumacher, J. (2005) ”Kristendommen i Høy middelalderen”, i Arne Bugge Amundsen (red.) *Norges Religions Historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seland, B. (2007) ”Sørlandsk identitet – det vi valgte og det vi valgte bort”, i *Heimen*, nr 2: 109-115.

Selberg, T. & N. Gilje (2007) *Kulturelle Landskap. Sted, Fortelling og Materiell Kultur*. Bergen: Fagbokforlaget.

Selberg, T. (2007) ”Mennesker og steder. Innledning” i T. Selberg & N. Gilje (red.) *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*. Bergen: Fagbokforlaget.

Sharpley, R. & J. Sharpley (1997) *Rural Tourism. An introduction*. London, Boston: International Thompson Business Press.

Smith, J. M. (1996) ”Ramifications of Region and Senses of Place”, i E. Carville, K. Mathewson & M. S. Kenzer (red.) *Concepts in human geography*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Somers, M. R. & G. D. Gibson (1994) ”Reclaiming the Epistemological “Other”: Narrative and the Social Constitution of Identity”. i C. Calhoun (red.) *Social Theory and the Politics of Identity*. Massachusettes: Blackwell Publishing.

Stensvold, A. (2005) ”Kristen modernisering – Misjon, Indremisjon og Frikirker”, i A. B. Amundsen (red.) *Norges Religionshistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Timothy, D. J. & D. H. Olsen (Red.) (2006) *Tourism, Religion & Spiritual Journeys*. London: Routledge.

Turner, V. & E. Turner (1978) *Image and Pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives*. New York: Columbia University Press.

Walker, P. (2004. ”Pilgrimage in the Early Church”, i C. Bartholomew & F. Hughes (red.) *Explorations in a Christian Theology of Pilgrimage*. England: Ashgate.

Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek A/S.

Webb, D. (2002) *Medieval European Pilgrimage*. New York: Palgrave.

8.2 Kilder

Bondevik, K. (1935) ”Valfarting og lovnader”, i *Museet i Haugesund. 10 årsmelding. 1925-1935*. Haugesund.

Daae, L. (1872) ”Røldals kirke”, i *Norske bygdesagn*. Christiania: J.W.Cappelen.

Dalen, A. & K. Dalen (1960) *Røldal Bygdebok*. Røldal kommune.

Elton, G. G. (2009) ”Korsets kraft” i *A-magasinet*, nr. 26, 26.06.2009.

Erikstein, E. (2008) ”Vandringsrapport - Pilegrimsvandring frå Grungedal til Røldal 25.08-29.08.08”. Prostdiakonen i Vest-Telemark. <<http://www.prostidiakon.no/vis.php?id=241>>. (Dato for nedlastning: 15.04.2010).

Erikstein, E. (2009a) ”Vandringsrapport – Pilegrimsvandring frå Grunge Kyrkje til Røldal 24-28.08.09”. 09.10. 2009. Prostdiakonen i Vest-Telemark. <<http://www.prostidiakon.no/vis.php?id=290>>. (Dato for nedlastning: 15.04.2010).

Erikstein, E. (2009b) ”Det store gjestebudet”, i *Kyrkjelyden. Kyrkjelydsblad for Vinje kommune*. 2009: Nr. 40. Notodden: Telemark Trykk AS.

Evalueringsrapport (2008) ”Evalueringsrapport pilegrimsvandringa 2008” (Fikk denne av prosjektansvarlig Una Høydal).

Evalueringsrapport (2009) ”Evaluering av pilegrimsvandringa 2009” (Fikk denne av prosjektansvarlig Una Høydal).

Evensen, L. E. (2007) ”Prosjektplan – Prosjekt Pilegrimsenter i Røldal”. <http://polsak.ivest.no/polsak_filer/0%5CVEDLEGG%5C2008047433-629824.pdf> (Dato for nedlastning: 07.10.2009)

Fauskanger, K. (2009) ”Guds vandrara”, i *Bergens Tidende*, 26.06.2009.

Giske, T. (2009) ”Tale ved pilegrimskonferansen i Trondheim” 03.08.2009. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/aktuelt/taler_artikler/ministerens-taler-og-artikler/kultur_og_kirkeminister_trond_giske/2009/strategi-for-pilegrimssatsingen.html?id=572452> (Dato for nedlastning: 08.10.2009)

Hagen, V. R. (Red.) (2009) *Velkomen til Røldal*. 7. årgang. Røldalsmarknaden: Røldal

Helgahelsing (2009) Årgang 55 – Nr. 3. Mai 2009.

Høydal, U. (2007) *Fann Eg Dei Stigar – Pilegrimsvegen frå Vest-Telemark til Røldal*. Eidsborg:

Utgitt av styringsgruppen for "Pilegrimen", v/Vest-Telemark Museum.

Høydal, U. (2008) "Pilegrimen – Prosjektrapport 2008". (Prosjektrapporten fikk jeg fra min informant Ragnvald Christenson).

Høydal, U. (2009) "Pilegrimen – ei kulturhistorisk vandring frå Telemark til Røldal", i *Haukelivegen* nr. 9/2009. Edland: Telemarksmagasinet.

Jensen, O. J. (2008) *Røldal Stavkyrkje – Pilegrimskyrkje*. Brosjyre for Røldal kirke. Røldal: Røldal sokneråd.

Jordheim, T. W. (2007) "Pilegrimer på venteliste" I Vårt Land, 18.05.2007.

<<http://www.vl.no/kristenliv/article2778195.ece>> (Dato for nedlastning: 06.08.2009)

Kaizen (2010) "Kaizen – Analyse og Rådgivning". <<http://www.kaizen.no/index.php>> (Dato for nedlastning: 10.11.2009)

Kjellevold, Thrond (2008) "Prosjektplan – Forstudie – Pilegrimsvandring i Telemark og internasjonalisering". 08.07.2008. (Fikk dokumentet av prosjektansvarlig for Pilegrimsvegen til Røldal – Una Høydal).

Koren, W. F. (1822). "Dagbøker 1822". 10.07.1822. (Avskrift) Riksantikvaren. A 275 Røldal K. Arkivalia.

Kvarsvik, J. (2008). "Pilegrimsvandring og besøk til Røldal stavkirke". 10.09.2009.

<<http://www.odda.kommune.no/artikkel.aspx?MIId1=347&MIId2=360&MIId3=330&AIId=1549&Back=1>>. (Dato for nedlastning: 12.11.2009).

Lindberg, P. (2009) "Korset som kan helbrede" s 15. Bergens Avisen.12.08.2009.

Løvåsen, B. (2007) "Pilegrimsleia frå Setesdal til Røldal".

<<http://www.pilgrim.info/index.aspx?id=1404251>>. (Dato for nedlastning: 07.01.2010).

Norheim, A. D. (2004) "Sveittande krusifiks skal trekkje pilegrimar", i Vårt Land. 22.05.2004.

<<http://www.vl.no/arkiv/article3241728.ece>>. (Dato for nedlastning: 08.09.2009).

Odda kommune (2007) "Sluttrapport Odda i utvikling 2005-2007".

<<http://www.odda.kommune.no/kunde/filer/Sluttrapport%20Odda%20i%20utvikling.pdf>>. (Dato for nedlastning: 09.10.2009).

- Odda kommune (2009) ”Informasjonsguiden 2009/2010 – Odda kommune”. (Turistbrosjyre).
- Prytz, E. (2008) ”Avskjed med pilegrimsprest Rolf Synnes”
<<http://www.pilegrim.info/index.aspx?id=2796970>> (Dato for nedlasting: 20.02.2010).
- Pilegrim.info. «Røldalsvegene». < <http://pilegrim.info/route.aspx?led=1166905>>. (Dato for nedlastning: 05.03.2010)
- Pilegrimfellesskapet St. Jakob, Norge (2010). ”Røldal som pilegrimsmål”.
<<http://www.pilegrim.no/page.php?id=1261403277>>. (Dato for nedlasting: 03.04.2010).
- Røldal bygdemuseum (2003). *Forprosjekt: Pilegrimssenter i Røldal. Prosjektplan*. 28.10.2003. (Et forprosjekt jeg fikk tilgang til gjennom mine informanter).
- Skreien, N. (1999) ”Pilegrimsmålet i Røldal” i *Bergens Tidende*, 22.08.1999.
- Stormyr, A. K. (2007) ”Pilegrimstur fra Krossdalen til Reisæter mot Røldal 2007”.
<<http://www.pilgrim.info/index.aspx?id=1159241>>. (Dato for nedlastning: 03.02.2010).
- Stølen, K. A. (2009) 04.08.2009.
<http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/1.6718644> (Dato for nedlastning: 17.11.2009).
- Synnes, R. (2009) ”Drømmen om den gamle vegen til Røldal”
<<http://www.pilegrim.info/index.aspx?id=3636786>> (Dato for nedlastning: 28.04.2010).
- Uddu, P. K. (2008) *På livets vei. Pilegrimsmotivet – et nasjonalt utviklingsprosjekt*. En utredning for Kirke- og kulturdepartementet, 1. januar – 31. desember 2008.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/dok/rapporter_planer/rapporter/2009/pa-livets-vei-pilegrimsmotivet---et-nasj.html?id=545507>. (Dato for nedlastning: 10.04.2010).
- Vandringsrapport (2006) *Pilegrimsvandring Seljord-Røldal 2006*. (Fikk denne av prosjektansvarlig for Pilegrimsvegen til Røldal - Una Høydal).
- Veka, J. (1979) *Gamle fjellvegar i Ryfylke*. Stavanger: Stabenfeldt.
- 360° Røldal. “Røldals historie”. <<http://www.360roldal.no/historie.php>> (Dato for nedlastning: 05.08.2009).

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide brukt under intervjuene med informantene:

(Dette er den generelle utgaven av min intervjuguide, men det bør bemerkes at den har variert litt ut fra hvem jeg snakket med. Hovedtemaene og hovedspørsmålene var likevel de samme.)

<u>Tema</u>	<u>Spørsmål:</u>
Tilknytning og rolle i pilegrimssatsningsprosjekt:	Hvilken rolle spiller dere i Røldals pilegrimssatsning?
	Hvilken rolle spiller dere i forbindelse med pilegrimssenteret som skal opprettes?
	Hvordan gjør dere pilegrimsturene kjent? Har dere noen tilknytning til markedsføring av pilegrimsarrangementene knyttet til Røldal?
	Holdes dere foredrag om pilegrimstemaet?
	Har man besøk til kirken fra skolebarn i Røldal? Har man arrangert omvisning i kirken og hatt foredrag om lokalhistorien?
Interesse for prosjekt:	Hva er deres mål i forhold til pilegrimssatsningen?
	Ser man på pilegrimsvandringen som en mulighet til å skape mer interesse rundt kirken og det kristne?
	Er det historiske aspektet ved pilegrimsvandringen viktig? I så fall på hvilken måte? Er fokuset på samtidig mest dominerende?
	Jeg fikk høre at det var andakter på kveldene på pilegrimsturen 2009. Er turene tilpasset en bestemt målgruppe? En kristen målgruppe?
	Vil/har pilegrimssatsningen påvirket kirkens økonomi i Røldal?
Eventuelle interessekonflikter:	Hvordan ser dere på det protestantiske i forhold til det katolske i forbindelse med satsningen? Noen betrakter pilegrimsvandring som en katolsk tradisjon. Hva mener du om dette?
	Det hevdes ofte at protestantiske pilegrimsvandring legger mer vekt på selve vandringen enn det å nå målet. Hva mener du om dette? Er det historien rundt dette som da

	blir viktig? Hvorfor er i så fall det viktig med historie i forbindelse med pilegrimsvandringen?
	Samarbeides det med den katolske kirken i forbindelse med dette?
	Har dere opplevd prester som er uenig med en slik satsning? Har du fått inntrykk av at noen mener at dette strider med protestantisk tankegang? Eller får dere mest positive tilbakemeldinger?
	Mener du at det finnes noen interessekonflikter i forbindelse med satsningen? Kommunen, fylkeskommunen, turistindustrien og kirken har en tilknytning til prosjektet. Arbeides det for et felles mål, eller har man ulike interesser? Blir det i så fall et problem? Hvorfor/hvorfor ikke?
Identitet:	Har kirken fått noen reaksjoner fra lokalbefolkningen i forbindelse med satsningen? Viser de engasjement? Samler det folk?
	Merkes det en endring i interessen rundt pilegrimstemaet i lokalsamfunnet?
Regionalsatsning i forhold til vestlandet:	Tenker man Røldal som en del av Vestlandet? Er det i så fall vektlagt? Vet du hvordan det tenkes om dette i Røldal?
	Finnes det et ønske om at satsningen skal ha betydning regionalt? Mener dere at pilegrimssatsningen er viktig for vestlandsk identitet, næringsvirksomhet eller religionsutvikling? Er det en del av regional satsning? I så fall fra hvilken side? Fra kirkens side? Fylket? Eller bare Røldal, Odda kommune? Knyttes kanskje Røldal og satsningen der til Hardanger-regionen?
Fremtidsvisjoner:	Pilegrimsturen til Røldal hadde 10 års jubileum i år. Hvilke tanker har dere forhold til fremtiden for pilegrimsprosjektet?
	Har dere videre planer for denne satsningen?
	Er det ellers noe du ønsker å tilføye i forbindelse med pilegrimsprosjektet?